

Anul XI nr. 1/2019

INFOSFERA

Revistă de studii de securitate și informații pentru apărare

Publicație indexată în bazele de date internaționale EBSCO și CEEOL

**Revistă cu prestigiu științific recunoscut de Consiliul Național de Atestare
a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (CNATDCU)**

Direcția Generală de Informații a Apărării

CUPRINS

<i>Premise, preliminarii și perspective pentru o Doctrină Trump: revenirea la politica de putere .....</i>	3
Iulian CHIFU	
<i>Particularități ale discursurilor pe teme de securitate ale președintelui SUA, Donald Trump .....</i>	12
Iuliana-Adriana DUMITRACHE	
<i>Aspecte privind războiul hibrid rus .....</i>	27
Lucian IVAN	
<i>Evoluția relațiilor dintre Federația Rusă și Occident post Război Rece .....</i>	33
Cristian BÎZU	
<i>Dinamica echilibrului de putere și cursa înarmărilor navale în regiunea indo-pacifcă: elemente semnificative recente .....</i>	40
Florin DIACONU	
<i>Noi provocări și tendințe în activitatea de intelligence .....</i>	49
Theodor LEȘU	
<i>Aspecte psihologice privind Inteligența Artificială și impactul acesteia asupra soldatului modern .....</i>	55
Cristian DOBRE	
<i>Cât de private sunt datele personale din mediul online? .....</i>	75
Octavian VOICU	
<i>Importanța identificării particularităților psihocomportamentale negative în domeniul informații pentru apărare .....</i>	81
Ionela DAVID	

PREMISE, PRELIMINARIILE ȘI PERSPECTIVE PENTRU O DOCTRINĂ TRUMP: REVENIREA LA POLITICA DE PUTERE

Iulian CHIFU*

Abstract

Two years have passed since President Donald Trump took over the presidency and introduced a new approach to politics in the White House, as well as in the entire administration. As original as he could seem, there are clear perspectives to draw the basic lines of a future to be Trump doctrine. Some premises, preliminaries and perspectives need to be observed already, linked, for sure to the evolution of the whole world. So we are already talking about the big power politics, confrontation without borders, limitations and agreements denounced, as well as a realism tough and pure. We are also talking more and more about a revival of some type of Reagan 2 doctrine with an arms race, competition of destruction and mudling the adversary in an ongoing long war that consumes its resources.

Keywords: *power politics, hard and realism realism, arms race, mudling the adversary, long war, sanction policy, multipolarism, multilateralism, escalation to deescalade.*

Contextul turbulențelor: revoluția în eșafodajul securității și schimbarea naturii relațiilor internaționale

Contestarea lumii liberale¹ – interdependente, care caută soluții raționale evitând conflictele, care încearcă să identifice compromisul util tuturor, acolo unde multilateralismul este regulă – a început imediat după revenirea Federației Ruse în prim-plan, odată cu lansarea doctrinei Putin², în 2002-2003, de către grupul Arbatov, Serghei Karaganov și Clubul Valdai, dar și cu venirea unor noi consilieri ai lui Putin, mai ales Vladislav Surkov și actualul șef al Statului Major al Armatei ruse, Valeri Gherasimov. Chiar dacă Moscova nu a avut inițial resursele necesare pentru nivelul de ambiție pe care și l-a propus, veniturile din exportul de produse energetice

au creat fondurile de stabilizare, un instrument necesar Federației Ruse pentru contestarea ordinii liberal-democratice post-Război Rece, perioadă de tranziție spre secolul XXI terminată în haosul, turbulențele și tectonicitatea pe care o trăim astăzi.

Contextul evoluțiilor liberal-democrației în statele occidentale a creat, de asemenea, premisele pentru revenirea la politica de putere. O demonstrează chiar și numai linia publicistică a lui Francis Fukuyama, cel care anunța „sfârșitul istoriei”³, viziunea realizării mitului universal al democrației liberale, pentru ca ulterior să-și revizuiască abordările, să le nuanțeze, vorbind despre tendințele de capturare a instituțiilor statului de către grupuri de interese (altfel legitime în democrație), dar care au pervertit

*Iulian CHIFU este președintele Centrului de Prevenire a Conflictelor și Early Warning București. E cadrul didactic la Universitatea Națională de Apărare „Carol I” și la Școala Națională de Studii Politice și Administrative, specializat în Analiză de Conflict și Decizie în criză, studii prospective și spațiul post-sovietic. A fost consilier prezidențial pentru Afaceri Strategice, Securitate și Politică Externă.

rolul și obiectivele generale ale instituțiilor democratice⁴. Tot Fukuyama a constatat, ulterior, efectele secundare ale exceselor progresiste, libertariene și ale stângii asupra elementelor fundamentale de constituire a comunității umane și a nevoii oamenilor de identitate individuală și de grup⁵, de unde revolta conservatoare și revenirea la identitățile consacrate, naționale, religioase, etnice, și la contestarea virulentă a corectitudinilor politice.

Dacă adăugăm la aceste fenomene efectele tehnologiei asupra democrației, respectiv pe cele ale Internetului și ale *social media*, precum și pe cele ale crizei economice a produselor derivate (2008-2009)⁶, și pe cele ale crizei datoriilor suverane în Europa și în lume, avem toate ingredientele mediului internațional care au dus la contestarea eșafodajului de securitate și a ordinii existente, nu de pe pozițiile nevoii de adaptare, ale schimbării și transformării, ci în perspectiva unor adevărate revoluții la nivelul mediului de securitate și a schimbării naturii relațiilor internaționale. Cu populismul, adhocația, contestarea perpetuă, fărâmițarea comunitară și dispariția consensului minimal, turbulențele au creat cadrul tranziției către noua ordine și reunirea elementelor pentru reșezarea relațiilor internaționale pe criteriile clasice ale politicii de putere.

Revenirea la politica de putere

O revenire la politica de putere a putut fi lesne identificată în ceea ce privește „doctrina Putin”, verticala puterii, revizionismul și politica Federației Ruse de contestare a ordinii actuale și de folosire a forței în atingerea obiectivelor politice. Ieșirea din Tratatul Forțelor Convenționale în Europa, războiul ruso-georgian, recunoașterea unilaterală a Abhaziei și Osetiei de Sud, anexarea Crimeii și agresiunea din Estul Ucrainei, campania din Siria, operațiile din Libia, Sudan, Republica Centrafricană și în alte locuri de pe glob, marchează o asumare a politicii de putere și respingerea instrumentarului multilateralismului liberal-democrat. Formal, Rusia promovează multipolarismul⁷, o altă expresie a politicii de

putere tip „concert al marilor puteri”, respingând multilateralismul liberal clasic, expresie a suveranității egale a tuturor statelor.

Cum dezvoltarea Chinei s-a produs „în liniște”, dar de pe premisele aceleiași ambiții de putere, perspectiva era greu de evitat. Oricât am spune că vorbim despre state cu autocrații mai mult sau mai puțin dezvoltate, tendințele erau clare, ca și deficitul abordărilor de pe pozițiile acordurilor, forței dreptului internațional, regulilor și angajamentelor⁸. Pe măsură ce acestea au fost contestate – la nivel economic global, în privința frontierelor și a acordurilor postbelice, cu „linia celor nouă puncte” în Marea Chinei de Sud⁹ – au apărut premisele reechilibrării strict pe baza confruntărilor cu componentă militară directă. În noile condiții ale secolului 21, noua reșezare reclamă ca ordinea de precădere și regulile să fie impuse după ce sunt recunoscute de toți ceilalți actori mari, ce pot să conteste această situație impusă de facto ca *fait accompli*, deci revenind la politica de putere.

Prin urmare, nu este nicio surpriză de ce toate documentele actualei administrații Trump revin la perspectivele politicii de mare putere. De la Strategia Națională de Securitate¹⁰, din 2017, la Strategia Națională de Apărare¹¹ și la Strategia Națională de Intelligence¹², tocmai prezentată la început de ianuarie 2019 de către Dan Coats în Congres, la evaluarea amenințărilor globale¹³, ba chiar și programul de campanie al președintelui D.Trump¹⁴, în toate aceste documente se marchează revenirea la politica de mare putere ca soluție și nevoia de a demonstra atât puterea, cât și voința de a utiliza aceste instrumente la nevoie, pentru a crea o descurajare credibilă.

Această abordare, care definește premisele și, cu certitudine, preliminarile la o viitoare „doctrină Trump” a fost descrisă, într-un mod extrem de sugestiv, în două discursuri de referință, al subsecretarului de stat (din acea perioadă), Wess Mitchell, susținut la Atlantic Council¹⁵, și cel al Secretarului de stat, Mike Pompeo, susținut la sfârșitul anului trecut la Bruxelles¹⁶.

La un eveniment al Atlantic Council, dedicat celebrării a 30 de ani de la căderea

comunismului, Wess Mitchell, *Assistant Secretary, Bureau of European and Eurasian Affairs*, a avut cea mai elocventă, clară și coezivă narațiune despre reasezările globale, dar și cea mai deschisă și cinstită în raport cu așteptările celorlalte state ce reprezintă Occidentul¹⁷.

Preliminariile la o viitoare doctrină Trump. Noutățile, premisele și relevanța practică

Wess Mitchell a afirmat că Statele Unite au depășit nivelul reasezării globale și au concluzionat noile reguli ale lumii în care trăim, definite ca politică de rivalitate între marile puteri¹⁸, în care restul lumii trebuie să se alinieze și să aleagă dacă alianțele și valorile comune sunt suficiente, pentru a nu mai ieși din reguli. Toleranța SUA față de acțiuni autonome și independente se va reduce fundamental, și se va solicita alinierea mai strictă a Occidentului la linia pozițiilor geopolitice conturate. În continuarea discursului de la Atlantic Council, Subsecretarul Departamentului de Stat a expus pe larg despre noul tip de competiție, despre influență și dominație, în mai mică măsură despre ocupație și anexare teritorială¹⁹. Revenirea la politica de putere a Marilor Puteri este un fapt consemnat deja în Strategia Națională de Securitate a SUA²⁰, care marchează și care sunt rivalii/competitorii: Rusia și China. Cu fiecare dimensiune proprie, în parte.

Potrivit lui W. Mitchell, SUA și Occidentul, deopotrivă, trebuie să se pregătească de această confruntare sistematică²¹, de unde responsabilitatea centrală a politicii externe americane. Pregătirea trebuie să se realizeze, de asemenea, și pe plan intern, constând în reconstruirea fundațiilor puterii economice americane pe termen lung – întărirea bazei manufacturiere și a industriei de apărare, reinvestirea în apărarea națională, recapitalizarea arsenalului nuclear american și abordarea „găurilor” din lanțurile de producție în industria de apărare²². În ceea ce privește relațiile externe, obiectivul este reechilibrarea responsabilităților și costurilor cu aliații și recalibrarea instituțiilor internaționale, care nu se mai potrivesc noii realități strategice.

Competiția între marile puteri: o realitate în Flancul Estic al NATO și UE

Subsecretarul american a avertizat, de asemenea, cu privire la accentuarea competiției dintre marile puteri în Europa Centrală și de Est, de la Marea Neagră la Marea Adriatică, de-a lungul Peninsulei Balcanice și până-n Caucaz, acolo unde rivalii SUA își extind influența politică, militară și comercială. Dacă în Caucaz și în estul Ucrainei F. Rusă utilizează instrumente militare, în Europa Centrală folosește tactici manipulative în domeniul resurselor energetice, corupția și propaganda pentru a diminua coeziunea internă a Occidentului și pentru a submina relația transatlantică²³.

Cât despre China, aceasta a devenit un actor major în Europa Centrală și de Est. Beijingul acumulează infrastructură pe bază de datorii ale statelor împrumutate fără reguli și fără limite, în timp ce diplomația dublează constrângerea pentru a obține concesiile de la statele mai mici. E un comportament internațional constant al Chinei, realizat prin practici comerciale incorecte, precum furtul de IP-uri, spionaj economic, *dumping*²⁴. În plus, nivelul investițiilor în Europa a crescut de la 1 mld. dolari în 2008 la 42 mld. investiții directe și 318 mld. dolari investiție totală în 2017, care se traduce în preluarea controlului a peste 360 companii europene și asupra unei zecimi din porturile comerciale de jur-împrejurul Europei²⁵.

Wess Mitchell oferă și motivele pentru care o asemenea agresivitate a fost posibilă: pentru că Occidentul însuși nu a luat în serios competiția din Europa Centrală și de Vest. Pe gândirea clasică a lui Fukuyama privind „sfârșitul istoriei”, Occidentul a intrat în complezență și a acceptat că Rusia e slabă, iar China e departe, în curs de dezvoltare, și a pierdut reflexele de autoapărare chiar pe tărâm european²⁶.

Firește că reprezentantul Administrației Trump a revenit la critica subaprecierii importanței națiunii, statului național și suveranității naționale, sursele cheie, alături de dreptul natural, de unde derivă legitimitatea politică. De asemenea, instituțiile internaționale au fost văzute prea mult ca scopuri în sine și nu ca instrumente²⁷ care trebuie să aducă securitate și relevanță vieților cetățenilor pe care îi servesc,

respectiv statelor naționale care le compun. În plus, contextul strategic și lumea pentru care au fost create instituțiile de după al Doilea Război Mondial au suferit transformări majore.

Patru principii ale securității naționale a SUA pentru a-și înfrânge dușmanii²⁸

SUA își asumă, prin Strategia Națională de Securitate, intrarea în competiția pentru „influență pozitivă” peste hotare, unde promovează modelul bazat pe democrație și libertate, valori atractive pentru multe națiuni și cetățenii acestora. Totuși, nu toate statele apreciază această abordare și, de aceea, este necesar ca SUA să prevină extinderea influenței competitorilor săi și să își promoveze interesele naționale, inclusiv prin utilizarea unei diplomații mai agresive²⁹, și nu doar la nivelul statelor aliate, ci și prin angajarea acelor state cu care există diferențe serioase și care pot fi exploatare de către competitori pentru a-și extinde propria influență.

Iar aici intervine și nevoia angajamentului comercial al SUA, odată ce diplomația Chinei și a Rusiei sunt indisolubil legate de promovarea intereselor economice, cu susținerea statului în cumpărarea de infrastructură (cazul Chinei). Din acest motiv și SUA trebuie să țină cont de componenta economică și comercială, baza puterii națiunii americane și a promovării intereselor sale externe. Investițiile directe și diplomația publică în Europa Centrală sunt cruciale din acest punct de vedere. Inclusiv celebrarea în 2019 a 30 de ani de la căderea comunismului.

În al doilea rând, statele occidentale nu pot să continue să-și adâncească dependența energetică de F.Rusă, același actor de care le apără SUA astăzi. Nici nu se pot îmbogăți susținând Iranul, care construiește rachete balistice cu care poate amenința Europa. Și pentru cei din Europa de Est, nu este acceptabil să susțină proiecte precum Turkstream II și să aibă afaceri în domeniul energiei nucleare cu F.Rusă, făcând regiunea mai vulnerabilă în fața aceleiași Rusii de care NATO îi apără pe toți. Iar aici Wess Mitchell a introdus referința cheie: unele state din Europa Centrală operează rețele de corupție și întreprinderi de stat care alterează sistemul și competiția în

favoarea Chinei și a Rusiei, afectând investițiile companiilor americane, care sunt, astfel, dezavantajate³⁰. Din această perspectivă, sprijinul va fi prioritarizat pentru parteneri și prieteni.

Al treilea principiu al politicii externe americane este respectarea independenței și a suveranității naționale a aliaților, dreptul fiecărui stat de a urma obiceiurile, credințele și tradiția sa³¹. Cât despre instituțiile internaționale, ele trebuie să revină la statutul unei autorități și legitimități derivate din statul național, acolo unde rezidă responsabilitatea și răspunderea democratică în fața alegătorilor. Rusia și China nu sunt susținători ai independenței naționale ci, din contră, operează de pe poziții autoritare pe baze geopolitice, contrare libertății națiunilor³². Partenerii din Europa Centrală nu trebuie să se iluzioneze că aceste mari puteri le sunt prietene, ci din contră. De aceea Occidentul trebuie să reia tradiția apărării statului-națiune și să se asigure că instituțiile internaționale reflectă voința națiunilor, în caz contrar acele instituții ce nu respectă acest deziderat își vor pierde influența și relevanța.

În fine, SUA cere statelor să-și respecte vecinii, cu referire directă la agresiunea rusă în Ucraina și Georgia, dar și la cea a Chinei în Asia de Sud-Est, pe teritorii disputate cu toți vecinii săi, pe care-i domină, așa cum domină prin acțiunile sale prădătoare, pe linia datoriilor excesive în Europa Centrală și de Est³³. Potrivit lui Mitchell, *China și Rusia nu-și doresc parteneri cu adevărat independenți*, în niciun caz aliați, ci doar dependență. Spre deosebire de SUA care are nevoie de aliați puternici, încrezători în propriile puteri, doritori și capabili să-și asume partea lor de responsabilitate pentru apărarea Occidentului.

Mike Pompeo la Bruxelles. Noul design strategic asumat de *leadship*-ul american pentru întreaga lume liberă

Secretarul de stat al SUA, Mike Pompeo, a fost prezent la Bruxelles la o conferință organizată de către *think-tank*-ul The German Marshall Fund of the United States. Oficialul american a anunțat o perioadă de profunde turbulențe, reșezare și de schimbare a lumii³⁴. Principala schimbare de

fond, în opinia sa, o reprezintă tot revenirea la originea puterii și legitimității: statul național, ca sursă pentru toate acordurile și organizațiile internaționale. Statul național și principiul suveranității statelor își recapătă rolul central, pe baza ideii că „nimic nu poate înlocui statul-națiune ca garant al libertăților democratice și apărător al intereselor naționale”³⁵.

Statele Unite anunță menținerea fundamentelor ordinii liberale globale, promovarea păcii și cooperării între state, ca obiective majore ale statelor și instituțiilor internaționale și prezervarea idealurilor occidentale, cu menținerea adaptării instituțiilor la aceste deziderate, convenite la momentul lansării lor.

De asemenea, Mike Pompeo anunța, fără echivoc, susținerea din partea Statelor Unite și a președintelui Donald Trump pentru NATO³⁶ și pentru relația transatlantică, asigurarea securității Europei – ca aliat, și nu ca parte a securității SUA, e adevărat – ca și decizia în comun pentru marile teme ale reformelor, inclusiv în ceea ce privește Tratatul privind forțele nucleare intermediare (INF).

Dar din același discurs vin și vești mai puțin bune pentru continuitatea lumii așa care o știm. SUA denunță „coroziunea ordinii liberale”³⁷, dar și multilateralismul ca scop în sine. Mai multe tratate și mai mulți burocrati nu sunt o soluție

în sine, fiind necesară o recentrare pe obiective și eficiență. Instituțiile vizate de nevoia de reformare sunt multiple³⁸, respectiv: **Organizația Națiunilor Unite** – misiunile de menținere a păcii perpetue nu duc la pace, nici la democrație sau liberalizare, nu ajută la atingerea obiectivelor stabilite de organizație; **Banca Mondială și FMI** au probleme pe multiple direcții în a-și atinge obiectivele de reconstrucție post-război și de lansare a creșterii economice prin recursul la politici de austeritate; **Organizația Statelor Americane** și **Uniunea Africană** nu rezolvă obiectivele păcii și democrației, a libertății în lume, tolerând statele ce ies din reguli. Despre **Uniunea Europeană**, M. Pompeo se întreabă retoric dacă aceasta mai reprezintă interesele statelor sau doar pe cele ale burocratilor de la Bruxelles? De asemenea, Secretarul de Stat susține că *actorii răi au exploatat lipsa de leadership și au speculat funcționalitatea instituțiilor în scopul lor propriu.*

Lumea viitorului - mai riscantă, mai periculoasă, mai amenințătoare

Odată cu dezbaterile privind soarta Tratatului INF în condițiile în care F. Rusă îi încalcă prevederile încă de la mijlocul anului 2010, respectiv suspendarea din tratat și viitoarea retragere iminentă, după șase luni, a celor două

mari puteri din acest acord, se întrevide o formulă de relansare a cursei înarmărilor și reapariția perspectivelor războiului nuclear global, inclusiv pe baza teoriei escaladării pentru a dezescalada.

De fapt, avem de-a face cu o formulă de ruptură și ieșire din dilema impusă Occidentului de către F.Rusă, atunci când asumă folosirea armei nucleare în conflicte regionale convenționale³⁹. Într-adevăr, teza escaladării pentru a deescalada presupune ca Moscova să utilizeze arma nucleară tactică, trecând peste linia roșie, pentru a determina revenirea la masa de dialog și pentru a forța câștigurile sale teritoriale convenționale, bazându-se că Occidentul nu va replica niciodată cu aceeași monedă. Mai mult, o asemenea discuție legată de reacția nucleară creează cele mai profunde falii în interiorul NATO, a relației transatlantice și a Occidentului.

Ori, pe această dimensiune, SUA doresc fie revenirea la reguli și eliminarea armelor nucleare cu rază medie, testate deja de F. Rusă și amenințând, de pe vehicule mobile și stabile, Europa, fie ieșirea din Tratat și lansarea unei afirmații puternice de contra-reacție dură, odată ce un asemenea pas peste linia nucleară se va fi produs. Însăși susținerea obținută de către SUA la NATO din partea tuturor Aliatilor pentru abordarea ultimativă a Rusiei pe această temă deschide ușa unui acord general ca, după șase luni, să revenim la perioada politicilor periculoase ale epocii Hrușciov, din timpul crizei rachetelor din Cuba.

Pe de altă parte, devine evident că jocul global și presiunea asupra gesturilor aventuriste ale Moscovei au depășit nivelul acceptabil de către Occident și că politica loviturilor de *fait accompli*, urmate de amenințări cu escaladarea conflictului dacă nu se recunoaște situația și câștigurile *de facto* nu mai poate da rezultate. Asemeni abordării bazate pe tehnica „salamului feliat”, în care lumea tot mănâncă, pas cu pas, câte o felie, ajungând în final să mănânce tot salamul, abordarea pașilor mărunți și a victoriilor tactice în diferite părți ale lumii nu mai este acceptabilă, chiar dacă acest lucru înseamnă împingerea lumii spre tensiunile nucleare pe care le credeam depășite.

China, Iran, Rusia – dușmanii valorilor, regulilor și angajamentelor

Discursul lui Michael Pompeo s-a referit și la principalele ținte ale nemulțumirilor americane în legătură cu activitatea și comportamentul lor neconform cu interesele de securitate ale Statelor Unite⁴⁰. Se regăsesc, deci, aici, China, Iranul și Rusia, fiecare dintre ele cu propria încălcare concretă a valorilor, regulilor și angajamentelor internaționale. Astfel, China este criticată pentru că, în ciuda unei creșteri substanțiale economice și a dezvoltării sale, acest proces nu a transformat-o într-un stat democratic și susținător al stabilității regionale, ci a generat mai multă represiune internă de natură politică și provocări regionale substanțiale în zona Mării Chinei de Sud și a Mării Chinei de Est⁴¹. Potrivit Administrației Trump, China s-a obișnuit să exploateze lipsurile și limitele Organizației Mondiale a Comerțului, impunând restricții pieței, forțând transferuri tehnologice și furând proprietate intelectuală. Iranul a revenit în comunitatea națiunilor libere după semnarea acordului nuclear, dar a continuat să utilizeze resursele care i-au revenit cu această ocazie și produsele comerțului reluat pentru a susține teroriștii și dictatorii⁴². Teheranul continua să țină arestați numeroși ostatici, printre care pe Bob Levinson, aflat deja de 11 ani în detenție. Iranul a ignorat cu bună știință rezoluțiile Consiliului de Securitate al ONU, a mințit inspectorii Agenției Internaționale pentru Energie Atomică despre programul său nuclear și a scăpat de sancțiunile ONU. Dar, în același timp, testează rachete balistice, încălcând Rezoluția 2231 a Consiliului de Securitate al ONU⁴³.

În rechizitorul făcut de către M. Pompeo⁴⁴ F. Rusă are cel mai complicat dosar: acest stat nu a îmbrățișat valorile libertății și cooperării internaționale, a subminat și distrus opoziția politică internă și a invadat Georgia și Ucraina, a utilizat arma chimică de sursă militară pe pământ străin (ex: cazul Skripal), încălcând Convenția Internațională privind Armele Chimice la care este parte; în plus, a violat Tratatul forțelor nucleare cu rază medie în Europa, care a fost și punctul central al discursurilor și criticii americane de la Bruxelles⁴⁵.

În final, Secretarul american de Stat a reafirmat principalele abordări ale SUA, care lămuresc și liniștesc lumea⁴⁶: Statele Unite nu părăsesc *leadership*-ul internațional și nici nu-și părăsesc prietenii, aliații și partenerii din sistemul internațional; nu se retrag nici în izolare și nici din pozițiile pe care le dețin, ci dimpotrivă; instituțiile internaționale trebuie să faciliteze cooperarea și să promoveze valorile lumii libere, în caz contrar vor fi reformate, eliminate sau vor intra în irelevanță; atunci când cineva încalcă tratatele la care este parte, aceste încălcări trebuie expuse, confruntate și trebuie să plătească prețul acestei încălcări, în caz contrar tratatele trebuie să fie reasezate sau să fie dizolvate, dacă nu permit acest lucru, deoarece angajamentele trebuie să însemne ceva, adică chiar respectarea concretă a angajamentelor, în litera și spiritul lor. Administrația Trump a renegociat sau a ieșit din tratate, acorduri comerciale și alte aranjamente internaționale care nu mai respectă interesul național sau pe cel al aliaților în mod legal, fără a leza pe nimeni.

Acorduri revizuite: cerințele interesului național

La acest capitol, al acordurilor revizuite, principalul punct este retragerea din Acordul de la Paris privind schimbările climatice, în lipsa unei posibilități de a introduce condiții mai favorabile Statelor Unite. Actuala formulă, susține Pompeo, „șifonează banii contribuabilului american și îmbogățește poluatori globali precum China”⁴⁷. În contrapartidă, SUA au găsit alte resurse și soluții încălzirii globale, care ar putea fi îmbrățișate de către întreaga lume: competiția puternică a companiilor energetice relansată fără blocaje a trecut la inovare liberă de constrângeri și rezultatul a fost scăderea dramatică a emisiilor de dioxid de carbon. De altfel, nu întâmplător, majoritatea acordurilor denunțate de către Statele Unite sau renegociate au un profund caracter economic și financiar, o reflectare directă a nivelului de înțelegere globală al pragmatismului tranzacționist al lui Donald Trump⁴⁸.

Încazul Acordului nuclear cu Iranul, JCPOA⁴⁹, Statele Unite au schimbat cursul acestuia pe

motivul continuării activităților destabilizatoare și violente ale Teheranului, care subminează spiritul acordului și amenință siguranța poporului american și a aliaților. Pe această cale, aliații sunt solicitați să preseze Iranul să-și limiteze ambițiile sale revoluționare în Orientul Mijlociu și să renunțe la susținerea terorismului global pentru ambiții de putere regională⁵⁰. Statele Unite au renegociat cu Canada și Mexic acordul de comerț regional nord-american NAFTA pentru a susține interesele muncitorului american. Acordul revizuit a fost semnat la summitul G20 de la Buenos Aires. Acesta include noi prevederi și vine să întărească ideea Americii lui Donald Trump potrivit căreia niciun acord comercial nu e potrivit în fiecare epocă și trebuie adaptat, ajustat, revizuit dacă se demonstrează că are efecte secundare majore.

La capitolul instituțiilor care trebuie reformate, reuniunea G20 a convenit nevoia de reformare a OMC – Organizația Mondială a Comerțului, în timp ce Banca Mondială și FMI au nevoie să fie reasezate pe direcția politicilor care promovează prosperitatea economică și să întrerupă practica împrumuturilor către state care se pot împrumuta fără probleme de pe piața liberă de capital, precum China, așa cum dorește să blocheze și formulele de împrumuturi publice către băncile de dezvoltare care pot să-și atragă singure capitalul de pe piață⁵¹. Formulele acestea de împrumut privilegiat alterează competiția corectă pe piață și privilegiază unii jucători sau le permite să împrumute la dobânzi preferențiale, necesare statelor în dificultate⁵².

Primele schițe ale unei doctrine Trump pe modelul Reagan 2

De pe o zi pe alta, practic, administrația americană a creat o „doctrină Trump” – calchiată după Doctrina Reagan⁵³, ce conține toate instrumentele aferente: cursa înarmărilor și secătuirea de resurse economice a F. Ruse, înămoliind-o într-un război lung⁵⁴ în Siria, așa cum s-a întâmplat cu Uniunea Sovietică în Afganistan în perioada 1979-1989; o retragere condiționată din Siria, cu atingerea tuturor obiectivelor și limitarea costurilor, precum

și crochiuri de soluții de pace în Siria, relația israeliano-palestiniană, Irak, Afganistan și Golf; o politică largă a sancțiunilor care să epuizeze de resurse rivalul rus, un element nou în această doctrină Reagan 2.0; o cursă a înarmărilor ce nu mai vizează doar numărul armelor nucleare și Războiul Stelelor, amplasarea armelor în spațiu, ci rachetele hipersonice și tehnologiile moderne utilizabile în războiul hibrid⁵⁵.

Nu sunt documente finale, iar crochiurile suportă ajustări; de aici, poate, și relativa incoerență și diferențele de abordare între componentele Administrației, tocmai pentru că timpul pentru coeziune, convergență și detalii a lipsit pentru a avea același discurs între președintele Trump și Administrația sa de la

Casa Albă, Consiliul pentru Securitate Națională (NSC) și consilierul pentru Securitate Națională, John Bolton, Departamentul de Stat și Secretarul de Stat Mike Pompeo, respectiv Pentagon și Armata americană.

Totuși e de remarcat această realizare deosebită, care vine cu câteva teme majore: „doctrina Trump” așezată pentru a bloca sau îndigui aspirațiile Rusiei de hegemon și putere care să acopere vidul creat de retragerea trupelor americane, reconstruirea relației cu Turcia și menținerea sa angajată cu soluțiile în spațiul occidental, prin particularitățile și interesele sale vitale, condiționalitățile și cele cinci puncte ale retragerii americane din Siria⁵⁶, ordonată, așezată și fără termene, în final.

¹ Rebekka Friedman, Kevork Oskanian, Pardo, Ramon Pacheco Pardo (Eds.), *After liberalism. The Future of Liberalism in International Relations*, Palgrave Mc Millian, 2013.

² Leon Aron, „The Putin Doctrine. Russia's Quest to Rebuild the Soviet State”, *Foreign Affairs*, 8 March 2013.

³ Francis Fukuyama, *The End of History and the Last Man*, 1992, ISBN 978-0743284554, p. 418.

⁴ Francis Fukuyama, *Political Order and Political Decay: From the Industrial Revolution to the Globalization of Democracy*, Farrar, Straus and Giroux, 2014, ISBN13: 9780374227357, p. 672.

⁵ Francis Fukuyama, *Identity. Contemporary Identity Politics and the Struggle for Recongnition*, Profile books Ltd, London, 2018, ISBN 978 1 78125 9801, p. 218.

⁶ Allan Grenspan, *The Age of Turbulence: Adventures in a New World*, A Perigee Book/Penguin Group, 2008, ISBN 978-1594201318, p. 544.

⁷ National Bureau of Asian Research, „Putin's Ideology of Multipolarism” in *Asia Policy*, No. 22 (JULY 2016), pp. 224-226, <https://www.jstor.org/stable/24905124>.

⁸ Xi Jinping, *The Governance of China II*, Foreign Languages Press, Beijing, 2017, ISBN 978-7-119-1163-6, p. 619.

⁹ Raul (Pete) Pedrozo, *China versus Vietnam: An Analysis of the Competing Claims in the South China Sea*, CNA Occasional Paper19 August 2014, at <https://southeastasiansea.files.wordpress.com/2014/08/china-versus-vietnam-an-analysis-of-the-competing-claims-in-the-south-chi-na-sea.pdf>.

¹⁰ *US National Security Strategy of the United States of America*, December, 2017, <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>.

¹¹ *Summary of the National Defense Strategy of the United States of America, 2018, Sharpening the America Military's Competitive Edge*, at <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2018-National-Defense-Strategy-Summary.pdf>.

¹² National Intelligence Strategy of the United States of America, 2019, Director of National Intelligence, Daniel R Coats, at https://www.dni.gov/files/ODNI/documents/National_Intelligence_Strategy_2019.pdf.

¹³ Daniel R. Coats, *Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community*, Statement for the record, 13 February 2018, Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community, <https://www.dni.gov/files/documents/Newsroom/Testimonies/2018-ATA---Unclassified-SSCI.pdf>.

¹⁴ Donald J. Trump, *Great Again. How to Fix Our Crippled America*, Threshold Editions, New York, 2015, ISBN 978-1-5011-3800-3, p. 193.

¹⁵ Wess Mitchell, Assistant Secretary, Bureau of European and Eurasian Affairs, Remarks at the Atlantic Council, Washington, DC, October 18, 2018, <https://www.state.gov/p/eur/rls/rm/2018/286787.htm>.

¹⁶ Michael R. Pompeo, Secretary of State, *Restoring the Role of the Nation-State in the Liberal International Order*, Remarks, German Marshall Fund, Brussels, Belgium, December 4, 2018, <https://www.state.gov/secretary/remarks/2018/12/287770.htm>.

¹⁷ Iulian Chifu, „Politica de Mare Putere: SUA contra Rusiei și Chinei, în bătălia pentru Europa Centrală și de Est”, *Evenimentul Zilei*, 25 octombrie 2018, <https://evz.ro/politica-de-mare-putere-sua-contra-rusiei-si-chinei-in-batalia.html>; Iulian Chifu, *Revenirea la Politica de Mare Putere și exigențele reasezării lumii*, *Adevărul*, 25 octombrie 2018, la https://adevarul.ro/international/in-lume/revenirea-politica-mare-putere-exigențele-reasezării-lumii-sua-rusiei-chinei-1_5bd178e1df52022f75d85dea/index.html.

- ¹⁸ Idem.
- ¹⁹ Idem.
- ²⁰ US National Security Strategy, vezi nota 10.
- ²¹ Iulian Chifu, nota 17.
- ²² Wess Mitchell, nota 15.
- ²³ Idem.
- ²⁴ I.Chifu, nota 17.
- ²⁵ W. Mitchell, nota 15.
- ²⁶ Idem.
- ²⁷ Idem.
- ²⁸ I.Chifu, idem.
- ²⁹ W.Mitchell, idem; Donald J. Trump, vezi nota 14.
- ³⁰ W. Mitchell, idem.
- ³¹ I. Chifu idem.
- ³² Idem.
- ³³ Mithcell, idem.
- ³⁴ Chifu, idem.
- ³⁵ Pompeo, idem.
- ³⁶ Idem.
- ³⁷ Idem.
- ³⁸ I. Chifu, idem, apud Pompeo, idem.
- ³⁹ I. Chifu, Idem.
- ⁴⁰ Idem.
- ⁴¹ M.Pompeo, idem.
- ⁴² Idem.
- ⁴³ Consiliul de Securitate al ONU, *Rezolutia 2231, Neproliferare*, 20 iulie 2015, la <http://unscr.com/en/resolutions/doc/2231>.
- ⁴⁴ M. Pompeo, idem.
- ⁴⁵ I. Chifu, idem.
- ⁴⁶ I. Chifu, idem, apud Pompeo, idem.
- ⁴⁷ M. Pompeo, idem.
- ⁴⁸ I. Chifu, idem.
- ⁴⁹ JCPOA, US State Department, *Joint Comprehensive Plan of Action*, Vienna, 14 July 2015, at <https://www.state.gov/documents/organization/245317.pdf>.
- ⁵⁰ I.Chifu, „Avantaje și costuri după conferința anti-Iran de la Varșovia”, *Evenimentul Zilei*, 19 februarie 2019; Iulian Chifu, *La Varșovia, s-a plămădit Coaliția SUA pentru confruntarea Iranului*, 19 februarie 2019.
- ⁵¹ M. Pompeo, idem.
- ⁵² Chifu, idem.
- ⁵³ I. Chifu, „Complexitatea relațiilor Trump-Erdogan și revenirea lui Bashar al Assad în față în Siria și Orientul Mijlociu”, *Adevărul*, 14 ianuarie 2019, la https://adevarul.ro/international/in-lume/complexitatea-relatiilor-trump-erdogan-revenirea-bashar-assad-fata-siria-orientul-mijlociu-1_5c3c5e73df52022f7599aa49/index.html#.
- ⁵⁴ I. Chifu, „Comunicarea în război: cum menține un guvern susținerea pentru un război lung sau bătălia pentru știrile bune”, *INFOSFERA*, Anul IX, nr.2/2017, I.S.S.N. 2065 – 3395, pp. 3-11, la https://www.mapn.ro/publicatii/2017/infosfera/infosfera_2_2017.pdf; O. Ramsbotham, „The analysis of protracted social conflict: a tribute to Edward Azar”, *Review of International Studies*, Cambridge Univ Press. The causes of conflict in Africa, Consultation Document, Department for International Development, Londra, 2001, p.9, <https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/+/http://www.dfid.gov.uk/pubs/files/conflict-africa.pdf>.
- ⁵⁵ I. Chifu, „Trump și noua doctrină Reagan: epuizarea Rusiei în cursa înarmărilor și noul Afganistan, Siria”, *Evenimentul Zilei*, 8 ianuarie 2019, la <https://evz.ro/trump-doctrina-reagan.html>; I.Chifu, „Beleaua Siria pentru Rusia: costul victoriilor militare incomplete”, *Adevărul*, 8 februarie 2019, la https://adevarul.ro/international/rusia/beleaua-siria-rusia-putin-costurile-victoriilor-militare-incomplete-1_5c5d48f4df52022f7584c823/index.html.
- ⁵⁶ Idem.

PARTICULARITĂȚI ALE DISCURSURILOR PE TEME DE SECURITATE ALE PREȘEDINTELUI SUA, DONALD TRUMP

Iuliana-Adriana DUMITRACHE*

Abstract

Ideas promoted by the leaders of the main global powers have a terrible, great influence on public opinion. The American president Donald Trump is such a leader: through the force of his current position and through new media broadcast, he not only influences and leads the public opinion, but also imposes his way within the USA relations on foreign policy, defense security and economy. He might use hard power, negotiation or only the simple expression of his opinion/intention on certain facts/situations.

The study of political discourse allows us to observe the American president from multiple perspectives: as a simple person, as an orator (analyzing the used vocabulary and the predilection for a certain style or another), but, more interesting for our readers, as a negotiator and policy maker (describing his specific argumentation and strategy of persuasion). The study of the ideas contained within the discourses can help us identify and follow the evolution of the main directions or changes within those American foreign policy and security which are generated by the current president. Finally, the chapter Conclusions and consequences - a general overview on how the USA interacts with different states/international organizations/important political entities and its impact on the security environment of our area of interest might present importance for our readers.

Keywords: *speech analysis, political discourse, foreign policy, enunciation analysis, content analysis, persuasive strategies, security environment, antiterrorism, credibility, trans-Atlantic solidarity, new global order*

Înțelegerea intențiilor liderului de la Casa Albă este un proces cu o miză foarte importantă. Florin Diaconu afirma, în cadrul studiului său, „*Donald Trump la Casa Albă: scurt exercițiu de Political & Strategic Forecasting*” la jumătatea lunii noiembrie a anului 2016 (publicat în revista *Infosfera* spre sfârșitul aceluiași an)¹: „un astfel de demers e necesar și legitim, în spațiul românesc, și din perspectiva unei preocupări firești pentru interesul nostru național. Rangul real al puterii României – respectiv statutul de putere cel mult mijlocie – ne face să credem că interesele de apărare și securitate ale țării noastre sunt protejate mai consistent în

interiorul și prin intermediul unor mecanisme cum ar fi apartenența la NATO (alianță în care principalul actor politic de tip statal, în termenii relevanței puterii militare a puterii, este SUA) sau parteneriatul strategic cu SUA. În ambele situații luate aici în calcul, o evaluare corectă și nuanțată a perspectivelor de viitor ale implicării SUA în Europa este vitală, credem, pentru a identifica demersurile viitoare, în contextul existenței unui număr consistent de amenințări și riscuri asociate intensificării atitudinii asertive tot mai clare a Federației Ruse, ceea ce necesită, în mod firesc, atenție și îngrijorare în țările din flancul estic al NATO”.

---

* *Autorul este expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale.*

La aproximativ doi ani după câștigarea cursei electorale, președintele Trump continuă să rămână, într-o oarecare măsură, o mare necunoscută, fiind astfel cu atât mai dificil să îi fie anticipate deciziile. Nu există un document care să sintetizeze ceea ce și-a propus în politica externă și de apărare. Ce putem spune cu certitudine este că Donald Trump nu a acționat pe o singură direcție sau pe câteva direcții izolate. Nu au fost schimbări pe ici - pe colo. De la președintele Obama la succesorul său, Trump, nu s-au schimbat direcții, ci optica în ansamblu. Paradigma în sine. A avut loc o transformare capitală care, pentru a fi descrisă, nu poate fi tratată unidirecțional sau pe specializări, ci la modul global. SUA s-au transformat, ducând acum o politică activă, surprinzătoare, predominant individualistă (self-centred – **Make America Great Again!**). Asemenea promotorului ei, Donald Trump. O personalitate temperamentală, explozivă, ambițioasă, eficientă, care nu acceptă să piardă și ține să facă lucrurile în felul său: „I think my strongest asset, maybe by far, is my temperament. I have a winning temperament. I know how to win”².

Din această perspectivă, un instrument folositor în acest moment ar putea fi analiza discursului – un tip de analiză aplicată, care să urmărească ceea ce ne interesează – respectiv principalele idei asumate și promovate de președintele american și evoluțiile înregistrate de acestea. Deși este o analiză bazată pe ceea ce deja

s-a performat (speech deja rostit), ne poate ajuta să tragem concluzii privind trendurile care s-au configurat și continuă să se manifeste, precum și posibilele intenții cu privire la acțiunile de politică externă americană.

Șocul schimbării și întrebarea-cheie: cu cine avem de-a face?

În 2016, câștigarea alegerilor prezidențiale din Statele Unite ale Americii de către candidatul Partidului Republican, Donald Trump, a reprezentat o surpriză pentru majoritatea liderilor politici europeni, care, aproape în totalitate, mizau pe victoria candidatului democrat, Hillary Clinton. Prestația magnatului american din timpul campaniei electorale și, mai ales, în debaterile televizate în care acesta se confrunta cu candidatul democrat, Hillary Clinton - au fost tratate la modul anecdotic, amuzat, de către publicul larg din Europa și chiar de către o parte importantă a societății americane. Interesul popular se concentra pe scandalurile mediatiche iscate cu acest prilej: comportamentul misogin al lui Trump și e-mailurile „transferate” de doamna Clinton. **Pentru că „era aproape de neconceput” ca Donald Trump să câștige.** Pentru că propunerile sale (radicale, de impact - politica imigraționistă/ **neacceptarea de imigranți, izolarea Americii în detrimentul aliaților, geopolitica și geostrategia de tip business - rentabilizarea în raporturile cheltuieli-beneficii**) „erau de neînchipuit”. **Pentru că „SUA nu puteau fi așa”.**

La 20 ianuarie 2017, Donald Trump prelua funcția de la predecesorul său, președintele Barrack Obama, deși nu obținuse majoritatea în votul popular³. Această realitate se datorează sistemului electoral american, care funcționează pe baza votului electorilor. „Colegiul Electorilor (în total 538 de electori) există încă de la crearea primei constituții a SUA, și a fost menit «să protejeze de pericolele percepute ca putând decurge dintr-un vot bazat doar pe exprimarea voinței populare», pe principiul obținerii majorității de 270 de voturi ale electorilor. Fiecărui stat îi sunt repartizate, în funcție de populație, un număr corespunzător de electori (cele mai multe poziții de electori - 53 - îi sunt alocate Californiei, iar cele mai puține, respectiv trei electori – mai multor state). Președintele Trump a câștigat alegerile pe baza sprijinului a 279 de electori, față de 218 de voturi de care dispunea la acel moment candidata democrată Hillary Clinton”⁴. Ar mai putea fi invocate și alte vulnerabilități ale sistemului electoral care ar fi condus la obținerea rezultatului surprinzător al scrutinului pentru funcția supremă din SUA. Organizația non-guvernamentală The Pew Center on the States (care sprijină cercetările și parteneriatele în vederea identificării și implementării celor mai înalte standarde de precizie, eficiență, conformitate și siguranță în sistemul administrativ al alegerilor din SUA) consideră că „cea mai mare problemă a sistemului electoral american este reprezentat de modul în care are loc înregistrarea alegătorilor, care încă reflectă stilul specific secolului XIX, atunci când a fost creat. Nu a ținut pasul cu avansul tehnologic și mobilitatea populației contemporane. Sistemul este imprecis, costisitor și ineficient și trebuie adus în secolul XXI. Cercetările comandate de Pew Center on the States subliniază magnitudinea acestei provocări:

- cel puțin 51 milioane de cetățeni americani eligibili sunt neînregistrați, ceea ce înseamnă mai mult de 24% din populația cu drept de vot a SUA;
- aproximativ 24 milioane de înregistrări pe listele de votanți sunt invalide sau prezintă inadvertențe semnificative;
- mai mult de 1,8 milioane de persoane decedate apar pe liste ca votanți valizi;
- aproximativ 2,75 milioane de cetățeni apar ca înregistrați în mai mult de un stat”⁵.

În sfârșit, în fața rezultatelor surprinzătoare, o parte dintre liderii europeni continuau să fie în stare de perplexitate, întrebându-se, ca și mulți dintre americani: „ok (...) now, what`s next?” Abia atunci au început să fie studiate cu seriozitate cele asumate de către candidatul republican în timpul campaniei electorale și să se caute căi de dialog cu un astfel de președinte. Abia atunci, analiștii, care nu își permit argumente de tipul „e de neconceput”, „nu se poate”, ci, dimpotrivă, care trebuie să ia în calcul toate scenariile („dar dacă totuși...”), posibile și mai puțin posibile, au început să fie luați în serios.

Analiza discursului. Ce își propune studiul de față

Accepțiunea filologică a termenului *discurs* este foarte largă, în special în terminologia anglo-saxonă, incluzând nu doar *susținerea unui speech în fața unei asistențe*: acest cuvânt poate semnifica, deopotrivă, o *conversație uzuală*, o *dezbateră coerent structurată pe un anumit subiect* (engl.: *topic*) sau chiar *modul cuiva de a vorbi*.

Demersul analitic următor restrânge aria sensurilor amintite mai sus, propunându-și să se concentreze pe *studierea discursului public, politic, al liderului american* – un demers cu care cititorii publicației sunt familiarizați și care le-ar putea stârni interesul. Din aceeași perspectivă, deși subiectul acestui articol ar trebui să surprindă modul în care tema *securității* este reflectată în discursurile președintelui Donald Trump, având în vedere specificul revistei noastre, atenția va fi concentrată cu precădere asupra acelor declarații care prezintă un interes deosebit pentru principalele preocupări de politică externă americane, mutațiile suferite în intervalul de timp de la instalarea în funcție a președintelui SUA și până în prezent, precum și a acelor discursuri sau declarații care pot avea o semnificație aparte pentru mediul aliat transatlantic și pentru regiunea în care se află țara noastră.

Revenind la subiectul analizei discursului, acesta se poate axa fie pe *studierea enunțării* în sine, fie pe *analiza tematică*, ori pe ambele, deopotrivă.

Astfel, din perspectiva *modului în care are loc enunțarea*, se urmărește cum anumiți indicatori sunt adaptați unicității speakerului, surprinzând astfel trăsăturile specifice ale unui vorbitor în ipostaze diferite (prestația acestuia: „cum spune”). Indicatorii urmăriți sunt cei de *ordin formal* (cu referire la *planul semnificațiilor* și al *organizării* lor): înlănțuirea logică, îmbinarea secvențială, structura narativă, structura formală de bază. De asemenea, în unele cazuri, mai pot prezenta interes și anumiți indicatori lexicali și stilistici. O analiză a enunțării trebuie să țină cont și de fiecare context în care are loc enunțarea, aceste contexte fiind inevitabil distincte (Dominique Maingueneau: analiza discursului reprezintă analiza *articulării textului* și *a locului social* în care acesta se produce). Când se face analiza enunțării pentru un singur discurs, procesul este similar unui studiu de caz.

Analiza tematică, pe de altă parte, cea care ne interesează mai mult, este transversală, trece dincolo de un anumit discurs, putând fi aplicată evolutiv mai multor discursuri organizate cronologic. *Se concentrează pe ce se transmite - pe idei și intenții (ce dorește vorbitorul să transmită)*. Este previzibilă într-o oarecare măsură, în sensul că putem anticipa conținuturi și evoluții. Analiza tematică poate fi abordată prin datele/semnificațiile/conținuturile în sine, segmentabile și comparabile.

Contextele prezente și viitoare, evoluția mediului geopolitic și alte elemente conexe (echipa de consilieri, ambițiile personale, interesele economice, demografice, rezultatele negocierilor bilaterale, tranzacționările în care se oferă câștiguri în anumite sectoare pentru a putea accepta pierderi în alte sectoare etc.) pot aduce modificări trendurilor identificate. Ca orice metodă de previzionare, analiza discursului este imperfectă, fiind ancorată într-un moment temporal căreia îi corespunde. Datele care sunt extrase trebuie coroborate în permanență cu cele de ultimă oră și eventual din alte surse.

Analiza Enunțării (Cum Spune...?)

La o primă vedere, modul în care Donald Trump își susține intervențiile verbale este unul **direct, la subiect, laconic, tranșant, aparent argumentat** și, totodată, **surprinzător**. Aceasta deoarece majoritatea justificărilor și convingerilor, asumate și originale, par rodul unei experiențe cimentate, greu/ imposibil de pus în discuție. Este tipul de discurs care l-a consacrat în reality show-ul „The Apprentice” (Ucenicul), în care magnatul analizează comportamentul de business în situații critice al unor posibili viitori angajați, orientându-se pe calitățile lor de manageri și posibilele efecte financiare ale deciziilor acestora. Exemplele/extrasele din discursurile și intervențiile președintelui american vor fi redată în limba engleză, pentru a păstra intacte formularea originală, tipul de vocabular, sensurile implicate și savoarea exprimării.

Intervențiile verbale ale liderului de la Casa Albă, mai ales cele din timpul celor trei confruntări electorale transmise în direct înainte de votul final, sunt formulate în **propoziții scurte**, ca și cum ar fi parte din replicile unui personaj de film (scenariu). **Lexicul** folosit de Trump, chiar și în intervențiile de președinte în exercițiu, este **preponderent din registrul vocabularului de bază**, cu rare elemente de vocabular specializat. **Preferă stilul colocvial, colorat, chiar insolent uneori, cu expresii specifice unui registru informal:**

„Look, here's the story. I want to make America great again. I'm going to be able to do it. I don't believe Hillary will”⁶.

„Typical politician. **All talk, no action. Sounds good, doesn't work. Never going to happen.** (creating jobs)”⁷.

„I met with Bibi Netanyahu the other day. **Believe me, he's not a happy camper**”⁸.

„Look, she's been proven to be **a liar** (Hillary Clinton) **on so many different ways**. This is just another lie”⁹.

„I'm going to cut taxes **big league**, and you're going to raise taxes **big league, end of story**”¹⁰.

Rareori, în cadrul discursurilor importante (la redactarea cărora au contribuit, *în mod sigur*, și experți în comunicare), exprimarea

este una politicoasă, elevată, cu fraze mai ample (ex: discursul susținut de președintele american la Summitul SUA - Statele Arabe Islamice din 21.05.2017)¹¹.

Atunci când transpare firul logic al raționamentelor, probabil că în mod voit acesta expune succesiuni logice imediate de tip cauză-efect/ efect-cauză sau «asta înseamnă asta».

Pe de altă parte, când sunt aduse în discuție aspecte care nu îl avantajează, președintele Trump schimbă subiectul, divagând spre alte teme de interes major. Strategia reușește de cele mai multe ori, tocmai datorită faptului că subiectul spre care atrage atenția este de importanță incontestabilă.

„Mediator: Have you ever done those things (not respecting women)?

Trump: And women have respect for me. And I will tell you: No, I have not. And I will tell you that I'm going to make our country safe. We're going to have borders in our country, which we don't have now. People are pouring into our country, and they're coming in from the Middle East and other places”¹².

În contrapartidă, intervențiile contracandidatei Hillary Clinton au fost mult mai ample, cu argumente structurate și prezentate pe larg, a căror expunere dovedește înțelegerea unor posibile efecte pe care le-ar avea acțiunea la primul impuls.

Tiparele lexicale specifice pentru Donald Trump sunt de tipul «Eu cred...»; «Eu niciodată...»; «Eu întotdeauna...»; «Eu nu am să permit...»; «Eu am să...». **Se promovează pe sine ca exponent** în care trebuie investită încrederea sau care ar trebui să transmită încredere.

„Because **I want** to get on defeating ISIS, because **I want** to get on creating jobs, because **I want** to get on to having a strong border, because **I want** to get on to **things that are very important to me** and that are very important to the country”¹³.

În situații similare, Hillary Clinton folosește expresii impersonale, de tipul «Trebuie... »; «E nevoie de... »; «Nu este posibil... »; «Este inadmisibil...» - ca și cum se bazează pe soluții general agreeate, rodul unei munci de echipă sau care țin de ordinea firească a lucrurilor -

care nu pot fi rezultatul unei singure persoane, ca și cum nu și-ar asuma singură meritele (dar nici responsabilitatea) unor acte de decizie.

Cele două abordări distincte corespund unor strategii de persuasiune diferite (descrise de Aristotel în tratatul său *Retorica*, scris aproximativ în anul 350 Î.C.) pe care fiecare dintre cei doi contracandidați le-au adoptat în cadrul propriei campanii. Astfel, Donald Trump a mizat în primul rând pe Patos - apelul la emoții, ale sale sau ale audienței, la acele resorturi care animă sau stârnesc credințele, valorile, cunoașterea și experiențele umane.

„You know, when we have a world where you have ISIS chopping off heads, where you have – and, frankly, drowning people in steel cages, where you have wars and horrible, horrible sights all over, where you have so many bad things happening, this is like medieval times. We haven't seen anything like this, the carnage all over the world”¹⁴.

Pe plan secund, face apel la Logos – acea strategie care se concentrează pe date, structuri clare, apelul la logică și dovezi. Când aduce argumente, pentru ca acestea să pară relevante publicului și pentru a dramatiza, Trump folosește repetiția. Este o tehnică menită să creeze impresia de logică, facilitează reținerea informației de către auditoriu și face discursul să pară mai organizat. Are și un efect cumulativ, de amplificare a semnificației mesajului.

„So, Ford **is leaving**. You see that, their small car division **is leaving**. Thousands of jobs **leaving** Michigan, **leaving** Ohio. They're all **leaving**”¹⁵.

„**You land** at LaGuardia, **you land** at Kennedy, **you land** at LAX, **you land** at Newark, and **you** come in from Dubai and Qatar and **you** see these incredible – **you** come in from China, **you** see these incredible airports and **you land** – we've become a third world country”.

„And we have a country that needs **new roads, new tunnels, new bridges, new airports, new schools, new hospitals**. And we don't have the money....”¹⁶.

Hillary Clinton, în schimb, a acordat importanță maximă abordării bazate pe Ethos – care potențează mesajul prin însăși credibilitatea

sau reputația pe care vorbitorul o are în ochii publicului. Cel care performează ar trebui să aibă elocință, expresivitate, o apariție impresionantă, faimă, onestitate. Aceasta a fost însăși esența strategiei de campanie a candidatei democrate: promovarea ca fiind drept cel mai de încredere partener pentru public dintre cei doi (care știe despre ce vorbește, fiind în domeniu de mult timp), o persoană prestigioasă și experimentată. Aproximativ pe același plan ca importanță, Hillary Clinton a făcut apel și la Logos - transmiterea de informații, argumente.

Celebra expresie „**I have great respect for women. Nobody has more respect for women than I do**” este emblematică pentru retorica lui Donald Trump. Înlocuind cuvântul “women” cu orice altă noțiune importantă (veterans, freedom, equality, infrastructure, taxes...) se obține un tip de construcție argumentativă pentru care președintele american are predilecție. Este ceea ce se numește un clișeu lingvistic “à la Trump”, iar pentru exemplificări se poate urmări pe YouTube un videoclip cu diferite ipostaze în care șeful executivului american folosește această construcție: *24 things nobody does better than Trump (according to Trump)*¹⁷.

Deși nu pare să fie o figură politică experimentată, nu trebuie să îi subestimăm

președintelui american atuurile, printre care talentul deosebit **în domeniul negocierilor**. Donald Trump este autorul cărții *The Art of the Deal (Arta Negocierii)*, publicată în 1987 (bestseller, vândută într-un milion de exemplare). Parțial carte autobiografică și parțial povestire a unor tranzacții de succes care i-au adus faima, cartea conține o formulă cu 11 pași pentru reușita în afaceri.

Se pare, însă, **că nu este posibil să putem negocia ca Donald Trump** doar citind cartea sa (în ciuda faptului că actualul președinte o consideră una dintre cele mai bune realizări ale sale și afirmă că aceasta este a doua carte în ordinea preferințelor sale, după Biblie): formula cu cei 11 pași nu este originală. Ideea cărții este inspirată de teoria puterii gândiri pozitive a lui Norman Vincent Peale¹⁸.

O altă carte, *Negocieri în stilul lui Donald Trump. Tactici și strategii pentru a câștiga în orice tranzacție*, ne dezvăluie secretele și calitățile care l-au dus pe actualul președinte în vârful lumii afacerilor. Autorul cărții, George H. Ross (cunoscut mai bine publicului pentru rolul de gazdă a emisiunii TV *The Apprentice*, fost consilier, negociator și avocat al lui Trump timp de 30 de ani, vice-președinte executiv în cadrul Trump Organization), consideră că acesta

este un geniu în stabilirea relațiilor cu partea adversă și că are un talent deosebit în înțelegerea elementului uman.

Probabil că Trump mizează pe acest tip de abordare și în politica la nivel înalt, în relaționarea de tipul „unu la unu”. Nu are declarații beligerante referitoare la niciunul dintre liderii de stat cu care s-a întâlnit. Dimpotrivă, tinde să stabilească o bază de dialog pozitivă, favorabilă, să le acorde credit, iar după întrevederile cu șefi de stat controversați lasă să se înțeleagă că a avut cu aceștia înțelegeri reușite și că relațiile cu aceștia sunt rezonabile.

„I don't know Putin. He said nice things about me. If we get along well, that would be good”¹⁹. Într-o declarație pe Twitter (30.08.2018), Donald Trump descrie relația sa cu Kim Jong Un ca fiind „very good and warm”. În aceeași declarație, despre diferențele pe teme economice între SUA și China se spune că „will be resolved in time, by president Trump and China's great President Xi Jinping. Their relationship and bond remain very strong”²⁰.

Ross propune o altă rețetă a succesului, inspirat de stilul lui Donald Trump: „consolidați o atmosferă de încredere, prietenie și satisfacție în relațiile cu partea adversă; descoperiți ce dorește partea adversă, determinați-i punctele slabe și dezvăluiți informații ascunse valoroase; convingeți partea adversă că va obține mai mult decât se aștepta; folosiți în avantajul dumneavoastră timpul, termenele finale, impasurile și târăgănările; recurgeți la tactici psihologice de negociere; deveniți un expert în subiectul pe care îl negociați; fiți flexibil și analizați mai multe soluții pentru fiecare impas; apelați la instrumente organizatorice și de planificare puternice, care să vă ajute să câștigați”.

Analiza tematică (ce spune? care este mesajul?)

Plecând de la analiza declarațiilor din timpul campaniei electorale și urmărind evoluția ideilor de politică externă din primii doi ani ai mandatului, se poate afirma că președintele Donald Trump rămâne, cel mai adesea, fidel propriilor afirmații în ceea ce privește modul în care decide să procedeze pe anumite subiecte.

Una dintre temele prioritare ale liderului de la Casa Albă o constituie **lupta antiteroristă**. „When they formed, this is something that never should have happened. Now, you're talking about taking out ISIS (...) Now it's in over 30 countries. And you're going to stop them'? I don't think so. (...) Right now, it's getting tougher and tougher to defeat them, because they're in more and more places, more and more states, more and more nations”²¹.

Referitor la strategia de luptă împotriva terorismului și în operațiile din zonele de criză (Afganistan, Irak), președintele american pledează pentru **menținerea discreției privind modul și momentul în care urmează să se acționeze, pentru eficientizarea loviturilor și succesul misiunilor, fie ele strict americane sau desfășurate împreună cu aliații**. Acest aspect a fost subliniat și în discursul privind **strategia de acțiune din Afganistan** (august, 2017) și a reprezentat un punct de reper și o continuare a celor afirmate în campania electorală (când contesta transparența prea mare a eforturilor privind recăpătarea controlului asupra Mosulului/Irak).

„*You're telling the enemy everything you want to do. No wonder you've been fighting ISIS your entire adult life (...) Let me tell you something. You take a look at Mosul. The biggest problem I have with the stupidity of our foreign policy, we have Mosul. They think a lot of the ISIS leaders are in Mosul. So we have announcements coming out of Washington and coming out of Iraq, we will be attacking Mosul in three weeks or four weeks. Well, all of these bad leaders from ISIS are leaving Mosul. Why can't they do it quietly? Why can't they do the attack, make it a sneak attack, and after the attack is made, inform the American public that we've knocked out the leaders, we've had a tremendous success? People leave. Why do they have to say we're going to be attacking Mosul within the next four to six weeks, which is what they're saying? How stupid is our country? They understand, why can't they do something secretly, where they go in and they knock out the leadership? How – why would these people stay there? (...) Why would they be saying – they're not staying there anymore. They're gone. Because*

*everybody's talking about how Iraq, which is us with our leadership, goes in to fight Mosul. Now, with these 200 admirals and generals, they can't believe it. All I say is this. General George Patton, General Douglas MacArthur are spinning in their grave at the stupidity of what we're doing in the Middle East*²²“.

Președintele Trump pledează **pentru o acțiune comună cu NATO și aliații din Orientul Mijlociu** în vederea desființării principalelor focare teroriste, a bazelor de antrenament și a posibilităților teroriștilor de a primi finanțare.

*„I think we have to get NATO to go into the Middle East with us, in addition to surrounding nations, and we have to knock the hell out of ISIS”*²³.

În cadrul Summitului SUA-Statele Arabe Islamice, din 21.05.2017, Trump a pledat pentru acțiune comună în lupta antiteroristă: *„we can only overcome this evil if the forces of good are united and strong”*²⁴ “. Cu același prilej, Consiliul de Cooperare al Golfului a blocat posibilitatea unor finanțatori ai terorismului de a folosi țările lor ca bază de finanțare, prin crearea Centrului de Identificare a Finanțării Teroriste (Terrorist Financing Targeting Center), co-prezidat de SUA și Arabia Saudită.

Pe lângă teza antiteroristă, președintele de la Casa Albă relansează **teza securității în Atlanticul de Nord** - strategie aparținând fostului secretar al Apărării, James Mattis, și care vizează o posibilă **contracurare a celor mai importanți inamici ai SUA – respectiv China și Rusia**²⁵. Pentru materializarea acestei viziuni, a fost reactivată Flota a II-a de patrulare în Atlanticul de Nord, care va păzi coasta de Est a SUA și zona de nord a Atlanticului.

Un alt subiect purtând marca Trump este celebra abordare **„apărarea costă”**. Astfel, statele membre NATO și toți ceilalți parteneri ai SUA care au beneficiat până acum de sprijin de necondiționat trebuie să își revizuiască atitudinea și să contribuie la efortul SUA de asigurare a securității.

„Number one, the 28 countries of NATO, many of them aren't paying their fair share. Number two – and that bothers me, because we should be asking – we're defending them, and

*they should at least be paying us what they're supposed to be paying by treaty and contract. (...) We pay approximately 73% of the cost of NATO. It's a lot of money to protect other people. But I'm all for NATO. But I said they have to focus on terror, also. And they're going to do that”*²⁶.

Același tratament li se aplică și celorlalți parteneri strategici ai Statelor Unite.

*„You have to be able to negotiate our trade deals. You have to be able to negotiate, that's right, **with Japan, with Saudi Arabia**. I mean, can you imagine, we're defending Saudi Arabia? And with all the money they have, we're defending them, and they're not paying? All you have to do is speak to them (...) We have to tell **Japan** in a very nice way, we have to tell **Germany**, all of these countries, **South Korea**, we have to say, you have to help us out (...) But they should be paying us, because we are providing tremendous service and we're losing a fortune. That's why we're losing – we're losing – we lose on everything. I say, who makes these – we lose on everything. All I said, that it's very possible that if they don't pay a fair share, because this isn't 40 years ago where we could do what we're doing. We can't defend Japan, a behemoth, selling us cars by the million. (. . .) All I said was, **they may have to defend themselves or they have to help us out. We're a country that owes 20 trillion dollars. They have to help us out**”*²⁷.

Acest tip de discurs a avut efecte aproape imediate, fiecare dintre statele vizate fie sporindu-și contribuția la finanțarea apărării, fie plătind prin alte mijloace de exemplu, **Arabia Saudită**: *„we signed historical agreements with the Kingdom that **will invest almost 400 billion USD in our two countries** and create many thousands of jobs in America and Saudi Arabia. This landmark agreement includes **the announcement of a 110 billion USD Saudi-funded defense purchase** – and we will be sure to help our Saudi friends to get a good deal from our great American defense companies”*.

Relația cu **Federația Rusă a fost tratată împăciuitoare de către președintele Trump. Acesta consideră că Moscova reprezintă o amenințare, însă una cu care se poate găsi cale de dialog** (și de interes comun: lupta antiteroristă).

Liderul de la Casa Albă conștientizează că Federația Rusă reprezintă o forță de ordin strategic, prin puterea nucleară, sferă de influență, capacitățile neconvenționale de ducere a luptei și exercitare a voinței proprii.

„But our nuclear program has fallen way behind, and **they’ve gone wild** with their nuclear program. Not good. Our government shouldn’t have allowed that to happen. Russia is new in terms of nuclear. We are old. We’re tired. We’re exhausted in terms of nuclear. A very bad thing”²⁸.

„If Russia and the United States got along well and went after ISIS, that would be good (...) She (Hillary Clinton) doesn’t like Putin because **Putin has outsmarted her at every step of the way.** (...) All you have to do is look at the Middle East. (Russians)/ **They’ve taken over.** We’ve spent 6 trillion USD. They’ve taken over the Middle East”²⁹.

Problema conflictului din **Orientul Apropiat** se va menține pe firmament pentru o perioadă mult mai lungă, odată cu **inițiativa președintelui american de a inaugura noua ambasadă a SUA la Ierusalim** exact în ziua în care se împlineau 70 de ani de la scoaterea palestinienilor de pe teritoriile pe care astăzi se află statul Israel. Recunoașterea de către SUA a Ierusalimului drept capitală a Israelului a fost justificată de către Donald Trump prin trimitere la o lege adoptată de Congres în 1995. Legea prevedea că Ierusalimul ar trebui recunoscut drept capitală a Israelului și că Ambasada SUA să fie mutată în Ierusalim³⁰.

Un alt subiect, controversat încă din timpul campaniei electorale, îl reprezintă **desființarea Acordului Nord-American de Comerț Liber (NAFTA)**, încheiat în 1994, care, în opinia președintelui american, a fost una dintre cele mai proaste înțelegeri (Mexicul și Canada au taxe la vânzarea produselor americane pe piețele lor interne, pe când în SUA nu se percepe o astfel de taxă. Marile companii americane produc automobile în Mexic, pentru că mâna de lucru e mai ieftină). Amenințările repetate ale președintelui Trump că ar putea renunța la acord au perturbat piețele financiare, punând presiune pe moneda mexicană – peso – și pe dolarul canadian.

Referitor la **descurajarea programului nuclear iranian**, președintele american **a condamnat puternic deciziile administrației anterioare, care a ignorat, în opinia actualului lider de la Casa Albă, amestecul Iranului în Irak și în Siria:**

„They made that horrible deal with Iran (...) Why didn’t you add other things into the deal? One of the great giveaways of all time, of all time, including 400 million USD in cash. Nobody’s seen that before. That turned out to be wrong. It was actually 1.7 billion USD in cash, obviously, I guess for the hostages. It certainly look that way. So you say to yourself, why didn’t they make the right deal? This is one of the worst deal ever made by any country in the history. The deal with Iran will lead to nuclear problems. All they have to do is sit back 10 years, and they don’t have to do much. (...) and they’re going to end up getting nuclear”³¹.

„Iran should write us a letter of thank you, just like really stupid, the stupidest deal of all time. A deal that is going to give Iran absolutely nuclear weapons. Iran should write us yet another letter saying thank you very much. Because Iran (...) is taking over Iraq. Something they’ve wanted to do forever. But we’ve made it so easy for them. (...) we don’t gain anything. Iran is taking over Iraq. (...) Iran is taking over Iraq.(...) We would have gained if we had surprise”³².

„From Lebanon to Iraq to Yemen, Iran funds, arms, and trains terrorists, militias, and other extremist groups that spread destruction and chaos across the region. For decades, Iran Has fueled the fires of sectarian conflict and terror. It is a government that speaks openly of mass murder, vowing the destruction of Israel, death to America, and ruin for many leaders and nations in this room. Among Iran’s most tragic and destabilizing interventions have been in Syria. Bolstered by Iran, Assad has committed unspeakable crimes, ant the United States has taken firm action in response to the use of banned chemical weapons by the Assad regime – launching 59 tomahawk missiles at the Syrian air base from where that murderous attack originated”³³.

Opțiunea administrației Trump a fost **ieșirea unilaterală din acordul nuclear și instituirea de sancțiuni economice contra Iranului, în mai, 2018:**

„Imediat, voi semna un decret prezidențial prin care voi începe reactivarea sancțiunilor contra Iranului. Pentru regimul iranian, vom reinstitui cel mai înalt nivel de sancțiuni economice. Orice națiune care oferă ajutor Iranului în încercarea de a se dota cu arme nucleare va fi, de asemenea, sancționată puternic de Statele Unite. America nu va fi ținută ostatică prin arme nucleare. Nu vom permite ca orașele americane să fie amenințate cu distrugerea, nu vom permite unui regim care scandează «Moarte Americii!» să obțină acces la cele mai letale arme de pe Terra. Decizia de astăzi transmite un mesaj esențial: **Statele Unite nu mai lansează amenințări fără conținut. Când fac promisiuni, le respect. Retragera din acest Acord va face America mult mai sigură**”³⁴.

Menținerea sancțiunilor economice americane impuse Iranului (care nu sunt legate de dosarul nuclear) reduce apetitul băncilor europene de a încheia tranzacții cu Republica Islamică, iar retragerea SUA din Acordul privind dosarul nuclear Iranian vulnerabilizează și mai mult situația economică a Iranului, care se confrunta deja cu „o criză a sistemului bancar, slăbiciunea sectorului privat, într-o economie în mare parte de stat și șomajul în masă”³⁵, dublată de contestările sângeroase care au afectat țara de Anul Nou.

Puterea economică în creștere a Chinei reprezintă în continuare una dintre principalele motive de îngrijorare pentru liderul american. Prin urmare, după ce președintele Trump a impus taxe vamale de 50 miliarde USD, Beijingul a răspuns prin impunerea de tarife proprii pentru produsele provenind din SUA. Îngrijorarea Washingtonului va continua, deoarece, pe lângă facilitarea extinderii Drumului Mătăsii (care ar putea să transforme China în cea mai mare forță economică a lumii), Beijingul ar putea submina rolul dolarului ca principală monedă a tranzacțiilor și rezervă valutară mondială. Autoritățile chineze au anunțat chiar un program-pilot pentru plata în yuani a importurilor de

petrol. „Lansarea oficială a contractelor la termen în yuani ar putea crea un al treilea reper mondial pentru prețul petrolului, după prețul de la Londra și din Texas”³⁶. Un alt front de atac al chinezilor vizează deținerea controlului rutelor comerciale mondiale. În prezent, în Africa, Uniunea Africană (44 țări) a pus bazele Zonei Continentale de Liber Schimb – un exemplu de domeniu în care China și Occidentul luptă pentru dominație, date fiind mizele impresionante (populația Africii este de 1,25 miliarde de locuitori și se estimează dublarea ei până în 2050³⁷).

În ceea ce privește **Coreea de Nord**, în ciuda vizitei președintelui în acest stat și a promovării unor aspecte care mimează succesul, se pare că va fi greu de atins un punct comun pe subiectul dezarmării nucleare. Phenianul a semnalat că doar un tratat de pace ar putea, eventual, să facă acceptabilă dezarmarea nucleară. Această poziție vine în contradicție cu declarația din aprilie 2018 a lui John Bolton, consilierul pentru securitate națională al președintelui Trump, care a propus modelul libian pentru nuclearizarea Coreei de Nord (la începutul anilor 2000, Muammar al-Gaddafi a fost de acord să renunțe la dezvoltarea de arme atomice). În plus, retragerea SUA dintr-un acord în care celelalte părți și-au respectat înțelegerea poate avea efectul de a aminti „că înțelegerile politice sunt reversibile sau au termen de expirare, în timp ce arsenalele nucleare oferă asigurare pe viață (opinie a politologului Vipin Narang, de la Massachusetts Institute of Technology – MIT³⁸).

Concluzii și implicații

Studiul discursului politic este dependent de un întreg complex de factori, unul dintre cei mai importanți fiind **intermedierea către public prin media - și, astfel, o mare dependență față de media**. Cuplat cu propagarea în masă, discursul în sine și tot ceea ce îl pre-determină sau îl contextualizează (cum ar fi, de exemplu, dezbaterile publice pe teme sociale sau de natură morală iscate de poziția publică a unui lider) au, conform prof. dr. Constantin Hlihor, **rolul de a „pre-forma mentalul publicului față de comportamentele ulterioare ale principalilor**

actori politici pe palier ideologic, istoric, cultural, religios”. Se pune problema din ce în ce mai des, în studiile geopolitice actuale, dacă lumea este condusă de oamenii politici sau de **tehn structură** (termen care desemnează consilierii, specialiștii – o clasă politică aflată în captivitatea intereselor corporațiilor). Problema este cu atât mai pregnantă, în SUA, cu cât Donald Trump este un personaj cu legături corporatiste extinse, dependent de consilierii săi în domenii în care expertiza sa nu este extrem de consistentă (securitate, politică externă, diplomație).

Un element care justifică schimbarea de paradigmă în politica externă a SUA, în intervalul de timp scurs între deținerea președinției SUA de către Barrack Obama și cea actuală a președintelui Donald Trump, este însuși **contextul actual de evoluție a întregului mediu geopolitic, în care, inevitabil, SUA se află în declin lent** (ca urmare a fenomenului de supra-extindere strategică – fapt semnalizat de Paul Kennedy încă de la sfârșitul anilor 1980). Robert D. Kaplan, un teoretician evocat de către dl. Florin Diaconu în studiul amintit deja³⁹, considera că SUA trebuie să se pregătească „pentru o ieșire prelungită și elegantă din istorie ca putere dominantă”, fiind necesar „să evite intervențiile costisitoare, să folosească diplomația pentru a-și sabota inamicii, să-și pună serviciile de informații în funcțiune pentru scopuri strategice”⁴⁰. Cu toate acestea, SUA sunt încă „singura putere care poate încerca să gestioneze un peisaj atât de multifățetat și multipolar”⁴¹ cum este lumea în care trăim azi.

Tranziția de la Administrația Obama la cea a lui D.Trump a fost șocantă pentru unii. „De la situația în care „micile conveniențe – solidaritatea transatlantică, echilibrul hegemonic al SUA și Rusiei, predictibilitatea relațiilor internaționale” generau o lume care părea stabilă pe termen lung, s-a ajuns la situația actuală – aceea a unei lumi mai imprevizibile, care nu poate face totuși nici America mai sigură, ci doar mai singură”⁴². **Politica externă a SUA este acum una mai fluidă, mai tranșantă și pe alocuri voit greu de anticipat.** Pragmatismul lui D.Trump extrage SUA din angrenajul promisiunilor din trecut și le aduce la asumarea prezentului, în

care Washingtonul nu își mai poate permite să fie jandarmul mondial, prezent peste tot. Deși majoritatea angajamentelor asumate se mențin, în special în domeniul aliat, este vizibil faptul că tonul imperativ al președintelui american are rolul de a mișca lucrurile și de a trezi (cel puțin) Europa din amorțire și inerție. **„Trump pune la îndoială chiar fundamentele ordinii politice pe care s-a bazat până acum, timp de 60 de ani, huzurul elitelor politice europene: NATO și UE.** Apărate de brațul înarmat al SUA (...), elitele politice europene, împreună cu marile companii, culegeau fără niciun efort beneficiile unei păci internaționale și ordini interne căldute, în care nu trebuiau să facă nimic în afară de a vântura idealuri și de a organiza conferințe cu ștaif. Prin declarațiile sale privind «învechirea NATO» și speranța ca statele europene să iasă din uniune, **Trump aruncă în aer literalmente fundamentele confortului clasei politice tradiționale din Europa”**⁴³.

Există un mare **semn de întrebare în ceea ce privește eficiența actualei politici externe a SUA.** Unele măsuri luate de actualul Executiv sunt menite să aibă rezultate pe termen scurt (restricțiile economice împotriva Iranului); altele au un efect îndoielnic și schimbă imaginea SUA cu care eram obișnuiți (politica imigraționistă, securitate contra achitarea costurilor, binomul indivizibil SUA – Europa în materie de securitate și cooperare economică). Singurul reper pare a fi opinia președintelui D.Trump asupra prestației proprii și percepția sa privind noul rol al SUA în lume. Devine cu atât mai necesar să cunoaștem în amănunt intențiile președintelui republican, cu cât, la finalul unui mandat, este posibil ca Donald Trump să își mai dorească un altul. Din această perspectivă, vom constata, probabil, că președintele american va păstra linia unora dintre aspectele asumate, pentru a dovedi că deciziile sale anterioare au fost corecte.

Donald Trump pare a avea o **predilecție pentru sancțiunile economice – un instrument de presiune și de război economic neletal, aplicat Iranului, Rusiei** (ca urmare a ingerințelor în alegerile americane și cazul Skripal) și, mai recent (și într-un mod original), **Turciei** (SUA au

anunțat, la 01.08.2018, instituirea de sancțiuni împotriva miniștrilor turci de interne și al justiției, pentru arestarea și detenția pastorului american Andrew Brunson. Departamentul american al Trezoreriei a precizat că bunurile celor doi miniștri din SUA sunt confiscate, iar Administrația Trump a interzis oricărui cetățean american să facă afaceri cu cei doi responsabili turci.) Această situație a tensionat relațiile deja dificile cu Turcia din cauza conflictului sirian, dar și a prezenței în SUA a clericului Fethullah Gülen, pe care președintele Erdogan îl acuză că a orchestrat lovitura de stat eșuată din 2016 și a cărei extrădare o solicită.

În mod ironic, marea oportunitate a Europei este Donald Trump, nu pentru că ar fi un prieten al Europei, ci pentru că alegerea lui i-a făcut, în sfârșit, pe **liderii europeni să își dea seama că se află pe marginea prăpastiei**. Elita politică europeană tradițională a conștientizat că nemulțumirea populară se poate sublima într-un vot total contrar ei. Liviu Iancu (Europunkt.ro) este de părere că, prin teama pe care alegerea lui Donald Trump a produs-o elitelor politice europene, furnizează premisele ca acestea să își reseteze într-un sens corect politicile pentru Europa (resetarea proiectului de apărare comună,

al politicilor de echitate socială în Europa), dar că este nevoie de clarviziune și pragmatism, pentru că există riscul ca „atacurile” lui Trump, ale Rusiei și, mai ales, propriile greșeli din trecut să distrugă unitatea și prosperitatea europeană.

Teama de subminarea NATO și UE îi face pe liderii europeni să repună pe tapet mai vechiul **proiect al Uniunii Europene a Apărării**, dezavuat atâta timp cât se credea că SUA va apăra Europa veșnic. O adevărată provocare pentru Europa va fi ca **Bruxellesul să preia responsabilități proprii în materie de politică externă și de securitate**. Marea Britanie va trebui să decidă cum vede propria politică de securitate și apărare: cuplat sau separat de UE, în timp ce motorul franco-german încearcă să devină mai coeziv. Nu se știe dacă Parisul și Berlinul vor putea să asigure bazele securității continentului, fără Marea Britanie și „în contextul consolidării trendului de întărire a politicilor naționale în detrimentul celei colective/coezive”. „Este evident că SUA, Franța, Germania și Marea Britanie configurează creativ și tragic, alături de Rusia și China, o nouă ordine globală. În care unul dintre fundamentele sistemului geopolitic actual – solidaritatea transatlantică – va redeveni conjunctural și episodic⁴⁴”.

Nefiind angrenat anterior câștigării funcției de președinte în sfera politicii externe și a diplomației, Donald Trump nu este familiarizat cu acest sistem bazat pe „a da și a lua”, pe arta compromisului, pe cumpănirea avantajelor și a dezavantajelor, a posibilelor consecințe ale acțiunilor politice – inclusiv a celor cu efect pe termen lung. Un astfel de exemplu îl constituie **repoziționarea SUA într-un parteneriat strategic mai puternic cu Israelul, simultan cu distanțarea („divorțul”) de Europa**. Apropierea de Israel, cuplată cu retragerea din acordul nuclear cu Iranul, sporește lent tensiunile în zona Orientului și va fi probabil de natură să întârzie și mai mult ajungerea la un acord israeliano-palestinian privind rezolvarea conflictului din Orientul Apropiat prin soluția celor două state. Un efect secundar al opiniei pro-israeliene a președintelui american poate fi și **distanțarea Turciei față de SUA**, cunoscută fiind puternica aversiune a actualului președinte turc față de executivul israelian și politica anti-palestiniană, aversiune care a culminat cu vestita declarație anti-Netanyahu pe contul său de Twitter: „Netanyahu este premierul unui stat apartheid care ocupă teritoriile unui popor fără apărare de peste 60 de ani, încălcând rezoluțiile ONU. Există sânge palestinian pe mâinile sale și nu își poate acoperi crimele atacând Turcia”. Pe de altă parte, relațiile între Turcia și Rusia au devenit mai apropiate. Ankara a găzduit runda de negocieri în format Astana (trilaterală turco-ruso-iraniană) în conflictual sirian, a încheiat cu Moscova un acord privind construirea unei centrale nucleare pe teritoriul turc și este primul stat NATO în care va fi instalat sistemul rusesc anti-rachetă S400 (în iulie 2019).

România se situează în acest moment într-un context geopolitic sensibil. Din acest punct de vedere, prioritizarea parteneriatului bilateral al României cu SUA (de asemenea o garanție a securității naționale, alături de „umbrela” NATO, desigur) și angajarea în eforturile de coagulare rapidă a intențiilor europene vor avea probabil prioritate absolută în viitorul apropiat. O altă soluție prioritară va fi întărirea parteneriatelor regionale cu state comparative României ca mărime și interese, un astfel de exemplu recent

fiind Summitul celor Trei Mări, organizat la București (17-18.09.2018), care, dincolo de prioritatea economică, a avut și o componentă politică (al doilea obiectiv al summitului a vizat creșterea convergenței reale între statele membre ale UE, ca bază pentru relansarea proiectului european, în timp ce al treilea punct de interes a fost de a contribui la consolidarea relației transatlantice, prin încurajarea prezenței economice a SUA în regiune, ca un catalizator pentru o cooperare consolidată și ca parte a parteneriatului transatlantic⁴⁵). Este de așteptat, de asemenea, ca, la nivel național, să asistăm la o dezbatere în forurile de decizie în ceea ce privește regândirea documentelor strategice și a planurilor de acțiune în funcție de noile realități din mediul de securitate.

Bibliografie:

1. *Atentat chinez la hegemonia SUA*, revista Lumea, nr. 6 (303) 2018, p. 38.
2. BLAKE, Aaron, *The first Trump-Clinton presidential debate transcript, annotated*, 26.06.2016.
3. <https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2016/09/26/the-first-trump-clinton-presidential-debate-transcript-annotated>.
4. BRÂNDUȘĂ, Ștefania, *Între Rusia și Statele Unite este dolia război! A patra bătălie pentru Atlantic*, revista Lumea, nr. 6 (303) 2018.
5. BRUNNSTROM, David & Holland, Steve, *Trump hails Kim, sees no need to resume US-South Korea war games*, Reuters, 30.08.2018 (<https://uk.reuters.com/article/uk-northkorea-usa/trump-hails-kim-sees-no-need-to-resume-u-s-south-korea-war-games-idUKKCN1LE2PM>).
6. BURROWS, Mathew, *Viitorul declasificat: mega-tendențele care ne-ar putea distruge lumea*, Editura Litera, București, 2016.
7. CRISTIAN, Mircea F., „Acord NAFTA. SUA și Mexic, înțelegere de ultimă oră. Urmează Canada”, *DC News*, 27.08. 2018, accesat la 30.08.2018, ora 15.36, https://www.dcnews.ro/sua-si-mexicul-au-ajuns-la-un-acord-privind-revizuirea-nafta-discutiile-cu-canada-vor-incepe-imediat_610153.html.

8. „Cui îi aparține Orașul Sfânt? Șase întrebări despre statutul Ierusalimului”, revista *Lumea*, nr. 1 (298) 2018. p. 13.
9. „Decizia care schimbă soarta lumii. Trump: SUA se retrag din Acordul nuclear semnat cu Iranul”, *realitatea.net*, accesat la 01.08.2018, ora 14.59; https://www.realitatea.net/acord-nuclear-iran-donald-trump_2147071.html.
10. DIACONU, Florin: „Donald Trump la Casa Albă: scurt exercițiu de Political & Strategic Forecasting la jumătatea lunii noiembrie a anului 2016”, *INFOSFERA*, anul VIII, nr. 4/2016, pp.14-20.
11. „Donald Trump a făcut deja mult rău economiei iraniene”, revista *Lumea*, nr. 6 (303) 2018.
12. *Full transcript: Trump's speech to the Arab Islamic American Summit*, 21.05.2017, 01.34 PM edt. Politico.
13. <https://www.politico.com/story/2017/05/21/full-transcript-trumps-speech-to-the-arab-islamic-american-summit-238654>.
14. GOLSHAN, Tara, *Full transcript: Hillary Clinton and Donald Trump's final presidential debate*, 20.10.2016, 01.42 edition, <https://www.vox.com/policy-and-politics/2016/10/19/13336894/third-presidential-debate-live-transcript-clinton-trump>.
15. IANCU, Liviu, *Marea oportunitate a Europei este ...Donald Trump*, online la adresa <http://europunkt.ro/2017/01/25/mareaoportunitate-a-europei-este-donald-trump>.
16. POPESCU, Dorin, „Apocalipsa după Trump”, revista *Lumea*, nr. 6 (303) 2018.
17. *România găzduiește de astăzi Summitul Celor Trei Mări: Ce oficiali importanți vin la București*, <http://www.ziare.com/klaus-johannis/presedinte/romania-gazduieste-de-luni-summit-ul-celor-trei-mari-ce-oficiali-importanti-vin-la-bucuresti-1529697>, 17.09.2018, accesat la 18.09.2018, ora 10.23.
18. KAPLAN, Robert D., *Răzbușarea geografiei: Ce ne spune harta despre conflictele viitoare și lupta contra destinului*, Editura Litera, București, 2014.
19. KENNEDY, Paul, *Ascensiunea și decăderea marilor puteri: transformări economice și conflicte militare din 1500 până în 2000*, Editura Polirom, Iași, 2011.
20. PAYNE, Chris: *How Hillary Clinton Won the Popular Vote But Lost the Election*, 09.11.2016, <https://www.billboard.com/articles/news/7572638/electoral-college-hillary-clinton-donald-trump-2016-president-election-popular-vote>.
21. „Rezilierea acordului cu Iranul, un fiasco pentru Coreea”, revista *Lumea*, nr. 6 (303) 2018.
22. ROSS, George H., *Negocieri în stilul lui Donald Trump. Tactici și strategii pentru a câștiga în orice tranzacție*, Meteor press, 2007.
23. *The New York Times*, Transcript of the second debate, 10.10.2016 <https://www.nytimes.com/2016/10/10/us/politics/transcript-second-debate.html> CQ Trascriptswire.
24. The Pew Center on the States: Inaccurate, Costly and Inefficient. Evidence that America's Voter Registration System Needs an Upgrade, februarie 2012, www.pewcenteronthestates.org/elections.
25. Unrug, Marie-Christine d', *Analyse de contenu et acte de parole. De l'énoncé à l'énonciation*, *Revue française de sociologie*, 1975 16-2.
26. Wikipedia, *Trump: The Art of the Deal*, https://en.wikipedia.org/wiki/Trump:_The_Art_of_the_Deal, consultat la 26.08.2018, ora 13.15.
27. *Video: 24 things nobody does better than Trump (according to Trump)*, <https://www.youtube.com/watch?v=YA631bMT98&feature=share>.

¹ Florin Diaconu, „Donald Trump la Casa Albă: scurt exercițiu de Political & Strategic Forecasting la jumătatea lunii noiembrie a anului 2016”, *INFOSFERA*, nr. 4/2016, pp 14-20.

² Aaron Blake, *The first Trump-Clinton presidential debate transcript*, annotated, 26.06.2016.

³ La 8 noiembrie 2016, candidatul democrat, Hillary Clinton, avea cu 175.000 de voturi mai mult decât contracandidatul său.

⁴ Chris Payne: *How Hillary Clinton Won the Popular Vote But Lost the Election*, 09.11.2016 <https://www.billboard.com/articles/news/7572638/electoral-college-hillary-clinton-donald-trump-2016-president-election-popular-vote>, accesat la 13.08.2018, ora 13.00.

⁵ The Pew Center on the States: *Inaccurate, Costly and Inefficient. Evidence that America's Voter Registration System Needs an Upgrade*, pag. 1-2, februarie 2012, www.pewcenteronthestates.org/elections.

⁶ Blake, Aaron, *The first Trump-Clinton presidential debate transcript*, annotated, 26.06.2016.

- ⁷ Idem.
- ⁸ Idem.
- ⁹ Golshan, Tara, *Full transcript: Hillary Clinton and Donald Trump's final presidential debate*, 20.10.2016.
- ¹⁰ Blake, Aaron, *The first Trump-Clinton presidential debate transcript, annotated*, 26.06.2016.
- ¹¹ Full transcript: Trump's speech to the Arab Islamic American Summit, 21.05.2017, 01.34 PM edt.
- ¹² The New York Times, *Transcript of the second debate*, 10.10.2016.
- ¹³ Blake, Aaron, *op.cit.*
- ¹⁴ The New York Times, *Transcript of the second debate*, 10.10.2016.
- ¹⁵ Blake, Aaron, *op.cit.*
- ¹⁶ Idem.
- ¹⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=YA631bMT98&feature=share>, accesat la 30.08.2017, ora 14.02.
- ¹⁸ Potrivit lui N.V. Peale, cei 11 pași sunt: 1. Gândește la scală mare; 2. Ai grijă la panta descendentă pentru că cea ascendentă este sigură; 3. Maximizează-ți opțiunile; 4. Cunoaște piața; 5. Folosește-ți pârghiile de acțiune; 6. Întărește-ți poziția; 7. Afirmă-ți opinia; 8. Ripostează; 9. Livrează bunurile; 10. Evaluează prețurile; 11. Distrează-te.
- ¹⁹ Tara Golshan, *Full transcript: Hillary Clinton and Donald Trump's final presidential debate*, 20.10.2016.
- ²⁰ David Brunnstrom, Steve Holland, „Trump hails Kim, sees no need to resume US-South korea war games”, *Reuters*, 30.08.2018.
- ²¹ Blake, Aaron, *op.cit.*
- ²² The New York Times, *Transcript of the second debate*, 10.10.2016.
- ²³ Golshan, Tara, *Full transcript: Hillary Clinton and Donald Trump's final presidential debate*, 20.10.2016.
- ²⁴ Full transcript: Trump's speech to the Arab Islamic American Summit, 21.05.2017, 01.34 PM edt.
- ²⁵ Ștefania Brândușă, „Între Rusia și Statele Unite este deja război! A patra bătălie pentru Atlantic”, în *Lumea*, nr. 6 (303) 2018. p. 8.
- ²⁶ Blake, Aaron, *op.cit.*
- ²⁷ Idem.
- ²⁸ The New York Times, *Transcript of the second debate*, 10.10.2016.
- ²⁹ Golshan, Tara, *Full transcript: Hillary Clinton and Donald Trump's final presidential debate*, 20.10.2016.
- ³⁰ Cui îi aparține Orașul Sfânt? Șase întrebări despre statutul Ierusalimului, revista *Lumea*, nr. 1 (298) 2018. p. 13.
- ³¹ Aaron Blake, *op.cit.*
- ³² The New York Times, *Transcript of the second debate*, 10.10.2016.
- ³³ Full transcript: Trump's speech to the Arab Islamic American Summit, 21.05.2017, 01.34 PM edt.
- ³⁴ Decizia care schimbă soarta lumii. Trump: SUA se retrag din Acordul nuclear semnat cu Iranul, *realitatea.net*, accesat la 01.08.2018.
- ³⁵ Donald Trump a făcut deja mult rău economiei iraniene, *Lumea*, nr. 6 (303) 2018, p. 18.
- ³⁶ „Atentat chinez la hegemonia SUA”, revista *Lumea*, nr. 6 (303) 2018, p. 38.
- ³⁷ Idem, p. 38.
- ³⁸ „Rezilierea acordului cu Iranul, un fiasco pentru Coreea”, revista *Lumea*, nr. 6 (303) 2018, pp. 19-20.
- ³⁹ Donald Trump la Casa Albă: scurt exercițiu de Political & Strategic Forecasting” la jumătatea lunii noiembrie a anului 2016.
- ⁴⁰ Robert D. Kaplan, *Răzbumarea geografiei: Ce ne spune harta despre conflictele viitoare și lupta contra destinului*, Editura Litera, București, 2014, p.431.
- ⁴¹ Burrows, Mathew, *Viitorul deklasificat: megatendințele care ne-ar putea distruge lumea*, Editura Litera, București, 2016, p.65.
- ⁴² Dorin Popescu, *Apocalipsa după Trump*, în *Lumea*, nr. 6 (303) 2018, pp. 1-2.
- ⁴³ Liviu Iancu, „Marea oportunitate a Europei este ...Donald Trump”, <http://europunkt.ro/2017/01/25/mareaoportunitate-a-europei-este-donald-trump>.
- ⁴⁴ Dorin Popescu, „Apocalipsa după Trump”, în revista *Lumea*, nr. 6 (303) 2018, pp. 1-2.
- ⁴⁵ „România găzduiește de astăzi Summit-ul Celor Trei Mări: Ce oficiali importanți vin la București”, <http://www.ziare.com/klaus-johannis/presedinte/romania-gazduieste-de-luni-summit-ul-celor-trei-mari-ce-oficiali-importanti-vin-la-bucuresti-1529697>, 17.09.2018, accesat la 18.09.2018, ora 10:23.

ASPECTE PRIVIND RĂZBOIUL HIBRID RUS

Dr. Lucian IVAN*

Abstract

International community is serious concerned by the rapid expansion of Kremlin-inspired activities in Europe and worldwide, including disinformation and propaganda seeking to maintain or increase Russia's influence to weaken and split the EU and NATO. Also can be stress that a large part of the Kremlin's hostile propaganda is aimed at describing some European countries as belonging to "Russia's traditional sphere of influence", thereby undermining their sovereignty and deeply rooted European identity, which in the past has been undermined by communist regimes.

Keywords: *Russian Federation, hybrid warfare, disinformation, propaganda, influence.*

Societatea actuală, marcată de proliferarea amenințărilor asimetrice, trebuie să modifice radical politicile și modul de abordare pentru contracararea eficientă a acestora, în contextul în care riscurile devin din ce în ce mai difuze, iar instituțiile și organizațiile europene și mondiale nu au posibilitatea de a se adapta rapid la aceste schimbări rapide și cu grad ridicat de pericolozitate. În acest spectru al amenințărilor asimetrice se încadrează și tehnicile și metodele specifice războiului hibrid promovate la nivel de politică de stat de către Federația Rusă, aspect care este reliefat inclusiv în doctrina de securitate și apărare.

Cu toate că Moscova neagă vehement implicarea în destabilizarea anumitor guverne sau organizații internaționale, în ultima perioadă se remarcă virulența cu care se desfășoară campaniile de dezinformare și manipulare, realizate de către specialiști ruși în domeniul comunicării și cu sprijinul nemijlocit al serviciilor de informații.

Pentru a realiza manipularea eficientă a populației prin intermediul spațiului virtual este nevoie de resurse financiare semnificative, precum și de instrumente prin care statele plătesc consistent anumiți angajați sau vectori de imagine din statele țintă. Atragerea anumitor persoane

publice pentru a acționa ca vectori de imagine a anumitor state se realizează atât la nivel ideologic, prin convingerea acestora de justetea anumitor acțiuni, cât mai ales prin stimularea materială a acestora.

Pentru combaterea eficientă a propagandei și manipulării exercitate, în mod constant, de către anumite entități direcționate, în mod direct sau indirect, de Federația Rusă este necesar să se abordeze problematica în mod neconvențional, având în vedere analiza țințelor vizate și segmentele populației care sunt cele mai expuse mesajelor transmise prin intermediul mass media și al rețelelor sociale.

Principalele ținte vizate sunt instituțiile și rețelele guvernamentale, fapt ce poate conduce la discreditarea acestora. Răspunsul autorităților guvernamentale trebuie să depășească sfera tradițională de acțiune, caracterizată prin măsuri pasive și reactive, prin implementarea unor măsuri pro-active care să contracareze efectiv acțiunile hibride ale Federației Ruse.

Versiunea rusă a războiului hibrid demonstrează o evoluție în abordarea acestuia, în sensul că nu există un centru de greutate bine stabilit, iar Federația Rusă este determinată

* *Autorul este expert în cadrul Ministerului Afacerilor Interne.*

să utilizeze toate instrumentele pe care le are la dispoziție pentru îndeplinirea obiectivelor politice și militare. La nivel operațional, este utilizată o combinație de forțe, pornind de la cele convenționale, la cele neconvenționale, cibernetice, informaționale, război electronic, în scopul depășirii capacității oponentului de a face față acestui tip de agresiune. La nivel tactic, de asemenea, asistăm la un amplu proces de reorganizare a forțelor armate, la creșterea capacității de luptă pentru a fi capabilă să provoace distrugerii substanțiale unui eventual oponent, după care să acționeze cu forțe convenționale.

Războiului hibrid exploatează la maximum vulnerabilitățile adversarului, inclusiv cele din plan politic, social și economic, urmărindu-se, de fapt, impunerea voinței politice fără distrugerea instituțiilor politice și administrative ale adversarului. Totodată, războiul hibrid este specific erei informaționale care acționează concomitent pe mai multe planuri, cu scopul de a obține o poziție avantajoasă în raport cu adversarul sau desfășurarea de acțiuni, în special informaționale, care să conducă la slăbirea adversarului din interior.

Prin utilizarea tehnicilor specifice războiului hibrid se urmărește câștigarea luptei fără acțiuni de natură combativă, prin aplicarea de instrumente specifice în toate domeniile cu scopul de a slăbi instituțiile politice ale oponentului. În cazul în care aceste tactici sunt lipsite de succes, războiul hibrid inițiază o tactică convențională de operații, în scopul atingerii obiectivelor stabilite de agenda politică și strategică a Kremlinului.

Din perspectiva războiului hibrid, victoria tactică sau operațională nu este atât de importantă cum este menținerea constantă într-o poziție de avantaj strategic asupra adversarului. Spre exemplu, în zona Donbas din Ucraina, s-a intervenit la nivel ideologic prin intermediul mișcării *Novorossya*, care a reușit să diminueze, în mod considerabil, influența Ucrainei în regiune.

De asemenea, războiul hibrid rus este utilizat pentru atingerea anumitor obiective strategice (ex.: divizarea și slăbirea coeziunii Alianței Nord-Atlantice sau derularea de acțiuni subversive la adresa guvernelor statelor membre ale NATO

și UE), cu scopul de a crea un pretext pentru declanșarea unor conflicte militare, anexarea de teritorii și asigurarea accesului favorabil la piața europeană.

Internetul este utilizat de teroriști atât pentru a prolifera mesaje care incită la ură și violență, cât și pentru a recruta adepți și pentru a induce sentimentul de frică și insecuritate în rândul populației. Aceste metode au fost adoptate inclusiv de anumite state sau organizații care utilizează Internetul pentru a influența decizii la nivelul statelor membre ale Uniunii Europene sau chiar al instituțiilor europene, dar și pentru a manipula opinia publică, în principal pentru discreditarea instituțiilor publice ale statului. Influențarea opiniei publice prin intermediul Internetului sau al rețelelor sociale poate fi considerată „*terrorism informatic*”, această metodă subversivă fiind utilizată și perfecționată de Federația Rusă.

Războiul hibrid rus este caracterizat prin **trei repere principale**, respectiv limitarea utilizării forței, persistența acțională și concentrarea eforturilor pentru influențarea populației.

În ceea ce privește *limitarea utilizării forței*, Federația Rusă, conștientă fiind că are șanse reduse de câștig în cazul unui război clasic cu Alianța Nord-Atlantică, încearcă să-și îndeplinească obiectivele fără a utiliza forța, recurgând la mijloace asimetrice (ex. mediul cibernetic, propagandă, dezinformare, propagarea de știri false – „*fake news*”). Acțiunile sunt concepute și planificate pentru a obține beneficiu maxim cu resurse minime, aceste campanii asimetrice fiind realizate de profesioniști cu experiență în domeniu.

Din perspectiva celui de-al doilea reper, al *persistenței acționale*, putem afirma că, prin tehnicile și metodele specifice utilizate, războiul hibrid rus exercită o presiune constantă pe o perioadă mai lungă de timp, la un moment devenind mai intensă aproape de momentul declanșării acțiunilor de tip convențional.

Concentrarea eforturilor pentru influențarea populației presupune, în primul rând analizarea comportamentului populației din statele de interes. Experții militari ruși au realizat importanța influențării populației din statele țintă prin operațiuni informaționale, grupuri de tip

proxy și alte operații de influențare. Totodată, Moscova folosește tehnicile războiului hibrid pentru a destabiliza sistemele politice și sociale pentru a-și atinge obiectivele strategice.

Din experiența actuală, războiul hibrid rus are cel puțin **trei obiective principale de nivel strategic**, respectiv:

Obținerea de teritorii fără utilizarea de forțe militare convenționale

Anexarea Peninsulei Crimeea de către Federația Rusă, în anul 2014, a readus în dezbatere problematica „strategiei hibride” a Kremlinului. Operațiunea s-a bazat, în principal, pe acțiunea „omuleților verzi” care proveneau din forțele speciale și care au desfășurat operațiuni militare sub comanda directă a Moscovei. Utilizarea acestor trupe de elită, în combinație cu o campanie de război informațional și folosirea de forțe locale loiale Rusiei, au condus la ocuparea Crimeii într-un interval scurt de timp și fără pierderi umane importante. Tacticile utilizate de Federația Rusă în Ucraina au fost similare cu cele utilizate, în anul 2008, în Georgia. Prin instaurarea de „conflicte înghețate” în Ucraina și Georgia s-a reușit să se stopeze procesul de apropiere a acestora de NATO și UE.

Într-un articol publicat în anul 2013 de generalul rus Valeri Gherasimov, șeful Statului Major General al Forțelor Armate ale Federației Ruse, se precizează faptul că mijloacele non-militare sunt utilizate de patru ori mai mult în conflictele militare moderne decât măsurile militare convenționale¹.

Crearea unui pretext pentru declanșarea de operațiuni militare sau sub acoperire

Anexarea Peninsulei Crimeea a generat temerea că Moscova va utiliza aceleași tehnici pentru a acționa și în alte zone de interes (ex.: statele baltice). Se anticipează faptul că se va încerca exploatarea disensiunilor latente dintre minoritatea rusofonă și populația majoritară, creând o imagine deformată cu privire la faptul că guvernul Estoniei desfășoară acțiuni represive față de această minoritate și, astfel, se justifică intervenția militară a Rusiei pe teritoriul acestui stat pentru a proteja populația de etnie rusă.

Este de presupus faptul că operații de acest tip vor fi însoțite de operațiuni cibernetice de

amplare, care să creeze tensiuni suplimentare la nivel societal și să împiedice răspunsul eficient al Alianței Nord-Atlantice. Aceste demersuri sunt completate de acțiunile de influențare a opiniei publice europene și internaționale cu privire la justetea intervenției și acțiunilor Rusiei. Totodată, la nivel tactic, Federația Rusă va implica agenții secreți infiltrați și grupurile autohtone care sprijină demersurile Moscovei.

Utilizarea acțiunilor hibride pentru a influența la nivel politic statele vestice

Kremlinul nu dorește să utilizeze strategiile hibride ca substitut pentru acțiunea militară sau ca precursor pentru declanșarea unui conflict militar clasic; în schimb, se încearcă influențarea mediului politic pentru a servi îndeplinirii obiectivelor F.Ruse. Cele mai vulnerabile sunt statele în care proliferază fenomenul corupției sau care nu dispun de un sistem legislativ consolidat și unde populația împărtășește valorile și idealurile ruse. De această amenințare nu sunt ferite nici state cu democrație consolidată, precum SUA sau Germania. Din această perspectivă, combaterea acțiunilor hibride inițiate de F.Rusă constituie cea mai mare provocare pentru guvernele occidentale, inclusiv pentru guvernul SUA.

Instrumentele hibride utilizate de Federația Rusă

Operațiunile informaționale

În ultima perioadă, Federația Rusă a devenit foarte eficientă în utilizarea comunicării strategice (STRATCOM) în scopul schimbării/influențării atitudinii opiniei publice în multe state occidentale, utilizând următoarele mijloace:

- vectori on-line, precum companiile media *Russia Today* sau *Sputnik News*;
- finanțarea think tank-urilor europene pentru propagarea ideilor și valorilor promovate de Federația Rusă;
- trollii care acționează în mediul on-line, bots și „ferme” de știri false, rezultatul fiind diseminat pe mai multe canale.

Aceste mijloace mass-media nu utilizează standardele vestice privind obținerea de probe, scopul acestora fiind lansarea de teme politice favorabile Kremlinului.

Utilizarea spațiului cibernetic

În prezent, Federația Rusă dispune de specialiști care permit Kremlinului să penetreze sistemele informaționale din statele occidentale și să colecteze informații confidențiale sau secrete valoroase. Aceste informații sunt folosite pentru a influența anumite decizii politice sau scrutinuri electorale în afara granițelor Rusiei.

Cu excepția obținerii de informații secrete, F.Rusă dispune de capacitatea tehnică necesară pentru a manipula sau afecta sistemele informaționale pe care se bazează instituțiile din statele atacate.

Grupurile afiliate ideologic

Există mai multe dovezi privind utilizarea unor grupuri afiliate ideologic pentru atingerea propriilor interese. În acest context este de menționat grupul Night Wolves („Lupii Noapții”), un club ultranaționalist de motocicliști. Rolul pe care îl joacă Night Wolves nu este clar conturat până în prezent, însă acesta poate fi utilizat pentru intimidarea populației și poate facilita alte acțiuni subversive de tip hibrid.

Totodată, se încearcă exploatarea nemulțumirilor populației care pot degenera în acțiuni de protest, afectând ordinea și siguranța publică. Spre exemplu, Rusia a sprijinit grupurile anti-UE la referendumul din 2016 privind boicotarea unui acord comercial dintre Ucraina și Olanda. De asemenea, există suspiciuni privind implicarea Moscovei în sprijinirea grupurilor care manifestau în Bulgaria pentru interzicerea exploatarea gazelor de șist, în scopul menținerii dependenței energetice a acestui stat față de Federația Rusă.

Influența economică

F.Rusă utilizează influența economică directă sau indirectă pentru a influența politicile promovate la nivelul Uniunii Europene. De exemplu, în perioada 2006-2009, a utilizat resursele energetice ca instrument de politică externă întrerupând alimentarea cu gaze naturale în Ucraina, pentru a obliga acest stat să accepte prețul gazelor impus de Moscova. Totodată, profitând de avantajul existenței rețelelor de distribuție a gazelor naturale construite pe vremea Uniunii Sovietice, gigantul rus Gazprom

și subsidiarele sale exercită presiuni politice la nivelul mai multor state din Europa.

De asemenea, F.Rusă investește masiv în rețele de distribuție a gazelor naturale în statele care sunt dependente de resursele energetice ale Moscovei. Multe dintre investițiile rusești în domeniul energetic sunt legale, însă sunt utilizate pentru afectarea pieței libere și fragilizarea instituțiilor democratice.

Măsuri clandestine

Kremlinul are abilitatea și deține capacitățile necesare pentru a utiliza spionajul tradițional ca parte a metodelor hibride, concomitent cu oferirea de mită sau exercitarea de șantaj la adresa oficialilor din anumite state-țintă, cu scopul de a obține influență la nivel politic.

În cadrul programului de modernizare a forțelor armate, Federația Rusă a investit în consolidarea forțelor speciale. Aceste forțe au mai multe sarcini operative, însă cea mai periculoasă constă în infiltrarea acestora în anumite state și coordonarea directă a tehnicilor de natură hibridă pe teritoriul acestora. Spre exemplu, se presupune că în anul 2016 serviciile de informații ruse au încercat să penetreze informativ guvernul pro-occidental al Muntenegrului. De asemenea, forțele speciale ruse au avut o contribuție decisivă în anexarea Peninsulei Crimeea, inclusiv prin sprijinirea separatiștilor din regiunea Donbas și se presupune că acestea operează și în alte state membre ale Alianței Nord-Atlantice.

Influența politică

Liderii ruși utilizează instrumentele diplomației tradiționale pentru a oferi suport partidelor politice și candidaților favoriți, oferind inclusiv vizite la nivel înalt la Moscova. Un alt instrument utilizat în influențarea deciziei politice constă în arsenalul nuclear deținut de Federația Rusă, acesta fiind utilizat ca element de presiune politică în format hibrid.

Țintele predilecte ale războiului hibrid rus

Războiul hibrid rus vizează mai multe state din Europa și Eurasia, în ultima perioadă eforturile concentrându-se cu precădere pe influențarea proceselor electorale din statele din Balcani și din Europa de Vest, o presiune constantă fiind

menținută, de asemenea, asupra statelor baltice, a celor din Europa Centrală, precum și asupra Ucrainei.

În Balcanii de Vest, zonă de interes strategic pentru F. Rusă, sunt exploatate nemulțumirile populației legate de stagnarea economică, lipsa de progres privind integrarea euro-atlantică, precum și tensiunile interetnice. Acest proces este favorizat de legăturile culturale ale Rusiei cu aceste state. Spre exemplu, Rusia a înființat un „centru umanitar” pe teritoriul Serbiei, care poate fi utilizat ca un centru de operațiuni sub acoperire în regiunea Balcanilor. Totodată, Moscova alimentează, în mod constant, separatismul interetnic prin promovarea lui Milorad Dodik, liderul controversat al Republicii Srpska, și sprijinirea separatismului sârb în nordul Kosovo. În anul 2016, în Croația a izbucnit un scandal mediatic legat de finanțarea de către Kremlin a unui fost vice-premier.

În anul 2012, guvernul Bulgariei a anulat o licență de exploatare a gazelor de sist pentru compania americană Chevron, în urma protestelor care au fost încurajate și susținute de F.Rusă. Totodată, în zona central europeană, în special aliații SUA, precum Ungaria, Republica Cehă și Slovacia, este exploatată dependența energetică a acestora de Federația Rusă. De asemenea, criza migrației din 2015-2016 a fost speculată pentru a exacerba sentimentele anti-UE și anti-imigranți.

Formațiunile ideologice cu puternice simpatii pro-Moscova, precum partidul ungar Fidesz, au facilitat adoptarea unui cadru legislativ favorabil Federației Ruse, cu scopul de a permite intrarea în mediul economic. În acest context, există suspiciuni în ceea ce privește câștigarea unui contract de 12,5 miliarde de euro pentru construirea Centralei Nucleare Paks 2, în special prin adoptarea de către Ungaria a unei proceduri netransparente de atribuire.

În Republica Cehă a izbucnit un scandal, în anul 2016, prin deoalarea legăturilor dintre președintele Zeman și Moscova, prin prisma faptului că gigantul rus Lukoil a plătit o cauțiune de 1,4 milioane de euro în favoarea unui consilier important al președintelui.

În același timp, au fost oferite fonduri financiare importante grupurilor pro-ruse

din statele baltice, prin intermediul „politicii compatrioților”. În Letonia și Estonia există o minoritate rusă importantă, care poate fi ușor influențată. Un exemplu în acest sens îl constituie Partidul Armoniei din Letonia, format din etnici ruși, acesta având legături directe cu Partidul „Rusia Unită” al președintelui Vladimir Putin și care militează pentru o abordare favorabilă ridicării sancțiunilor impuse Rusiei de către Uniunea Europeană.

În Estonia, minoritatea rusă este concentrată în zona orașului Narva, la granița nord-vestică cu Federația Rusă. Această minoritate constituie sursa predilectă a Kremlinului pentru desfășurarea de operațiuni sub acoperire și, în cel mai rău scenariu, poate fi utilizată pentru crearea pretextului favorabil pentru declanșarea intervenției militare în statele baltice.

Ca răspuns la aceste amenințări, statele baltice și cele nordice au desfășurat acțiuni concrete pentru creșterea rezilienței față de amenințările hibride. De altfel, la Helsinki/Finlanda a fost inaugurat Centrul de Excelență al NATO pentru prevenirea și combaterea amenințărilor hibride, această nouă structură constituind vârful de lance în contracararea acestor riscuri la adresa societăților democratice.

Concentrarea eforturilor Federației Ruse de a penetra zona Balcanilor și Europa de Vest nu a însemnat diminuarea presiunii exercitate asupra Ucrainei, unde se desfășoară în continuare acțiuni de natură hibridă.

Posibile soluții pentru contracararea eficientă a războiului hibrid rus

Combaterea eficientă a războiului hibrid rus nu se poate realiza decât prin *coordonarea eforturilor atât la nivel național, cât mai ales internațional*. Principalele instituții responsabile și care au capacitatea de a contracara acțiunile subversive derulate, direct sau indirect, de Federația Rusă sunt Uniunea Europeană și Alianța Nord-Atlantică.

Până în prezent, acțiunile derulate la nivelul celor două organizații au fost mai mult la nivel declarativ decât în plan acțional, în acest context fiind nevoie de adoptarea de măsuri pro-active

care să conducă la activități coerente, complexe, directe și ferme care să contracareze eficient acțiunile hibride derulate sau coordonate de Federația Rusă prin interpuși.

Un alt aspect foarte important îl constituie *alocarea de resurse materiale suficiente* pentru achiziționarea de echipamente moderne și software performant, în scopul identificării rapide a sursei/ surselor atacurilor cibernetice sau a campaniilor de denigrare și dezinformare lansate sau coordonate de Federația Rusă. Din acest punct de vedere, este necesar să se aloce resurse suplimentare atât pe palierul culegerii de date și informații cu valoare operativă, cât și în domeniul analizei informațiilor, inclusiv a celor care provin din surse deschise.

Totodată, se impune continuarea eforturilor pentru *promovarea transparenței la nivelul societății și consolidarea luptei împotriva fenomenului corupției*. Acest aspect este foarte important având în vedere faptul că Federația Rusă va încerca să profite de toate vulnerabilitățile existente la nivelul societății, iar corupția constituie fenomenul care permite influențarea anumitor persoane cu funcții importante sau vectori relevanți de imagine în scopul desfășurării de acțiuni favorabile Federației Ruse.

Un alt palier foarte important este reprezentat de *acordarea de sprijin direct pentru instituțiile de securitate* din statele din Balcani și Ucraina. Deși anumite state din regiunea Balcanilor au înregistrat progrese importante, altele au nevoie în continuare de sprijin structural și operațional pentru a nu intra în siajul Moscovei.

În același context, ar fi indicată adoptarea de *strategii pentru contracararea operațiunilor de influențare* (ex: concentrarea eforturilor pentru discreditarea surselor dezinformării, susținerea unor campanii de presă pozitive care să prezinte

corect situația politică, socială și economică la nivel național etc.).

SUA pot juca un rol important în combaterea războiului hibrid rus, în special prin *sprijinirea eforturilor Uniunii Europene în contracararea acestui fenomen*. Astfel, experții americani pot oferi sprijin tehnic și schimb de bune practici Centrului de Excelență pentru Prevenirea și Combaterea Războiului Hibrid de la Helsinki – Finlanda, Centrului de Excelență pentru Comunicare Strategică din Letonia și Centrului de Excelență pentru Combaterea Amenințărilor Cibernetice din Estonia.

Bibliografie:

1. Kerin Hope, "Bulgarians See Russian Hand in Anti-Shale Protests", *Financial Times*, November 30, 2014.
2. Olga Oliker, Christopher S. Chivvis, Keith Crane, Olesya Tkacheva, and Scott Boston, *Russian Foreign Policy in Historical and Current Context*, Santa Monica, Calif.: RAND Corporation.
3. Valery Gerasimov, "The Value of Science is in the Foresight: New Challenges Demand Rethinking the Forms and Methods of Carrying out Combat Operations", *Voyenno-Promyshlennyy Kurier*, February 26, 2013.
4. Chris Paul and Miriam Matthews, *The Russian "Firehose of Falsehood" Propaganda Model*, Santa Monica, Calif.: RAND Corporation.
5. Kate McCann, "Boris Johnson Claims Russia Was Behind Plot to Assassinate Prime Minister of Montenegro as He Warns of Putin's Dirty Tricks", *The Telegraph*, March 12, 2017.
6. Dusan Stojanovic, "Inside Russian 'Spy Base' in the Balkans", *Associated Press*, October 6, 2016.
7. Andrew Higgins, "Finger Pointed at Russians in Alleged Coup Plot in Montenegro", *New York Times*, November 26, 2016.

¹ Valeri Gherasimov, „The value of Science in the Foresight: New Challenges Demand Rethinking the Forms and Methods of Carrying our Combat Operations”, *Vayenno – Pranyshlenny Kurier*, 26 februarie 2013.

EVOLUȚIA RELAȚIILOR DINTRE FEDERAȚIA RUSĂ ȘI OCCIDENT POST RĂZBOI RECE

Cristian BÎZU*

Abstract

The end of the Cold War has changed the balance of power at international level. The confrontation between Russian Federation and Western countries has continued to remain the main topic of geopolitics and geostategy of the 21st century. The overtaking of defence diplomacy boundaries has manifested by military-type accents, either in the form of delegated warfare or frozen conflicts. The hybrid war launched by Moscow in 2014, in order to annex of the Crimea, has opened a new paradigm in the Moscow – Washington relationship, which involved the participation of the North Atlantic Alliance. The future evolution of the relationship system between Russian Federation and Western countries is difficult to predict, leaving the place to a considerable extent uncertainty.

Keywords: cold war, hybrid warfare, diplomacy of defence, delegate warfare, conflict.

Scurt istoric

Sfârșitul Războiului Rece¹ a determinat modificarea sistemului de relații internaționale, de la o lume bipolară (SUA-URSS), care a definit structura de putere în cadrul acestui conflict, la una multipolară, *hibridizată*, cu mai mulți poli și rețele de putere (actori statali și non-statali).

În relația Federația Rusă - Occident, ultimele două decenii și jumătate au fost caracterizate de cinci etape majore: 1) căderea comunismului (1989); 2) destrămarea URSS (1991); 3) crearea și extinderea UE cu state din spațiul controlat până în 1989 de către URSS - Tratatul de la Maastricht (1992) și Tratatul de la Amsterdam (1997), în paralel cu extinderea NATO cu state din fostul bloc comunist; 4) blocarea parcursului european și euroatlantic al Ucrainei (2004, 2006, 2008, 2009, 2014 – *Revoluția portocalie*², războaiele gazelor, *Euromaidan* și anexarea Peninsulei Crimeea); 5) repoziționarea de capabilități NATO, începând cu 2014, în fostele state comuniste (Statele Baltice, Polonia, Ungaria,

România, Bulgaria) și divergențele cu privire la instalarea de elemente de descurajare strategică ale SUA (ulterior tranferate sub comanda operațională a NATO) în estul Europei: scutul anti-rachetă (platforme terestre la Deveselu și platforme maritime în Marea Mediterană). Anul 1989 reprezintă începutul colapsului URSS. În martie 1990, Lituania, Letonia și Estonia și-au declarat independența. Pe 8 decembrie 1991, președinții Rusiei, Ucrainei și Belarusului au semnat Tratatul de dizolvare a URSS, iar pe 25 decembrie 1991 președintele Boris Elțin schimba denumirea din Republica Socialistă Federativă Sovietică Rusă în Federația Rusă, recunoscută de SUA și de Comunitatea Economică Europeană³ în 1992.

Ca principal succesor al URSS, deși pierdea hegemonia politică, Federația Rusă păstra instrumentele puterii, la nivel militar (armament), economic (resurse de petrol și gaze) și politic (poziția de membru permanent, cu drept de veto, în Consiliul de Securitate al ONU), încercând,

* Autorul este expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale.

ulterior, să coaguleze sub diferite forme politice și militare fostele state sovietice: CSI (1991) și OTSC (1992).

Până la alegerea lui Vladimir Putin ca președinte (2000), Federația Rusă traversează o perioadă de indecizie și căutare, bazată pe o strategie defensivă în raport cu Occidentul. V. Putin adoptă o strategie ofensivă, vizând recuperarea statutului de mare putere, iar primele semne ale noilor ambiții hegemoniste apar în 2008 (intervenția din Georgia, transformată ulterior în *conflict înghețat*), accelerându-se începând cu 2012 (când Putin revine pentru al treilea mandat de președinte) și continuând cu 2014 (anexarea Peninsulei Crimeea și transformarea în *conflict înghețat* a regiunii Donbas).

În acest sens, obiective geopolitice importante ale Federației Ruse erau blocarea apropierei UE și NATO de granițele sale, menținerea în sfera sa de influență a fostelor state sovietice din vecinătate și contracararea acțiunilor diplomatice de racolare a acestora de către UE și NATO, prin diferite mecanisme de cooperare (*Parteneriatul pentru Pace* - 1994 și *Parteneriatul Estic* - 2008).

Un prim pas a fost distribuirea de gaze naturale la preț preferențial versus concesiile politice (amânarea sau renunțarea la obiectivul de aderare la UE și/sau NATO) pentru Ucraina, Georgia și Armenia.

În 2004, tendința de occidentalizare a Ucrainei, manifestată sub forma *Revoluției Portocalii*, determină Federația Rusă să folosească gazele drept *armă economică*. Doi ani mai târziu, se declanșează *războiul gazelor* (2006, 2008, 2009, 2014), care-și maschează semnificația geopolitică sub un litigiu economic: Ucraina vizează occidentalizarea, compania rusă *Gazprom* crește tarifele la gazele furnizate Ucrainei, aceasta refuză să plătească și solicită taxe de tranzit mai mari, *Gazprom* întrerupe aprovizionarea către Ucraina, iar Kievul afectează tranzitul către Occident.

Securitatea energetică a Europei este pusă sub semnul întrebării și, în această situație, atât UE cât și Federația Rusă sunt de acord că trebuia identificată o soluție de ocolire a Ucrainei. Cu alte cuvinte, *războiul gazelor* a declanșat *războiul gazoductelor*. Niciun proiect occidental (Nabucco, Nabucco Vest) nu a fost realizat, dar

Federația Rusă a reușit să ocolească Ucraina și să conecteze direct Germania prin gazoductul *North Stream* (denumit de polonezi „noul pact Ribbentrop-Molotov”), care a început livrarea în noiembrie 2011, dar și ulterior, prin cofinanțarea proiectului *North Stream 2*⁴.

Fenomenul *Euromaidan* (2014) forțează Federația Rusă să acționeze pentru a nu pierde principalul port la Marea Neagră, Sevastopol (situat în Peninsula Crimeea și pentru care contractul de utilizare a facilităților de către forțele armate ruse expira în 2017), după pierderea porturilor Riga și Tallin din M. Baltică.

În 28 februarie 2014, persoane înarmate și fără însemne militare au început preluarea Peninsulei Crimeea (Federația Rusă declanșează *războiul hibrid*). Moscova a încălcat dreptul internațional, iar Occidentul a impus doar sancțiuni economice, nepermițându-și în acel moment alte măsuri. Ulterior, Federația Rusă a deschis două zone de conflict în estul Ucrainei, Donețk și Lugansk (Donbas), care vor fi înghețate ulterior, după modelul Autoproclamatei Republici Nistrene (ART) - 1992, Abhaziei (1992) și Osetiei de Sud (1990).

Acțiune versus inacțiune în relația Federația Rusă – Occident post-Război Rece

Cu toate că Războiul Rece a însemnat, în principiu, o luptă ideologică, a tratatelor, acesta s-a derulat într-un mod violent. Competiția dintre SUA și URSS s-a consumat în regiuni precum Angola, Nicaragua, Cuba și Orientul Mijlociu, cele două națiuni angajându-se în „războaie delegate” (proxy). Teritoriul Europei a servit drept spațiu de stocare a rachetelor nucleare pentru ambele părți, în timp ce popoarele satelit ale URSS erau reprimare, subjugate și exploatate de odioase regimuri comuniste⁵.

Ca și în cazul atrocităților comise de sovietici în timpul Revoluției ungare din 1956 și a celei din Cehoslovacia din anul 1968, SUA și aliații occidentali s-au limitat prin a le cataloga ca *inacceptabile*, iar apoi au ajuns să se conformeze și adapteze realității din teren.

SUA și Europa de Vest nu erau dispuse să înceapă un război cu URSS, doar pentru a apăra statele din Europa de Est, ținute sub controlul

Moscovei⁶. Democrația nu era amenințată doar de Armata Roșie sau de imensul arsenal nuclear al URSS. Principala amenințare era cea de ordin ideologic, deoarece comunismul dorea să ofere o alternativă pentru capitalism. Deși relațiile dintre Federația Rusă și Occident sunt, din nou, la un nivel scăzut și există o mulțime de discuții și aprecieri despre un posibil nou Război Rece - o comparație a tensiunilor actuale cu rivalitatea ideologică și militară care a existat între Uniunea Sovietică și Occident din anii '50 până la sfârșitul anilor '80, poate fi înșelătoare. Cu toate acestea, și actualul *conflict* dintre cele două puteri a fost transferat tot pe teritoriile altor state, iar comparația, oricât de forțată ar părea, este pe cât se poate de reală.

În prezent, nu există un echilibru între Federația Rusă și Occident în ceea ce privește *instrumentele de putere* la dispoziție. Capacitățile de tip *soft power*⁷ ale Federației Ruse sunt, totuși, limitate prin comparație cu Occidentul.

Pentru Moscova, vectorii principali de politică externă rămân *supraviețuirea* ca mare putere în viitoarea ordine internațională, evitarea *fragmentării* teritoriului național, precum și menținerea statelor vecine în sfera sa de influență, concomitent cu securizarea unei zone de securitate tampon în jurul granițelor.

În lipsa unor poli de putere care să conteste influența americană timp de două decenii și jumătate, Washington-ul a profitat pentru a-și construi ceea ce dorea, dar orice extindere a influenței și puterii comportă, în cele din urmă, costuri tot mai mari.

Potrivit lui Michael Kofman, cercetător științific la CNA Corporation și membru al Institutului Kennan al Centrului Wilson, „Războiul Rece a fost o competiție care a rezultat dintr-un sistem bipolar, în care două superputeri, atât cu avantaje economice, cât și militare, au luptat pentru modelarea politicii internaționale. Ideologiile lor universaliste au făcut ca această competiție să fie inevitabilă, ca și distribuția puterii la vremea respectivă”.

Dimpotrivă, competiția de astăzi nu este rezultatul unui echilibru de putere sau al ideologiei universaliste *per se*, ci al „deciziilor conștiente luate de lideri, al strategiilor pe care le urmăreau și al unei serii de dezacorduri în politica

internațională”, după cum remarca expertul. Și acestea nu au fost „destinate sau inevitabile”.

Cu toate că mizele s-ar putea dovedi semnificative pentru SUA, amploarea și caracterul existențial al conflictului actual nu sunt asemănătoare cu cele ale Războiului Rece, iar Federația Rusă, spre deosebire de URSS, nu este în măsură să modifice fundamental nici balanța puterii, nici structura sistemului internațional actual. Pe scurt, opinează Michael Kofman, „cauzele și caracterul conflictului sunt diferite”.

Este din ce în ce mai clar faptul că Federația Rusă, ca și China de altfel, nu au subscris fundamentelor liberale ale ordinii post-Război Rece și nu există nicio cale ca Occidentul să-și impună voința asupra acestor puteri. Deci, în acest sens, „politica de mare putere”⁸ se întoarce.

Mulți analiști opinează însă că și Occidentul are o anumită responsabilitate pentru situația actuală și că jocul noii idei privind Războiul Rece nu poate face decât să înrăutățească situația. Iyle Goldstein, cercetător la Colegiul de Război Naval al SUA, spune că „mulți din Vest păreau că au suferit de sindromul privării inamice după Războiul Rece. Mulți specialiști din domeniul securității naționale par să dorească o amenințare mai simplă”.

Evenimentele din Georgia și Ucraina păreau să ofere povestea necesară pentru noul Război Rece. Cu toate acestea, astfel de situații sunt incredibil de complicate și cei mai familiarizați cu regiunea înțeleg că aceste situații sunt rezultatul prăbușirii rapide a Uniunii Sovietice și au legătură cu identitatea și problemele de frontieră.

Deci, ce fel de putere este Federația Rusă astăzi, poate ea rivaliza cu URSS-ul din timpul Războiului Rece? Michael Kofman o descrie ca fiind „o mare putere slabă, care este subevaluată în mod constant pentru că, din punct de vedere istoric, se situează în urma Occidentului în privința sofisticării tehnologice, politice și economice, dar Moscova constant reușește cu succes să depășească dificultățile în relația cu sistemul internațional”.

Însă Federația Rusă nu este o putere regională în declin, dimpotrivă. Desigur, după o perioadă de balansare internă, reforme militare și

modernizare, Federația Rusă este mai mult decât capabilă să controleze sfera sa istorică, proiectând puterea în alte regiuni adiacente și, după cum se vede, pedepsind adversarii îndepărtați prin mijloace non-militare.

O altă problemă este că Occidentul nu poate folosi instrumentele corecte în eforturile sale de a influența comportamentul Moscovei. Într-adevăr, s-ar putea să nu fie clar în totalitate ce vrea de fapt de la Federația Rusă, deoarece majoritatea instrumentelor utilizate până în prezent sunt legate de soluționarea problemelor *nerezolvate* din interiorul alianțelor occidentale.

Măsurile diplomatice sunt utile pentru menținerea unității politice occidentale, dar nimeni dintre decidenții politici nu știe ce se dorește de la relația cu Moscova. Expulzările diplomatice trimit semnale despre unitate și hotărâre, dar este puțin probabil să schimbe gândirea liderilor de la Moscova. Majoritatea experților apreciază că doar sancțiunile economice vor obliga Federația Rusă să cântărească adevăratul cost al acțiunilor sale.

Dincolo de aceasta, politica occidentală față de Moscova trebuie să fie regândită fundamental, având în vedere faptul că repercusiunile colapsului haotic al Uniunii Sovietice sunt încă foarte mult prezente.

Abordarea diplomatică a relației Occident – Federația Rusă

Redefinirea coordonatelor în relația Federația Rusă - Occident a început în anii '90, când președintele Boris Elțin a câștigat legitimitatea populară prin luarea unor angajamente față de comunitatea internațională, în special pe relația strategică cu Washington-ul.

În contrast, după 2000, succesorul său, Vladimir Putin, și-a construit legitimitatea având ca principal obiectiv politic restabilirea ordinii interne.

Cu toate acestea, după 2010, protestele la scară largă, motivate politic, au demonstrat faptul că Kremlinul avea nevoie de o nouă strategie pentru a menține puterea. Afectat de scăderea prețului petrolului și de incapacitatea de a moderniza economia, președintele Putin „a creat” dușmani internaționali pentru a câștiga sprijin popular și pentru afirmarea unui sentiment reînnoit de mândrie națională.

Strategia externă actuală a Federației Ruse reflectă obiectivele sale interne. Kremlinul creează noi alianțe cu lideri precum Recep Tayyip Erdogan în Turcia și Bashar al-Assad din Siria, folosind tactici precum controlul social media și răspândirea propagandei pentru a forma suportul social.

Este o politică externă bazată pe perturbări agresive, dezinformare⁹, imagologie și acțiuni psihologice care vizează direct *mentalul colectiv* al comunităților aflate în zona de interes a Moscovei.

Analizând, în ansamblu, perioada post-Război Rece, se poate afirma că relațiile în sfera diplomației între Occident și Federația Rusă au fost și sunt influențate de o serie de factori care au legătură cu „*gândirea geopolitică rusească*” referitoare la spațiul ex-sovietic, atât din punct de vedere al potențialului fizico-geografic, dimensiunii demografice și structurii populației, cât și al dimensiunii culturale și religioase a vecinătății apropiate a Moscovei¹⁰.

De asemenea, schimbarea hărții politice a regiunii, începând cu 1991, a determinat diplomația de la Moscova să utilizeze diferite instrumente de putere, în etape succesive și cu intensitatea adecvată, pentru menținerea în forme de organizare politice similare URSS, a arealului *florus* și *rusofon*, începând cu Comunitatea Statelor Independente, Uniunea Rusia – Belarus, precum și organisme de tip militar, precum Organizația Tratatului de Securitate Colectivă (OTSC) etc.

Procese de extindere euro-atlantică ale UE și NATO au generat și menținut constant o tensiune la nivel declarativ între Moscova și Occident, fiecare parte justificând propria decizie politică cu privire la subiectele în dispută, dar lăsând întotdeauna locul unor abordări diplomatice de negociere/ renegociere ulterioară pentru fiecare problemă/ litigiu sau acțiune a părții adverse.

Jocul diplomatic Federația Rusă – Occident s-a axat, cu preponderență, pe încercarea de refacere de către Moscova, cel puțin în ceea ce privește anumite abordări/ subiecte, a *statu-quo-ului* din perioada Războiului Rece, mergând de la întreținerea unor stări de tensiune pe diverse chestiuni din sfera diplomatico-militară și până la luarea unor decizii punitive de către ambele părți, decizii care au generat în fapt repoziționări

pe anumite subiecte în funcție de interesele geostrategice ale celor doi actori.

Tensiunile în creștere din ultimul deceniu dintre Federația Rusă și Occident, pe diverse paliere/problematici, s-au dezvoltat diferit față de neînțelegerile din perioada Războiului Rece. Nu numai politica „ușilor deschise” a NATO, ci și politica de extindere a UE, având în vedere aici programul *Parteneriatului Estic* (2008), sunt percepute de către Moscova ca fiind provocări la adresa statu quo-ului regional și chiar internațional. În același timp, implicarea Federației Ruse în procesul comun de luare a deciziilor în relația cu SUA a fost redusă la votul din cadrul Consiliului de Securitate al Organizației Națiunilor Unite (ONU), pe care Washington-ul l-a perceput uneori ca putând fi ignorat.

Abordarea militară a relației Occident – Federația Rusă

Accentele de tip militar, cu tentă indirectă sau directă, au ca punct de plecare destrămarea în 1991 a „Tratatului de prietenie, cooperare și asistență mutuală”, cunoscut publicului ca *Pactul de la Varșovia*, în sensul în care teritoriile terestre, spațiile maritime și aeriene asociate statelor membre au devenit în scurt timp motiv de confruntare/ poziționare între Alianța Nord-Atlantică și Federația Rusă, ca succesor *de jure* al fostei URSS.

Preluarea Peninsulei Crimeea în 2014 a modificat balanța de putere în Marea Neagră în favoarea Moscovei, în posesia căreia au intrat 27000 km², platoul continental cu resurse de petrol și gaze, șapte aeroporturi militare și civile, șapte porturi noi, echipament militar și nave capturate.

În acest context, după 2014, Federația Rusă a început militarizarea Crimeei și construirea în jurul acesteia a unui sistem A2/AD (Anti Area/ Acces Denial), care vizează blocarea accesului terestru, maritim și aerian al statelor NATO în zonă, inclusiv prin dislocarea/ redislocarea în peninsulă de capacități de descurajare strategică (sisteme de rachete cu rază medie și lungă de acțiune și submarine). Toate demersurile

Moscovei au fost justificate drept contramăsuri la re poziționarea NATO cu capacități în state din sud-estul Europei, începând cu 2014¹¹.

Având în vedere noile poziționări de capacități ale NATO și abordările conceptuale pe termen mediu și lung în privința securității¹² de la nivelul conducerii politico-militare a Alianței, inclusiv decizia de asumare de către statele membre a alocării unui procent de minimum 2% din PIB pentru apărare, până în 2024, se pune tot mai intens întrebarea dacă Federația Rusă reprezintă într-adevăr o amenințare militară reală pentru NATO?¹³

Profesorul Goldstein declară că forțele ruse sunt substanțial mai slabe, în totalitate, decât cele ale SUA și ale NATO. Totuși, adaugă el, „*Moscova a investit înțelept în ultimii 15 ani, astfel încât a păstrat anumite capacități de nișă care îi dau câteva avantaje*”, iar sistemul de apărare antirachetă de tip „Iskander” este un exemplu elocvent, Federația Rusă dispunând, de asemenea, „de capacități impresionante în artilerie și război electronic”.

Dacă până acum un deceniu erau deficitare concepte precum cel de „război cibernetic” și cel de „război informațional”, în prezent aceste abordări au fost puse în practică și experimentate în teren. Lucrurile au continuat astfel încât atât în mass-media, cât și la nivelul think tank-urilor din domeniul securității, au loc dezbateri despre un nou concept - așa-numitul *război hibrid* - cu privire la care Federația Rusă, după episodul Crimeea 2014, este percepută ca fiind noul *maestru*.

După cum observă Michael Kofman, „*nicio putere mare nu este o amenințare monocromatică*”. Desigur, Federația Rusă nu este doar o forță militară puternică, ci un jucător abil care și-a dovedit capacitatea de a conduce conflicte politice, acțiuni de război cibernetic și de control informațional.

Războiul așa-zis hibrid din Ucraina s-a dovedit a fi un adevărat „*război cu forțe convenționale*”, spune prof. Goldstein. Într-adevăr, el argumentează convingător că motivul pentru care SUA și NATO nu recunosc explicit războiul hibrid din peninsulă este faptul că, în accepțiunea celor doi mari actori, ceea ce s-a întâmplat în 2014 are o mai mare legătură cu faptul că peninsula și

estul Ucrainei sunt percepute ca făcând parte din „principalele interese” ruse.

Concluzii

Începând cu 1991, relația Occident - Federația Rusă a început cu un conflict economic (lupta pentru câștigarea piețelor de bunuri și servicii), a continuat la nivel politico-diplomatic prin demersuri ale ambelor părți de a atrage/ menține în sferele proprii de influență fostele state comuniste din estul Europei și a intrat în zona de conflict (chiar dacă nu deschis, sub diferite forme de *conflict hibrid*) după intervenția din Georgia (2008) și anexarea Peninsulei Crimeea (2014).

În acest context, putem considera că relația viitoare UE - Federația Rusă va fi caracterizată de o etapă de tatonare din partea ambilor actori, cu adoptarea de soluții de compromis acceptate de ambele părți în chestiuni economice, politice și militare. De asemenea, relația UE-Federația Rusă a fost, este și va rămâne în continuare influențată de implicarea, deciziile și interesele SUA în Europa.

În ceea ce privește relația SUA - Federația Rusă, aceasta cu siguranță *va rămâne una privilegiată la nivel strategic*, chiar dacă unele dezacorduri, pe diverse teme de interes, vor fi menținute în continuare. De cooperarea viitoare Washington - Moscova va depinde, într-o mare măsură, și relația Federația Rusă - NATO, relație abordată cu prudență și în cadrul summitului NATO de la Bruxelles (11-12 iulie 2018). De asemenea, echilibrul cooperării ruso-americe se va răsfrânge și asupra relației UE - Federația Rusă.

Relația conflictuală a Federației Ruse cu Occidentul poate fi descrisă ca o confruntare asemănătoare Războiului Rece. Însă, în realitate, aceste puteri sunt angajate într-o rivalitate asimetrică, Kremlinul provocând poziția de hegemonie a Occidentului, în principal a SUA, la nivel regional și global.

În urma alegerii lui Donald Trump în calitate de președinte al SUA (2016), strategia militară a Federației Ruse, activitățile cibernetice și rolul mass-media au fost supuse unei examinări atente, deși Kremlinul a acționat asertiv încă din a doua jumătate a anilor 2000.

În timp ce mulți observatori occidentali plasează responsabilitatea pentru conflict asupra Moscovei, unii au tendința de a da vina pe Occident. Cu toate acestea, majoritatea observatorilor sunt de acord că o confruntare similară cu cea din timpul Războiului Rece este menită să redefinească relațiile dintre cele două părți.

În actuala ordine mondială, vechea rivalitate ideologică nu mai este aplicabilă. Noua lume nu mai este împărțită de dihotomia comunism-capitalism. În timp ce în ochii multora Occidentul continuă să reprezinte liberalismul, în același timp, Brexit, Donald Trump și înăsprirea reglementărilor privind migrația în Uniunea Europeană demonstrează puterea globală a ideilor naționaliste. Pe de altă parte, China, Federația Rusă și alte state catalogate a fi autocratice și naționaliste continuă să favorizeze păstrarea economiei globale liberale și se opun protecționismului favorizat de liderul de la Casa Albă, Donald Trump¹⁴.

În locul reînsoțirii regulilor și principiilor vechi ale Războiului Rece, treptat, se creează noi reguli și așteptări privind sistemul internațional și comportamentul statului. China, Federația Rusă, India, Turcia, Iran și alții încearcă să-și construiască un nou spațiu în noul sistem internațional, în contextul în care SUA tinde să-și redefinească locul și identitatea în noua lume.

Din punct de vedere structural, lumea este familiară cu dominația americană și superioritatea sa la nivel militar, politic, economic. Cu toate acestea, ca un paradox, națiunile par să se îndepărteze de orientarea spre SUA și spre Vest, chiar dacă direcția și rezultatul exact al noii traiectorii sunt încă neclare.

Ca rezultat, multe țări neoccidentale își trasează propriile reguli și aranjamente în lume. Federația Rusă și alte țări neoccidentale au din ce în ce mai multe opțiuni internaționale pe care nu le-au avut niciodată înainte, deoarece apar treptat noi instituții globale/ regionale și zone de dezvoltare în afara influenței Occidentului.

Majoritatea națiunilor neoccidentale nu doresc să conteste direct superputerea, ci să continue să profite de relațiile cu Occidentul. O coaliție care să echilibreze relațiile cu SUA sau o alternativă la lumea centrată pe Occident nu a

apărut încă. Spre deosebire de epocile anterioare, lumea contemporană nu are o structură rigidă de alianță. Așa-numita axă Federația Rusă-China-Iran nu este decât o fantezie a imaginației neoconservatorilor americani și a unor gânditori ai conspirației. Lumea rămâne un spațiu în care aranjamentele internaționale se suprapun și se formează, în cea mai mare parte, ad-hoc, în funcție de probleme și de interese.

Cu toate acestea, din motive de dependență psihologică și economică față de Occident, Federația Rusă, dacă nu este provocată, nu este susceptibilă să se angajeze în acțiuni care să distrugă în mod fundamental ordinea internațională existentă. Probabil, întâlnirea istorică dintre președinții american și rus, din data de 16 iulie 2018, de la Helsinki (Finlanda), a trasat *linia de prudență acceptată în diplomatie*, atât în privința gestionării unor subiecte din domeniile politic, economic, securitate energetică, nuclear,

schimbările climatice etc., dar cu siguranță și în ceea ce privește prevenirea și gestionarea conflictelor, inclusiv prin utilizarea forței armate, la nivel mondial.

Bibliografie:

1. SIMION, Oana, *Geopolitica spațiului ex-sovietic între hegemonia Rusiei și structurile euro-atlantice*, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, 2013.

Surse WEB accesate:

1. <https://sustainablesecurity.org/2018/01/02/russia-and-the-west-a-new-cold-war/>.
2. <http://www.bbc.com/news/world-europe-43581449>.
3. <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/cat-de-real-este-noul-razboi-rece>.
4. <http://theconversation.com/is-the-growing-russia-crisis-another-cold-war-conflict-nyet-94093>.

¹ Termen generic care marchează perioada ce a urmat celui de-al Doilea Război Mondial, între anii 1947-1991, fiind definit ca un conflict politic și ideologic între Vest și Est. În accepțiunea analiștilor politico-militari, sfârșitul Războiului Rece este asociat procesului de cădere a regimurilor comuniste din Europa și se încheie odată cu destrămarea URSS, la 26 decembrie 1991.

² O serie de proteste, blocade și greve generale la nivel național, organizate de susținătorii candidatului Viktor Iușcenko, după publicarea rezultatelor alegerilor prezidențiale din luna noiembrie 2004.

³ Denumirea UE la acel moment, stabilită prin Tratatul de la Roma (1957).

⁴ Proiectul *North Stream 2* prevede transportul de gaze naturale din localitatea Ust-Luga (regiunea Leningrad, NV Federației Ruse) prin Marea Baltică, până la localitatea Greifswald (nordul Germaniei). Gazoductul *North Stream 2* merge în mare parte în paralel cu primul gazoduct *North Stream* prin Marea Baltică și are ca punct terminus aceeași localitate Greifswald.

⁵ <http://www.descopera.ro/cultura/3939016-cine-a-castigat-de-fapt-razboiul-rece>.

⁶ <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/cat-de-real-este-noul-razboi-rece>.

⁷ Concept apărut la nivel academic în 1990, utilizat de către Joseph Nye, care proclamă elemente uzitate de-a lungul istoriei postbelice, precum folosirea puterii cuvântului, a simbolurilor, a elementelor culturale sau religioase în dauna forței brute. Termenul a accentuat utilizarea *diplomației culturale* și a altor instrumente conexe, după ce, timp de un secol, puterea militară a fost dominantă în arhitectura internațională.

⁸ Michael Kofman, *Raiding and International Brigandry: Russia's Strategy for Great Power Competition in War on the rocks*, June, 2018.

⁹ http://www.nytimes.com/2014/03/22/opinion/the-new-cold-war-that-isnt.html?_r=0.

¹⁰ Oana Simion, *Geopolitica spațiului ex-sovietic între hegemonia Rusiei și structurile euro-atlantice*, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, 2013, p. 158.

¹¹ Decizii stabilite în cadrul reuniunilor NATO din Țara Galilor (2014), Polonia (2016), Belgia (2017) cu referire la creșterea bugetelor apărării statelor membre la 2% din PIB național, stabilirea unei prezențe avansate în flancul estic al Alianței (8 NFIU, 1 comandament de corp de armată și un comandament de divizie), crearea VJTF, apărarea antirachetă, prezența sporită la Marea Neagră, apărarea cibernetică, conceptele *smart defence*, *pulling and sharing*, *burden sharing* și *fair sharing*.

¹² Deciziile convenite în cadrul summitului NATO din 11-12 iulie 2018 (Bruxelles, Belgia) cu referire la inițiativa 4-30 – 2020, creșterea bugetelor apărării ale statelor membre la 2% din PIB național până cel târziu 2024, operaționalizarea unui comandament de nivel corp de armată în România și menținerea prezenței NATO la Marea Neagră.

¹³ <http://www.bbc.com/news/world-europe-43581449>.

¹⁴ <https://sustainablesecurity.org/2018/01/02/russia-and-the-west-a-new-cold-war/>.

5. http://www.nytimes.com/2014/03/22/opinion/the-new-cold-war-that-isnt.html?_r=0.

DINAMICA ECHILIBRULUI DE PUTERE ȘI CURSA ÎNARMĂRILOR NAVALE ÎN REGIUNEA INDO-PACIFICĂ: ELEMENTE SEMNIFICATIVE RECENTE

Florin DIACONU*

Abstract

Along the past years, China's and Russia's naval forces operating in the Indo-Pacific region started becoming stronger and stronger, and their actions are clearly indicating Beijing and Moscow are obviously interested – and attempting – to dramatically alter the balance of power at both regional and global level. The present text explores, with a limited amount of details, the pace and magnitude of the growth of the Chinese and Russian naval forces in the Indo-Pacific region, and also the reactions of all sorts adopted by other powers in the same region, interested in maintaining the present regional balance of power, and in deterring and containing, as much as possible, the neo-imperial and expansionist policies of China and Russia.

Keywords: *balance of power, the Indo-Pacific region, sea power, naval arms race, combat ships, China, Russia, the United States of America, Australia, India, Japan.*

Echilibrul de putere în zona indo-pacifică (alcătuită din Oceanele Pacific și Indian, plus teritoriile statelor aflate pe țărmurile acestor două oceane) este, în mod clar, de ani buni, sub presiunea (tot mai consistentă, subliniem aceasta) generată de ambițiile geostrategice, de politica de tip neo-imperial¹ și de programele masive de înarmare ale Chinei². La aceste elemente se adaugă, în ultimii ani, și o creștere notabilă a activităților de toate tipurile ale forțelor Federației Ruse aflate în zona Pacificului.

În aceste condiții constatăm, pe de o parte, o consolidare consistentă și rapidă a forțelor militare ale Chinei și Rusiei, capabile să acționeze în regiunea indo-pacifică. Pe de altă parte, alți actori regionali, indiferent de rangul puterii lor (și vorbim aici despre mari puteri globale, de tipul SUA; despre mari puteri mondiale emergente – cazul Indiei;

despre mari puteri regionale – cazul Japoniei și Coreei de Sud; despre puteri mijlocii – cazul Vietnamului, Filipinelor, Indoneziei și Australiei) sunt, la rândul lor, implicate într-o cursă a înarmărilor menită să echilibreze, pe cât e posibil, ambițiile și agresivitatea strategică crescândă ale Chinei și Rusiei. Textul de față își propune să ofere, pe un spațiu limitat, câteva elemente ce permit o mai bună înțelegere a dinamicii raporturilor de putere din regiunea indo-pacifică, insistând în mod special asupra programelor de înarmare navală a statelor care sunt interesate de ruperea (inclusiv prin folosirea forței militare) și reșezarea actualei balanțe globale de putere (China și Rusia), ca și a programelor de înarmare navală a statelor (fie ele puteri mari, mijlocii sau mici) interesate, dimpotrivă, în menținerea actualei configurații a echilibrului global și regional de putere.

* Conferențiar universitar doctor, Facultatea de Științe Politice a Universității din București și director al Centrului Hans J. Morgenthau.

Prezentul text *nu* reia observațiile făcute relativ recent de către autor, într-un scurt studiu prezentat în toamna anului trecut, în cadrul unei sesiuni internaționale de comunicări organizată de CSSAS și publicată deja într-un volum de *Proceedings*³. Precizăm însă că textul din toamna trecută (legat în mod explicit de evoluții strategice semnificative și recente în zona indo-pacifică) și cel de față sunt în chip evident *complementare*.

Creșterea rapidă și masivă a puterii navale a Chinei: elemente centrale recente

Dezvoltarea și modernizarea, în ritm rapid, a marinei militare a Chinei sunt acompaniate de alte segmente relevante ale politicilor Beijingului. Poate fi observată, de exemplu, în ultimii ani, o preocupare crescândă a Chinei față de problema obținerii accesului la *baze navale noi, la mare depărtare de teritoriul național*. În unele ocazii, China propune unor puteri mici și mijlocii acordarea de împrumuturi și construirea unor mari obiective de infrastructură, cu o miză clară: în situația incapacității statelor în cauză de a restitui împrumuturile, China solicită preluarea obiectivelor în cauză, pentru intervale lungi de timp. O conjunctură de exact acest tip a și condus deja la situația în care Beijingul a obținut concesionarea, pentru aproape 100 de ani, a unui port maritim mare, pe țărmurile statului Sri Lanka (Ceylon); episodul în cauză a oferit Chinei, pe termen lung, o bază navală importantă în Oceanul Indian. Sursa pe care o cităm indica, în vara anului trecut, că intenția Chinei de a finanța construirea unor porturi mari în Vanuatu și în Maldive „amenință să taie liniile de aprovizionare ale Australiei, în Pacific și în Oceanul Indian, în caz de conflict”⁴. Preocuparea pentru dobândirea de baze militare – inclusiv navale – la distanțe mari de teritoriul național este ilustrată și de faptul că, în august 2017, China a întemeiat o bază maritimă la Djibouti, în nord-estul Africii, trimițând acolo „o companie de infanterie marină și echipamente”⁵ militare.

Încă din 2017, relatea *New York Times*, „marina militară chineză a devenit cea mai mare din lume, cu mai multe nave de suprafață și submarine decât Statele Unite și continuă să construiască noi nave

de luptă într-un ritm amețitor”. Textul din care cităm aici menționa că, deși „flota americană rămâne superioară din punct de vedere calitativ”, creșterea rapidă a numărului bastimentelor chinezești ce alcătuiesc o forță navală care are tot mai clar atributele unei *blue water navy* constituie un trend realmente îngrijorător. Ziarul în cauză amintea, între altele, faptul că amiralul american Philip S. Davidson, cel care conduce (din 30 mai anul trecut) entitatea numită *U.S. Indo-Pacific Command*, afirma, în martie 2018: „China e acum capabilă să controleze Marea Chinei de Sud în toate scenariile, cu excepția unui război direct cu SUA”. Tot Davidson afirma și că „nu există nicio garanție că SUA vor câștiga un conflict viitor cu China”⁶.

Doar în anul 2017, forțele navale ale Chinei „au lansat la apă un portavion și un crucișător”, iar „trei distrugătoare, alte nave de luptă de suprafață, nave de sprijin, precum și nave pentru colectarea datelor de intelligence au intrat în serviciul activ”⁷. În vara lui 2018, surse deschise serioase și credibile din SUA anunțau lansarea la apă, de către China, a unui nou distrugător cu rachete ghidate, din clasa *Type 052D*. Aceste nave au o rază de acțiune de 4.500 de mile și un deplasament de 7.500 de tone fiecare (deci semnificativ mai mic decât cel al distrugătoarelor americane din clasa *Arleigh Burke*); ele sunt înarmate cu un sistem de lansare vertical (VLS) alcătuit din 64 de celule dispuse una lângă alta (mai puține, de asemenea, decât cele ale navelor americane înarmate tot cu rachete ghidate – distrugătoarele de tip *Arleigh Burke* au un VLS alcătuit din 96 de celule, iar crucișătoarele din clasa *Ticonderoga* au la bord un VLS alcătuit din 122 de celule). Textul din care cităm aici amintește și că prima navă din clasa *Type 052D* a fost lansată de China în 2014, că inițial analiștii militari occidentali estimau că Beijingul intenționează să producă 18 astfel de nave, că această cifră a fost deja depășită și că, de asemenea, China a proiectat și a început deja să producă un distrugător și mai puternic, cel numit *Type 055*, cu un deplasament total de 12.000 de tone (care e mai mare, să reținem asta, decât al crucișătoarelor americane cu rachete ghidate) și având la bord un sistem de lansare

vertical (VLS) cu 112 celule ce conțin rachete de diverse tipuri. Textul în cauză menționează și faptul că distrugătoare chinezești noi au fost deja identificate ca făcând parte din grupul naval de escortă și sprijin care însoțește în diverse misiuni portavionul *Liaoning*, ca și nave amfibii de asalt (care sunt, de fapt, portavioane ușoare)⁸.

Surse oficiale americane estimează și că, în anii următori, va avea loc și o creștere absolut spectaculoasă a dimensiunilor Corpului de infanterie marină al Chinei (PLAMC). Între 2017 și 2020, efectivele acestuia vor crește de la doar două brigăzi cu aproximativ 10.000 de militari la 7 brigăzi, cu efective totale ce ar putea depăși 30.000 de oameni, iar între misiunile sale vor fi incluse și „operațiuni expediționare” la mare distanță de teritoriul național⁹. În aceste condiții, capacitatea Chinei de a opera ceea ce numește *force projection* se va consolida și în plan regional, dar și pe plan global.

Dinamica forțelor navale rusești în zona Pacificului: elemente centrale recente

Moscova își consolidează rapid, și ea, prezența militară în zona Asia-Pacific, relatează surse deschise serioase și credibile. Acestea fac trimitere la faptul că Moscova își trimite bombardierele „în vizită în Indonezia”, iar „flota sa întreprinde în mod regulat exerciții navale cu flota chineză”. De asemenea, forțele navale ruse din Pacific devin tot mai puternice. Sursa pe care o cităm aici afirma, la începutul lui iulie 2018, că flota militară rusă din Pacific va primi, în noiembrie 2020, două noi submarine cu propulsie diesel-electrică din clasa *Project 636.3 Varshavyanka* (aceste nave au un deplasament de aproximativ 4.000 de tone fiecare și reprezintă o variantă evoluată a submarinelor din clasa *Kilo*, care au fost construite cu precădere în anii Războiului Rece; ele sunt înarmate cu câte 18 torpile și 8 rachete antiaeriene *Club*). Cu destulă probabilitate, alte patru submarine de același tip vor fi trimise de liderii moscoviți în Pacific, în anii următori¹⁰.

Spre sfârșitul lui 2018, o știre de presă relatea că flota militară rusă din Pacific tocmai primise

o nouă navă: *Gromky*, a șaptea corvetă din clasa *Steregushchiy*. Până în 2021, un număr total de 13 astfel de nave vor întări forțele navale rusești cu baza în porturile din Orientul Îndepărtat. Aceeași sursă deschisă estima că, la momentul respectiv, flota rusă din Oceanul Pacific era compusă dintr-un crucișător din clasa *Slava*, patru distrugătoare mari din clasa *Udaloy*, mai multe corvete, precum și un număr neprecizat de submarine de tip *Kilo*, *Akula*, *Oscar*, precum și din foarte moderna clasă *Borei*. Articolul preciza și faptul că, după prăbușirea URSS, flota rusă din Pacific a fost sever afectată, în special de comprimarea bugetelor alocate forțelor armate, dar că actualmente e lesne decelabil „un efort concertat al Kremlinului de a reface această flotă și de a consolida astfel prezența sa navală în zona Asiei de Est”¹¹.

Tot spre sfârșitul anului trecut, agenția oficială de presă chineză *Xinhua* anunța, citându-l pe amiralul ce comandă flota rusă din Pacific, că forțele navale ale Rusiei care operează în apele Extremului Orient vor primi, în anii ce vin, mai multe nave de luptă noi: între acestea se vor afla opt corvete înarmate cu rachete de croazieră, patru alte bastimente purtătoare de rachete, înarmate cu rachete de croazieră de tip *Calibr* și *Onyx*, precum și șase submarine noi, înarmate și cu rachete de croazieră (primul din acestea urmând să devină operațional încă din 2019). De asemenea, navele mai vechi vor fi modernizate și reechipate cu armament nou, semnificativ mai performant decât cel inițial¹².

Programe și politici navale ale unora dintre puterile interesate în menținerea actualei configurații a balanței de putere în regiunea indo-pacifică (SUA, Australia, India, Japonia)

Fără a avea pretenția completitudinii, acest segment al studiului de față prezintă, cu suficiente amănunte relevante, câteva dintre evoluțiile mai recente pe care le considerăm a fi realmente semnificative pentru a înțelege raporturile de putere din regiunea indo-pacifică. Am optat pentru soluția prezentării unui număr de doar patru cazuri – SUA, Australia, India și Japonia –

cu mențiunea că și alți actori politici de tip statal ai arenei regionale sunt implicați într-o evidentă cursă a înarmărilor navale, menită să mențină echilibrul strategic regional și să descurajeze, în măsura posibilului, ambițiile crescânde ale Chinei și Rusiei.

În cazul **Statelor Unite ale Americii**, creșterea substanțială a puterii navale a Chinei și Rusiei în regiunea indo-pacifică generează *mai multe tipuri de reacții*. Există, între altele, un *dialog strategic intensificat cu țări aliate și parteneri din zonă*. Așa de exemplu, în iulie 2018 au avut loc convorbiri bilaterale la nivel de miniștri (ai Apărării și de Externe) cu Australia. Declarația comună dată publicității la sfârșitul acestor convorbiri oficiale la nivel înalt vorbea, între altele, despre „vitalitatea alianței” SUA-Australia, despre „semnificația Indo-Pacificului pentru viitorul nostru comun”, dar și despre „recente consultări SUA-Australia-India-Japonia, desfășurate la Singapore și referitoare la Indo-Pacific”. Textul lista și câteva elemente foarte concrete ale cooperării militare și navale: între altele, decizia de a mări cât mai curând posibil numărul infanteriștilor marini americani care se află, prin rotație, la Darwin, în Australia, la 2.500; ca și decizia de a integra unități americane în exercițiile militare anuale organizate de Australia și numite *Indo-Pacific Endeavour*¹³.

În al doilea rând, avem de-a face cu un trend deja demarat, încă de acum câțiva ani, prin care, progresiv, *o cotă-parte tot mai mare a efectivelor și dotărilor forțelor armate ale SUA (și vorbim aici în special de acele elemente cu mobilitate înaltă și cu relevanță strategică majoră) e concentrată în regiunea indo-pacifică*. Încă din toamna lui 2014 era foarte clar – inclusiv din declarații oficiale – că decidenții americani intenționau ca, până în 2020, 60 % din forțele navale și aeriene ale SUA să fie concentrate în zona Asia-Pacific¹⁴.

În al treilea rând, *forțele navale ale SUA primesc, la rândul lor, nave de luptă noi*, multe dintre ele *extrem* de avansate din punct de vedere tehnologic. Pentru a da doar două exemple, amintim aici că, în ianuarie 2019, surse deschise anunțau iminenta intrare în serviciul

activ a unui nou submarin nuclear de atac, *USS South Dakota* (lung de peste 120 de metri, cu un deplasament total de 7.900 tone și înarmat cu torpile cu diametrul de 533 mm, precum și cu un sistem ce îi permite să lanseze 12 rachete de croazieră de tip *Tomahawk*)¹⁵. Iar o știre de la sfârșitul lui februarie 2019 relatează că *USS Tulsa*, o navă de tip *LCS (Littoral Combat Ship)* din clasa *Independence*, a intrat în serviciul activ, la San Francisco. Aceeași știre prelua o declarație a lui James Guertz (Assistant Secretary of the Navy), care afirma că pe parcursul lui 2019 US Navy va primi *13 nave noi* de diverse tipuri¹⁶.

În cazul **Australiei**, cursa înarmărilor navale în zona indo-pacifică este ilustrată, între altele, de decizia relativ recentă de a construi, în anii ce vin, un număr de nave mari de luptă de suprafață, cunoscute în literatura de specialitate sub numele de *Global Combat Ship – Australia (GCS-A)*. Surse deschise anunțau, spre sfârșitul lui iunie 2018, că autoritățile australiene au semnat deja un contract, cu o valoare totală de 35 de miliarde dolari australieni (adică 26 de miliarde dolari SUA), cu firma britanică *BAE*. Presa informa și că navele despre care vorbim aici, nouă la număr, vor fi fregate oceanice mari, special proiectate pentru a desfășura mai ales acțiuni anti-submarin. Conform contractului, construcția celor nouă fregate se va desfășura în Australia de Sud, cu folosirea forței de muncă locale și a oțelului fabricat în Australia. Premierul australian Malcolm Turnbull declara, cu ocazia anunțării publice a încheierii contractului cu *BAE*, că noile fregate „vor fi cele mai avansate nave anti-submarin din întreaga lume”. În Australia, cele nouă noi fregate vor fi cunoscute ca aparținând clasei *Hunter*. Pe cât știm, parametrii tactico-tehnici ai acestei clase de nave de luptă vor fi practici identici cu aceia ai navelor britanice din clasa *City, Type 26*, aflate deja în construcție pentru *Royal Navy*. Operațiuni de pre-produție în vederea construirii navelor australiene de acest tip vor începe în mod efectiv în șantierul de la Osborne spre sfârșitul lui 2020, iar producția efectivă va demara în 2022; în ritmul planificat, prima fregată de acest tip va intra în serviciul activ spre sfârșitul deceniului viitor. Pentru

pregătirea echipajelor noilor nave de luptă, executivul australian a decis deja alocarea unei sume totale de 670 de milioane dolari; suma va fi folosită pentru construcția unui centru special de instruire, în zona șantierului naval Henderson (în Australia de Vest)¹⁷.

Australia a făcut și înainte de acest contract major investiții consistente în consolidarea și dezvoltarea forțelor sale navale, iar investițiile în cauză au produs deja *rezultate notabile*. Un bilanț făcut, în iulie 2018, de o publicație online amintea, între altele, că marina militară australiană avea deja „două nave mari și moderne de asalt”, respectiv navele port-elicopter (în fapt, portavioane de tonaj mediu) *HMAS Canberra* și *HMAS Adelaide*¹⁸. În plus, primul dintr-o clasă de trei distrugătoare noi, special construit pentru misiuni predominant antiaeriene, intrase deja în dotarea forțelor navale¹⁹. O sumă considerabilă – în jur de 50 de miliarde de dolari – va fi folosită pentru construirea (cu utilizarea unui proiect achiziționat din Franța) a 10-12 submarine de tip *Shortfin Barracuda*. Alte șase miliarde au fost alocate pentru achiziționarea a șase drone fără pilot, de mari dimensiuni, de tip *MQ-4C Triton*, pentru supraveghere maritimă²⁰.

La începutul lui martie 2019, publicația online *DefenseNews.com* prezenta o știre referitoare la faptul că Australia ar putea cumpăra și un număr de *aeronave de supraveghere maritimă și a coastelor* (care pot zbura și ghidate de la distanță, prin radio, dar, opțional, și cu pilot la bord). Aeronavele despre care vorbește știrea în cauză, de tipul *Firebird*, sunt produse de firma americană *Northrop Grumman*. Sursa pe care o cităm aici precizează că aeronavele de tip *Firebird* sunt proiectate pentru a zbura la o altitudine medie și au o autonomie de zbor de aproximativ 30 de ore. Prototipurile construite până acum (în California, la Mojave, de către firma *Scale Composites*, parte a marii firme *Northrop*) au fost deja testate „cu mai mult de 24 de tipuri de dotări de bord pentru operațiuni de intelligence, de supraveghere și de recunoaștere” aeriană. Informațiile existente precizează și că înlocuirea echipamentelor aflate la bord cu altele, utile pentru misiuni de tipuri diferite, durează doar o jumătate de oră²¹.

India, țară care are în mod tradițional relații tensionate (iar adesea chiar *foarte* tensionate, inclusiv din cauza unor litigii teritoriale importante) cu China, este în mod firesc îngrijorată de consolidarea forțelor navale chineze, ca și de prezența *crescândă* a acestora în diverse zone ale Oceanului Indian. Într-o astfel de situație, complicată în chip notabil și de cooperarea strategică tot mai intensă între China și Pakistan (alt rival strategic peren al Indiei), decidenții de la New Delhi fac eforturi notabile pentru a-și consolida și moderniza propriile forțe navale. Dintre elementele mai recente care ilustrează acest trend amintim aici faptul că, până în 2027 (deci în următorul deceniu), India intenționează să ajungă la un număr total de 200 de bastimente de război de toate tipurile (la jumătatea anului trecut, marina militară a Indiei avea, cu totul, 137 de nave de diverse tipuri). Știrea din care cităm aici, care rezuma declarații ale comandantului-adjunct al forțelor navale indiene, amintea și că, în prima parte a anului 2018, autoritățile indiene au aprobat construirea, în anii următori, a unui număr total de șase noi submarine cu propulsie nucleară; de asemenea, era amintit programul de dezvoltare a unor noi generații de rachete navale, în cooperare cu Israelul²². Tot la jumătatea lui iulie 2018, India lansa la apă primul dintr-o serie de 15 distrugătoare *stealth* mari, din clasa *P15-B*. Aceste nave au o lungime de 163 de metri, un deplasament de 7.300 de tone, sunt propulsate de 4 turbine, pot atinge o viteză de 30 de noduri (mile marine pe oră) și vor avea ca armament principal rachete ghidate anti-navă²³.

În cazul **Japoniei**, cele mai importante episoade recente ce ilustrează cursa înarmărilor navale în regiunea indo-pacifică sunt următoarele: în iulie 2018, Japonia lansa la apă cel mai nou distrugător al său, *Maya* (aparținând clasei 27 de distrugătoare cu rachete ghidate - *DDG*): o navă lungă de 170 de metri, cu un deplasament de 8.200 de tone, înarmată cu rachete ghidate de diverse tipuri și capabilă să desfășoare inclusiv misiuni de apărare antibalistică. Conform datelor existente la momentul respectiv, nava urmează să intre în serviciul activ în 2020, iar o alta din aceeași clasă va deveni operațională în 2021²⁴.

În decembrie 2018, surse deschise credibile făceau trimitere la faptul că, în cei cinci ani fiscali care încep în aprilie 2019, Japonia va alocă 243 de miliarde de dolari SUA pentru a achiziționa aproape 150 de avioane de luptă *F-35*, drone și submarine. Știrea în cauză menționa că vor fi achiziționate, între altele, și 42 de avioane de luptă *F-35B*, cu decolare pe distanțe scurte și aterizare pe verticală (STVL), ceea ce va permite utilizarea ca portavioane în sensul plin al cuvântului a celor două nave port-elicopter deja existente, distrugătoarele mari și foarte moderne din clasa *Izumo*. Vor fi, de asemenea, achiziționate și trei tipuri de drone pentru recunoaștere și patrulare maritimă, acestea urmând să fie lansate în zbor de la bordul navelor de luptă²⁵. Știm și că Japonia intenționează să construiască, relativ rapid, cel puțin 4 fregate noi. Un contract în acest sens a fost deja semnat, la sfârșitul toamnei lui 2018, între ministerul japonez al Apărării și firma *Mitsubishi Heavy Industries*. Surse deschise afirmă că noile fregate multi-rol, lungi de 130 de metri, vor avea un deplasament de 3.900 de tone fiecare și vor deveni operaționale în 2022²⁶.

Concluzii

În condițiile descrise aici, chiar dacă foarte pe scurt și într-o manieră inevitabil incompletă, pare clar că, în întreaga regiune a oceanelor Indian și Pacific, *cursa înarmărilor navale va continua, în ritm alert, și în deceniile următoare*. Intensitatea acestui proces e atât de consistentă, încât ne aduce aminte – în chip perfect firesc, credem – de competiția foarte intensă între programele de construcții navale din Germania și Marea Britanie, care a precedat Primul Război Mondial. *Dacă* această paralelă este pe deplin validă, probabilitatea unui conflict de proporții în regiunea indo-pacifică va crește *continuu* în anii următori, având drept mize principale hegemonia regională, controlul zonelor în care se află materii prime cu relevanță majoră (vezi cazul zăcămintelor de hidrocarburi din Marea Chinei de Sud), dar mai ales controlul rutelor comerciale maritime, absolut *vitale* pentru creșterea economică și pentru consolidarea puterii *tuturor* statelor din zonă.

Bibliografie:

1. „Amphibious Assault Ship (LHD)”, pe pagina web oficială a Marinei militare australiene (Navy), la adresa de internet <http://www.navy.gov.au/fleet/ships-boats-craft/lhd>, text accesat la 21.02.2019.
2. BUGAJSKI, Janusz, *Pacea Rece: Noul imperialism al Rusiei*, Editura Casa Radio, București, 2005.
3. „Destroyer, Guided Missile (DDG)”, pe pagina web oficială a Marinei militare australiene (Navy), la adresa de internet <http://www.navy.gov.au/fleet/ships-boats-craft/ddg>, text accesat la 21.02.2019.
4. DIACONU, Florin, „Recent strategically significant evolutions in the Indo-Pacific Region”, în Florian Cîrciumaru, Mirela Atanasiu (editors), *PROCEEDINGS INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE STRATEGIES XXI THE COMPLEX AND DYNAMIC NATURE OF THE SECURITY ENVIRONMENT November 27-28, 2018, “CAROL I” NATIONAL DEFENCE UNIVERSITY PUBLISHING HOUSE BUCHAREST, Romania, Vol. I*, pp. 220-229 (volumul e accesibil și online, la adresa <https://www.strategii21.ro/index.php/ro/conference-proceedings-3>).
5. EPISKOPOS, Mark, „Study This Picture: This Deadly Warship Is the Future of Russia’s Navy”, în *The National Interest*, 25 decembrie 2018, la adresa de internet <https://nationalinterest.org/blog/buzz/study-picture-deadly-warship-future-russias-navy-39752>, text accesat la 3.03.2019.
6. „FACT SHEET: Military and Security Developments Involving the People’s Republic of China 2018”, pe pagina web oficială a Ministerului Apărării al SUA (*Department of Defense – DoD*), la adresa de internet <https://media.defense.gov/2018/Aug/16/2001955283/-1/-1/1/2018-CMPR-FACT-SHEET.PDF>, text accesat la 02.03.2019.
7. GADY, Franz-Stefan „US Navy Commissions Latest Independence-Class Littoral Combat Ship”, *The Diplomat*, 27 februarie 2019, la adresa de internet <https://thediplomat.com/2019/02/us-navy-commissions-latest-independence-class-littoral-combat-ship/>, text accesat la 3.03.2019.

8. „Indian Navy aiming at 200-ship fleet by 2027”, *The Economic Times*, 14 iulie 2018, la adresa de internet <https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/indian-navy-aiming-at-200-ship-fleet-by-2027/articleshow/48072917.cms?from=mdr>, text accesat la 2.03.2019.
9. „INS Visakhapatnam: Indian Navy’s new stealth destroyer ship launched ”, *The Economic Times*, 14 iulie 2018, la adresa de internet <https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/ins-visakhapatnam-indian-navys-new-stealth-destroyer-ship-launched/articleshow/46985551.cms>, text accesat la 3.03.2019.
10. „Japan contracts MHI for construction of new class of multirole frigates”, *NavalToday*, 5 noiembrie 2018, la adresa de internet <https://navaltoday.com/2018/11/05/japan-contracts-mhi-for-construction-of-new-class-of-multirole-frigates/>, text accesat la 3.03.2019.
11. KAPLAN, Robert D., *Butoiul de pulbere al Asiei: Marea Chinei de Sud și sfârșitul stabilității în Pacific*, Editura Litera, București, 2016.
12. KECK, Zachary, „China Has Just Launched a New Guided-Missile Destroyer. Here’s Why the Navy Should Worry”, în *The National Interest*, 7 august 2018, la adresa de internet <https://nationalinterest.org/blog/buzz/china-has-just-launched-new-guided-missile-destroyer-heres-why-navy-should-worry-28152>, text accesat la 1.03.2019.
13. MIZOKAMI, Kyle, „Come Take a Tour of America’s Newest Nuclear Submarine”, *Popular Mechanics*, 7 ianuarie 2019, la adresa de internet <https://www.popularmechanics.com/military/navy-ships/a25780066/uss-south-dakota-americas-newest-nuclear-submarine/>, text accesat la 28.02.2019.
14. MYERS, Steve Lee, „With Ships and Missiles, China Is Ready to Challenge U.S. Navy in Pacific”, în *New York Times*, 29 august 2018, la adresa de internet <https://www.nytimes.com/2018/08/29/world/asia/china-navy-aircraft-carrier-pacific.html>, text accesat la 26.02.2019.
15. PELLERIN, Cheryl (DoD News, Defense Media Activity), „Budget Constraints Won’t Halt Asia-Pacific Rebalance, Work Says”, *PACOM News*, pe pagina web oficială a U.S. Indo-Pacific Command, 1 octombrie 2014, la adresa de internet <https://www.pacom.mil/Media/News/Article/564666/budget-constraints-wont-halt-asia-pacific-rebalance-work-says/>, text accesat la 26.02.2019.
16. PITTAWAY, Nigel, „Australia officially announces \$26B frigate contract. Here are the build details”, în publicația *DefenseNews*, 29 iunie 2018, la adresa de internet, text accesat la data de 27.02.2019.
17. PITTAWAY, Nigel, „Northrop pitches optionally manned Firebird to monitor Australia’s coasts”, *DefenseNews*, 1 martie 2019, la adresa de internet https://www.defensenews.com/digital-show-dailies/avalon/2019/02/28/northrop-pitches-optionally-manned-firebird-to-monitor-australias-coasts/?utm_source=clavis, text accesat la 1.03.2019.
18. SEIDEL, Jamie, „Russian Varshavyanka-class stealth submarines to be based in Pacific”, în publicația electronică *news.com.au (News Corp Australia Network)*, 1 iulie 2018, la adresa de internet <https://www.news.com.au/technology/innovation/military/russian-varshavyanka-class-stealth-submarines-to-be-based-in-pacific/news-story/44aedd3648115122b06b5bf3aa212b0>, text accesat la 20.02.2019.
19. SEIDEL, Jamie, „Do our new \$35 billion frigates have a fighting chance?”, în publicația electronică *news.com.au (News Corp Australia Network)*, 3 iulie 2018, la adresa de internet <https://www.news.com.au/technology/innovation/military/do-our-new-35-billion-frigates-have-a-fighting-chance/news-story/ce285424e65fd851656773a418e66e3a>, text accesat la 1.03.2019.
20. U.S. DEPARTMENT OF STATE, Office of the Spokesperson, „MEDIA NOTE: Joint Statement Australia-U.S. Ministerial Consultations 2018”, pe pagina web oficială a U.S. DoD, 24 iulie 2018, la adresa de internet <https://media.defense.gov/2018/Jul/25/2001946579/-1/-1/1/072418-AUSMIN-JOINT-STATEMENT.PDF>, text accesat la 28. 02. 2019.
21. XUEQUAN, Mu (editor), „Russian Pacific Fleet to get new ships, submarines”, *Xinhua*,

- 12 decembrie 2018, la adresa de internet http://www.xinhuanet.com/english/2018-12/12/c_137669444.htm, text accesat la data de 28.02.2019.
  22. YEO, Mike, „Japan launches first ship of new destroyer class”, *DefenseNews*, 30 iulie 2018, la adresa de internet [https://www.defensenews.com/naval/2018/07/30/japan-launches-first-ship-of-](https://www.defensenews.com/naval/2018/07/30/japan-launches-first-ship-of-new-destroyer-class/)
  - [new-destroyer-class/](https://www.defensenews.com/global/asia-pacific/2018/12/19/japan-seeks-drones-subs-f-35-jets-as-part-of-243-billion-defense-spending-plan/), text accesat la 28.02.2019.
  23. YEO, Mike, „Japan seeks drones, subs, F-35 jets as part of \$243 billion defense-spending plan”, *DefenseNews*, 19 decembrie 2018, la adresa de internet <https://www.defensenews.com/global/asia-pacific/2018/12/19/japan-seeks-drones-subs-f-35-jets-as-part-of-243-billion-defense-spending-plan/>, text accesat la 2.03.2019.
-
- ¹ Termenul „politică de tip neo-imperial” este folosit, în textul de față, exact cu sensul pe care îl propune, atunci când analizează cazul concret al Federației Ruse, lucrarea Janusz Bugajski, *Pacea Rece: Noul imperialism al Rusiei*, Editura Casa Radio, București, 2005.
  - ² Intensitatea deja îngrijorătoare a presiunilor politico-militare exercitate de China asupra stabilității echilibrului de putere din unele zone ale regiunii indo-pacifice e radiografiată cu precizie de lucrări (relativ) recente și importante, cum ar fi Robert D. Kaplan, *Butoiul de pulbere al Asiei: Marea Chinei de Sud și sfârșitul stabilității în Pacific*, Editura Litera, București, 2016.
  - ³ Florin Diaconu, „Recent strategically significant evolutions in the Indo-Pacific Region”, în Florian Cîrciumaru, Mirela Atanasiu (editors), *PROCEEDINGS INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE STRATEGIES XXI THE COMPLEX AND DYNAMIC NATURE OF THE SECURITY ENVIRONMENT November 27-28, 2018*, “CAROL I” NATIONAL DEFENCE UNIVERSITY PUBLISHING HOUSE BUCHAREST, Romania, Vol.I, pp. 220-229 (accesibil și online, la adresa <https://www.strategii21.ro/index.php/ro/conference-proceedings-3>).
  - ⁴ Jamie Seidel, „Russian Varshavyanka-class stealth submarines to be based in Pacific”, în publicația electronică *news.com.au* (*News Corp Australia Network*), 1 iulie 2018, la adresa de internet <https://www.news.com.au/technology/innovation/military/russian-varshavyankaclass-stealth-submarines-to-be-based-in-pacific/news-story/44aedd3648115122b06b5bf3aa212b0>, text accesat la 20.02.2019.
  - ⁵ „FACT SHEET: Military and Security Developments Involving the People’s Republic of China 2018”, pe pagina web oficială a Ministerului Apărării al SUA (*Department of Defense – DoD*), la adresa de internet <https://media.defense.gov/2018/Aug/16/2001955283/-1/-1/1/2018-CMPR-FACT-SHEET.PDF>, text accesat la 02.03.2019, p. 1.
  - ⁶ Steve Lee Myers, „With Ships and Missiles, China Is Ready to Challenge U.S. Navy in Pacific”, în *New York Times*, 29 august 2018, la adresa de internet <https://www.nytimes.com/2018/08/29/world/asia/china-navy-aircraft-carrier-pacific.html>, text accesat la 26.02.2019.
  - ⁷ „FACT SHEET: Military and Security Developments Involving the People’s Republic of China 2018”, pe pagina web oficială a Ministerului Apărării al SUA (*Department of Defense – DoD*), la adresa de internet <https://media.defense.gov/2018/Aug/16/2001955283/-1/-1/1/2018-CMPR-FACT-SHEET.PDF>, text accesat la 02.03.2019, p. 2.
  - ⁸ Zachary Keck, „China Has Just Launched a New Guided-Missile Destroyer. Here’s Why the Navy Should Worry”, în *The National Interest*, 7 august 2018, la adresa de internet <https://nationalinterest.org/blog/buzz/china-has-just-launched-new-guided-missile-destroyer-heres-why-navy-should-worry-28152>, text accesat la 1.03.2019.
  - ⁹ „FACT SHEET: Military and Security Developments Involving the People’s Republic of China 2018”, pe pagina web oficială a Ministerului Apărării al SUA (*Department of Defense – DoD*), la adresa de internet <https://media.defense.gov/2018/Aug/16/2001955283/-1/-1/1/2018-CMPR-FACT-SHEET.PDF>, text accesat la 02.03.2019, p. 2.
  - ¹⁰ Jamie Seidel, „Russian Varshavyanka-class stealth submarines to be based in Pacific”, în publicația electronică *news.com.au* (*News Corp Australia Network*), 1 iulie 2018, la adresa de internet <https://www.news.com.au/technology/innovation/military/russian-varshavyankaclass-stealth-submarines-to-be-based-in-pacific/news-story/44aedd3648115122b06b5bf3aa212b0>, text accesat la 20.02.2019.
  - ¹¹ Mark Episkopos, „Study This Picture: This Deadly Warship Is the Future of Russia’s Navy”, în *The National Interest*, 25 decembrie 2018, la adresa de internet <https://nationalinterest.org/blog/buzz/study-picture-deadly-warship-future-russias-navy-39752>, text accesat la 3.03.2019.
  - ¹² Mu Xuequan (editor), „Russian Pacific Fleet to get new ships, submarines”, *Xinhua*, 12 decembrie 2018, la adresa de internet http://www.xinhuanet.com/english/2018-12/12/c_137669444.htm, text accesat la data de 28.02.2019.
  - ¹³ U.S. DEPARTMENT OF STATE, Office of the Spokesperson, „MEDIA NOTE: Joint Statement Australia-U.S. Ministerial Consultations 2018”, pe pagina web oficială a U.S. DoD, 24 iulie 2018, la adresa de internet <https://media.defense.gov/2018/Jul/25/2001946579/-1/-1/1/072418-AUSMIN-JOINT-STATEMENT.PDF>, text accesat la 28.02.2019, pp. 1-2.

- ¹⁴ Vezi, de exemplu, Cheryl Pellerin (DoD News, Defense Media Activity), „Budget Constraints Won’t Halt Asia-Pacific Rebalance, Work Says”, *PACOM News*, pe pagina web oficială a *U.S. Indo-Pacific Command*, 1 octombrie 2014, la adresa de internet <https://www.pacom.mil/Media/News/Article/564666/budget-constraints-wont-halt-asia-pacific-rebalance-work-says/>, text accesat la 26.02.2019.
- ¹⁵ Kyle Mizokami, „Come Take a Tour of America’s Newest Nuclear Submarine”, *Popular Mechanics*, 7 ianuarie 2019, la adresa de internet <https://www.popularmechanics.com/military/navy-ships/a25780066/uss-south-dakota-americas-newest-nuclear-submarine/>, text accesat la 28.02.2019.
- ¹⁶ Franz-Stefan Gady „US Navy Commissions Latest Independence-Class Littoral Combat Ship”, *The Diplomat*, 27 februarie 2019, la adresa de internet <https://thediplomat.com/2019/02/us-navy-commissions-latest-independence-class-littoral-combat-ship/>, text accesat la 3.03.2019.
- ¹⁷ Pentru informațiile din acest paragraf, vezi Nigel Pittaway, „Australia officially announces \$26B frigate contract. Here are the build details”, în publicația *DefenseNews*, 29.06.2018, la adresa de internet <https://www.defensenews.com/naval/2018/06/29/australia-officially-announces-26b-frigate-contract-here-are-the-build-details/>, text accesat la data de 27.02.2019.
- ¹⁸ Pentru caracteristicile tehnico-tactice ale acestor două nave de asalt și port-elicopter mari (cu un deplasament de câte 27.000 de tone fiecare) vezi textul „Amphibious Assault Ship (LHD)”, pe pagina web oficială a Marinei militare australiene, la adresa de internet <http://www.navy.gov.au/fleet/ships-boats-craft/lhd>, accesat la data de 21.02.2019.
- ¹⁹ Pentru aceste distrugătoare înarmate cu rachete ghidate (un al doilea a intrat în serviciul activ în toamna lui 2018) vezi textul „Destroyer, Guided Missile (DDG)”, pe pagina web oficială a forțelor navale australiene, la adresa de internet <http://www.navy.gov.au/fleet/ships-boats-craft/ddg>, accesat la 21.02.2019.
- ²⁰ Jamie Seidel, „Do our new \$35 billion frigates have a fighting chance?”, în publicația electronică *news.com.au (News Corp Australia Network)*, 3 iulie 2018, la adresa de internet <https://www.news.com.au/technology/innovation/military/do-our-new-35-billion-frigates-have-a-fighting-chance/news-story/ce285424e65fd851656773a418e66e3a>, text accesat la 1.03.2019.
- ²¹ Nigel Pittaway, „Northrop pitches optionally manned Firebird to monitor Australia’s coasts”, *DefenseNews*, 1 martie 2019, la adresa de internet https://www.defensenews.com/digital-show-dailies/avalon/2019/02/28/northrop-pitches-optionally-manned-firebird-to-monitor-australias-coasts/?utm_source=clavis, text accesat la 1.03.2019.
- ²² „Indian Navy aiming at 200-ship fleet by 2027”, *The Economic Times*, 14 iulie 2018, la adresa de internet <https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/indian-navy-aiming-at-200-ship-fleet-by-2027/articleshow/48072917.cms?from=mdr>, text accesat la 2.03.2019.
- ²³ „INS Visakhapatnam: Indian Navy’s new stealth destroyer ship launched ”, *The Economic Times*, 14 iulie 2018, la adresa de internet <https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/ins-visakhapatnam-indian-navys-new-stealth-destroyer-ship-launched/articleshow/46985551.cms>, text accesat la 3.03.2019.
- ²⁴ Mike Yeo, „Japan launches first ship of new destroyer class”, *DefenseNews*, 30 iulie 2018, la adresa de internet <https://www.defensenews.com/naval/2018/07/30/japan-launches-first-ship-of-new-destroyer-class/>, text accesat la 28.02.2019.
- ²⁵ Mike Yeo, „Japan seeks drones, subs, F-35 jets as part of \$243 billion defense-spending plan”, *DefenseNews*, 19 decembrie 2018, la adresa de internet <https://www.defensenews.com/global/asia-pacific/2018/12/19/japan-seeks-drones-subs-f-35-jets-as-part-of-243-billion-defense-spending-plan/>, text accesat la 2.03.2019.
- ²⁶ „Japan contracts MHI for construction of new class of multirole frigates”, *NavalToday*, 5 noiembrie 2018, la adresa de internet <https://navaltoday.com/2018/11/05/japan-contracts-mhi-for-construction-of-new-class-of-multirole-frigates/>, text accesat la 3.03.2019.

NOI PROVOCĂRI ȘI TENDINȚE ÎN ACTIVITATEA DE INTELLIGENCE

Theodor LEȘU*

Abstract

The expansion of the typology of risks, under the pressure of the informational era, has led to an increase in uncertainty about the future of global security. The expansion of the virtual world has led to the emergence of a new dimension of state power, the “digital power”, with long-term effects on the strategic knowledge and actions of the state at national and international level. The individual has also acquired new tools of action, through access to databases and computer networks; these tools can directly influence the exercise of power internally or internationally. The “digital power” evolution forms will equally lead to development opportunity, but also to vulnerability and security issues, and their management will be determined by the ability to access, manipulate and use information.

In order to counteract future challenges, risks and vulnerabilities, intelligence cooperation is of paramount importance as no intelligence agency can face international threats and global information explosion on its own; the flow of information from areas of interest to international security leads to the creation of an impressive list of intelligence actions.

Keywords: *cooperation, innovation, cyber space, hybrid threats, vulnerability, security environment threats.*

În condițiile în care mediul online reprezintă, în prezent, un spațiu imaterial și fără frontiere, interconectivitatea globală, prin eliminarea barierelor culturale, religioase sau geografice, a dezvoltat și susținut o serie de fluxuri și procese, eficientizând astfel accesul la informații. Inventatorul World Wide Web-ului, Tim Berners-Lee, afirma în 1999 că „puterea Internetului rezidă din universalitatea sa. Faptul că acesta poate fi accesat de oricine, indiferent de dizabilități, este un aspect esențial”¹.

Într-un discurs susținut în cadrul Universității St. Andrews (Scoția), în anul 2018, directorul MI6, Alex Younger, a evidențiat faptul că pentru a face față noilor amenințări este necesară conlucrarea tuturor structurilor de intelligence, dar și a cetățenilor conștienți, pentru a se putea beneficia de o comunitate integră de intelligence.

Pe timpul discursului, a afirmat faptul că „așa cum este nevoie de cunoștințe și abilități în domeniu, trebuie avut în vedere că nu mai este suficient să cunoști ceea ce face adversarul, ci trebuie să fii în măsură să contracarezi acțiunile sale ofensive”².

Într-o eră informațională, unde mijloacele de comunicare/socializare, dar și cele de documentare au ajuns la un nivel din ce în ce mai diversificat, instituțiile din domeniul intelligence se află în postura, pentru a face față complexității noilor provocări de securitate, de a adopta poziții cât mai flexibile în vederea contracarării potențialelor amenințări.

Din acest considerent, un important instrument inter-instituțional, uzitat la nivelul serviciilor de informații în vederea eliminării riscurilor și amenințărilor majore exercitate asupra securității statelor, este cooperarea.

* Autorul este expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale.

Cooperarea reprezintă „un proces important ce își asumă, nu doar un rol al prevenției pe plan strategic, ci și al schimbului de informații și dezvoltării operaționale, devenind astfel vitală în derularea activităților specifice comunității de intelligence”³. De asemenea, acest proces impune și o nouă etapă în colaborarea dintre serviciile de informații: schimbarea polului de greutate de la schimbul de informații cu caracter general către o cooperare mai concretă și punctuală, în scopul valorificării optime a produselor obținute, aspect care ridică în acest mod și probabilitatea de reușită a activităților operative.

Deși prezintă o serie de avantaje, cooperarea are și anumite limite impuse, pe de o parte, de respectarea principiului compartimentării și secretizării activității lucrative, iar pe de altă parte, de faptul că serviciile de intelligence sunt angrenate într-o permanentă stare competițională. De aceea, pentru a exploata la maximum avantajele cooperării, dar și pentru obținerea potențialului informativ ridicat, se impune depășirea acestor limite.

Ca acest lucru să fie eficient, este necesară introducerea unui nou principiu esențial în comunitatea de intelligence, și anume „transparența – alături de celelalte, management integrat al misiunilor, management integrat al domeniului intelligence, oameni, schimb de informații și protecție, parteneriat/confidențialitate, libertăți civile”⁴ – care este destinată să sporească nu doar încrederea publicului în afirmațiile și acțiunile comunității de intelligence, dar și încrederea inter-instituțională.

Pe lângă acest aspect, alte două noi principii sunt aduse în discuție - *integrarea* și *inovația*⁵. Astfel, primul principiu face referire la importanța colaborării dintre structurile de intelligence astfel încât datele și informațiile corespunzătoare să ajungă la factorii decizionali în mod oportun. Cel de-al doilea principiu indică necesitatea constituirii de noi tehnologii, precum armele (anti)satelit, inteligența artificială, computerele de ultimă generație, care pot aduce atât avantaje activității lucrative, cât și dezavantaje. Conform

opinieii directorului Comunității americane de intelligence, Daniel R. Coats, „integrarea este motorul care ne va mișca înainte, iar forța îi va fi conferită de inovație”⁶.

O definiție simplă ar fi aceea că inovația reprezintă identificarea schimbării necesare într-un domeniu, într-un sistem etc., în scopul de a-i îmbunătăți calitățile⁷. În contextul dat, deși există mai multe modele ale procesului de inovație, toate au în comun, ca și funcționalitate, următoarele caracteristici de bază: inovația, ca proces creativ, urmărește identificarea unui domeniu, a unei probleme ce necesită soluționare; cercetarea tuturor soluțiilor viabile; urmată, ulterior, de etapa definitorie concretizată în dezvoltarea unor soluții noi, reprezentate cel mai probabil de revoluția tehnologică. Prin urmare, putem afirma că inovația în comunitatea de intelligence reprezintă un proces esențial pentru obținerea de rezultate viabile în cadrul structurilor de intelligence.

Datorită acestei „inovații”, putem susține faptul că mediul virtual reprezintă locul unde se poate obține aproape orice fel de informație, iar viteza de obținere/transmitere a acesteia se poate materializa într-un real factor influențator în activitatea de intelligence. În acest context, din cauza accesului facil la un flux tot mai mare de date, intrarea în posesia informațiilor nu mai este principalul obiectiv în activitatea de intelligence; în schimb ea se aliniază, în prezent, la același nivel cu modul de utilizare și diseminare a

acesteia, astfel încât, în forma sa finală, să ajungă prin canale de comunicare adecvate, în cel mai scurt și oportun timp, la factorii decizionali.

Dezvoltarea rapidă a tehnologiilor, abundența datelor, dar și a cantității de informații, generează schimbări tot mai alerte asupra mediului de securitate, aspect care conferă amenințărilor, atât interne cât și externe, posibilitatea de dezvoltare într-un mod mult mai diversificat și interconectat, ce denotă, astfel, o problemă complexă și nesigură.

În acest sens, în abordarea noului mediu de securitate, structurile de intelligence, odată cu avansul tehnologic, trebuie să fie mai agile și inventive pentru:

- identificarea acțiunilor și intențiilor actorilor statali și non-statali;
- anticiparea schimbărilor și furnizarea informațiilor cu caracter preventiv;
- oferirea sprijinului informativ oportun pentru operațiunile în derulare;
- identificarea și contracararea amenințărilor cyber;
- identificarea și contracararea activităților legate de terorism;
- contracararea acțiunilor de proliferare a armelor de distrugere în masă;
- contracararea amenințărilor generate de entitățile de intelligence ostile⁸.

Complexitatea sistemului informațional în care ne aflăm în prezent, precum și problemele de securitate cu care ne confruntăm, fac o distincție

clară între amenințările clasice (spionaj, sabotaj, terorism, subversiune și crimă organizată) și cele actuale (amenințări hibride, amenințări cibernetice).

În esență, amenințările hibride reprezintă acele acțiuni ofensive care se exercită nu doar pe plan militar, ci mai ales pe plan social, intenționând astfel să genereze și să uziteze de vulnerabilitățile aflate pe toate planurile, precum: tensiuni etnice, instituții slabe și corupte, dependență economică, etc. Sunt acțiuni care se bazează preponderent pe slăbiciuni, de la terorism la propagandă mediatică, la acțiuni militare neasumate și neregulate⁹.

Pe de altă parte, odată cu apariția tot mai complexă a noilor tehnologii informaționale, ce oferă o multitudine de avantaje în spațiul virtual, infrastructura devine și ea vulnerabilă, direct proporțional cu creșterea agresiunilor cibernetice. Ofensivitatea exercitată din partea entităților ostile este permanent adaptată evoluțiilor tehnologice și vulnerabilităților identificate. În prezent, se consideră că spațiul cibernetic va deveni principalul „*câmp de luptă*”, ce va fi caracterizat prin: asimetrie, dinamism și predictibilitate redusă¹⁰.

Din acest considerent, structurile de informații trebuie să se raporteze la un mediu informațional mult mai ostil decât în trecut, având în vedere că noile amenințări sunt preponderent bazate pe digitalizare, respectiv pe atacuri cibernetice. În esență, acest tip de amenințări poate fi generat

atât de actori statali, cât și de cei non-statali, fapt ce denotă complexitatea menționată anterior.

De asemenea, odată cu apariția noilor tehnologii, crește și dependența societății față de sistemele de comunicație și transmisie, aspect care determină sporirea vulnerabilităților persoanelor care le utilizează. Astfel, atenția structurilor de intelligence nu ar trebui concentrată doar pe noile tipuri de amenințări, ci și pe riscurile și vulnerabilitățile care se creează prin prisma utilizării unor astfel de tehnologii.

O altă provocare în activitatea de intelligence este generată de posibilitatea accesării tot mai diversificate de date și informații, aspect ce îngreunează atât activitatea analiștilor, cât și a factorilor decizionali care trebuie să ia decizii corecte pe baza unor raționamente logice, astfel încât acestea să nu fie pretabile la eroare¹¹. Pentru evitarea acestui lucru este necesară verificarea tot mai amănunțită a datelor culese, proces care poate conduce la afectarea oportunității informării beneficiarilor în timp util.

Totodată, la polul opus situațiilor expuse anterior, tehnologia informațională prezintă și o serie de avantaje, întrucât aceasta poate ajuta la crearea unor condiții cât mai favorabile specialiștilor și analiștilor de intelligence. În fapt, tehnologia informațională oferă sprijinul instrumental analitic care permite integrarea informațiilor din sursele folosite pentru informarea factorilor decidenți, dar nu poate deveni un substitut al gândirii umane.

Așadar, dispozitivele și programele create prin intermediul tehnologiei informaționale nu pot înlocui factorul uman în activitățile de intelligence, însă pot contribui la eficientizarea fluxului informațional, precum și al rezultatelor acestora. Ciclul activităților serviciilor de informații este descris, în general, cu începerea transmiterii punctului de vedere al direcției de acțiune, fapt ce prevede stabilirea condițiilor și priorităților agenților implicați în culegerea, procesarea și analizarea informațiilor, și care este finalizat, ulterior, prin elaborarea și diseminarea produselor finite de informare¹².

În acest context, analiștii dețin un rol esențial în activitatea de intelligence, prin elaborarea materialelor informative finale; prin urmare, calitatea resursei umane din cadrul organizației joacă un rol cheie în succesul emiterii avertizărilor cu mult înainte de manifestarea evenimentelor, astfel încât activitatea propriu-zisă să aibă un caracter preventiv și de informare.

Un rol important în acest caz este reprezentat de două principii de bază: *capacitatea de previziune și evitarea dezinformării/propagandei*¹³. Primul principiu face referire la anticiparea viitoarelor evoluții cu potențial risc la adresa securității proprii. În caz contrar, în absența acțiunilor de prevenire, entitatea care acționează doar „re-activ” va întâmpina dificultăți în atingerea performanței dorite. Cel de-al doilea principiu este reprezentat de importanța cunoașterii fenomenelor, grupurilor din societate, intențiilor altor entități, constând în identificarea și contracararea adversarilor ce au ca

obiectiv desfășurarea de activități subversive și furnizarea de date false, în scopul de a aduce atingere imaginii națiunii proprii.

Prin urmare, putem concluziona faptul că, în activitatea de intelligence, omul reprezintă sursa cea mai capabilă să înțeleagă corect intențiile ofensive și agresive ale serviciilor de informații ostile și să prevină/contracareze acțiunile acestora. Un factor important în acest sens nu îl reprezintă doar persoanele din cadrul comunităților de intelligence, ci și orice cetățean care, având acces la multitudinea de informații ce pot fi captate din orice colț al planetei, poate sprijini considerabil acest proces de prevenire. În vederea materializării cu succes a acestui demers, sunt necesare conștientizarea și informarea populației asupra importanței privind sprijinul pe care îl poate aduce la întărirea securității naționale.

Bibliografie:

1. <https://www.sis.gov.uk/news/alex-younger-st-andrews-speech.html>, accesat la data 28.01.2019;
2. ABOLHASSAN, Ferri, *Cyber Security. Simply. Make it Happen: Leveraging Digitization Through IT Security*, Springer, 2017, pp 3-11.
3. DEGHANTANHA, Ali; CONTI, Mauro; DARGAHI, Tooska, *Cyber Threat Intelligence*, Ed. Springer, 2018.
4. DUYVESTYEN Isabelle; JONG, Ben de; REIJN, Joop van, *The Future of Intelligence: Challenges in the 21st century*, 2014, pp 60-66.
5. PHYTHIAN, Mark, *Understanding the Intelligence Cycle*, Routledge, 2013, pp. 23-30.
6. LAHNEMAN, William J., *Keeping US Intelligence Effective. The need for a revolution*

- in *Intelligence Affairs*, The Scarecrow Press, Maryland, 2011.
7. https://www.dni.gov/files/ODNI/documents/National_Intelligence_Strategy_2019.pdf.
  8. WARNER, Michael, „Wanted: A definition of Intelligence”, in *Studies of Intelligence*, 2002.
  9. ANTONOVICH, Pavel, *Cyberwarfare: Nature and Content*, Military Thought, 2011.
  10. SHULSKY, Abram; SCHMITT, Garry, *Războiul tăcut. Introducere în universul informațiilor secrete*, Editura Polirom, Iași, 2008.
  11. TUZUNER, M., *Intelligence Cooperation Practices in the 21st Century: Towards a Culture of Sharing*, 2010, pp 46-54.
  12. INTELLIGENCE, revistă a Serviciului Român de Informații.
  13. <https://www.dni.gov/index.php/newsroom/speeches-interviews/item/1942-remarks-as-prepared-for-delivery-by-the-honorable-dan-coats-director-of-national-intelligence-presentation-of-the-2019-national-intelligence-strategy> accesat la data de 01.02.2019.
  14. <https://monitorulapararii.ro/sua-o-noua-strategie-nationala-de-intelligence-1-11241> accesat la data de 01.02.2019.
  15. <https://dexonline.ro/definitie> accesat la data de 02.01.2019.
  16. <https://www.timpul.md/articol> accesat la data de 02.02.2019.

¹ <http://intelligence.sri.ro/eticheta/date-confidentiale>, accesat la data de 26.01.2019.

² <https://www.sis.gov.uk/news/alex-younger-st-andrews-speech.html>, accesat la data 28.01.2019.

³ M. Tuzuner, *Intelligence Cooperation Practices in the 21st Century: Towards a Culture of Sharing*, 2010, pp 46-54.

⁴ <https://www.dni.gov/index.php/newsroom/speeches-interviews/item/1942-remarks-as-prepared-for-delivery-by-the-honorable-dan-coats-director-of-national-intelligence-presentation-of-the-2019-national-intelligence-strategy> accesat la data de 01.02.2019.

⁵ Ibidem.

⁶ Liviu Ioniță, „SUA – o nouă Strategie Națională de Intelligence”, <https://monitorulapararii.ro/sua-o-noua-strategie-nationala-de-intelligence-1-11241> accesat la data de 01.02.2019.

⁷ <https://dexonline.ro/definitie> accesat la data de 02.01.2019.

⁸ Liviu Ioniță, op.cit.

⁹ <https://www.timpul.md/articol> accesat la data de 02.02.2019.

¹⁰ Ferri Abolhassan, *Cyber Security. Simply. Make it Happen.: Leveraging Digitization Through IT Security*, Springer, 2017, pp 3-11.

¹¹ Isabelle Duyvesteyn, Ben de Jong, Joop van Reijn, *The Future of Intelligence: Challenges in the 21st century*, 2014, pp. 60-66.

¹² Mark Phythian, *Understanding the Intelligence Cycle*, Routledge, 2013, pp. 23-30.

¹³ Tiberiu Lazăr, „Valențele secretului un bine mai puțin conștientizat”, <http://intelligence.sri.ro/valentele-secretului-un-bine-mai-putin-constientizat/> accesat la data de 31.01.2019.

ASPECTE PSIHOLOGICE PRIVIND INTELIGENȚA ARTIFICIALĂ ȘI IMPACTUL ACESTEIA ASUPRA SOLDATULUI MODERN

Cristian DOBRE*

Abstract

This article tries to answer to the most exciting questions about Artificial Intelligence. At the same time, the author approaches, from a psychological perspective, the effects of the use of artificial intelligence on man, in general, and on a military in particular. Here are some of the most relevant questions about this scientific approach: What does AI mean? Is human intelligence superior to artificial intelligence? What can AI do and man is not capable of? Who creates AI? How can AI be used in modern combat? Who dominates AI? How will the use of this higher intelligence change the face of humanity over the next 50 years? What psychological implications will the AI have on the 21st century soldier?

Keywords: Artificial Intelligence, cyberspace, cyber-psychology.

Ce înseamnă, de fapt, „inteligența artificială”, din punct de vedere psihologic?

Prima definiție dată „inteligenței artificiale” (IA) aparține chiar creatorului acestui concept, informaticianul american John McCarthy, care, în 1955, referindu-se la conceptul de referință (*Artificial Intelligence*) a afirmat că este vorba despre „o mașină care se comportă într-un mod care ar putea fi considerat inteligent, dacă ar fi vorba de un om”.

Dezvoltarea IA i-a lărgit și câmpul de manifestare, astfel încât definirea sa s-a îmbogățit, treptat. Iată câteva dintre cele mai sonore definiții ale inteligenței artificiale:

„Noile eforturi deosebite de a face computerele să gândească, adică de a crea mașini cu minte, în sensul plin și literal”. (Haugeland, 1985).

„Studiul facultăților mentale prin utilizarea modelelor computaționale.” (Charniak & McDermott, 1985).

„Automatizarea activităților pe care noi le asociem cu gândirea umană, activități cum ar fi luarea deciziilor, rezolvarea problemelor, învățarea ...”(Bellman, 1978).

„Studiul modului de a face calculatoarele să facă lucruri la care, în prezent, oamenii sunt mai buni.” (Rich & Knight, 1991).

Deși conceptul de IA a apărut abia în anii ‘50, oamenii au cochetat cu aceasta din cele mai vechi timpuri. Astfel, Ktesibios din Alexandria (circa 250 î.Hr.) a construit prima mașină care se putea autocontrola singură - un ceas de apă, dotat cu un regulator ce permitea menținerea unui debit constant de apă și indicarea exactă a timpului. Această invenție a șocat lumea antică, convinsă

* *Autorul este expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale.*

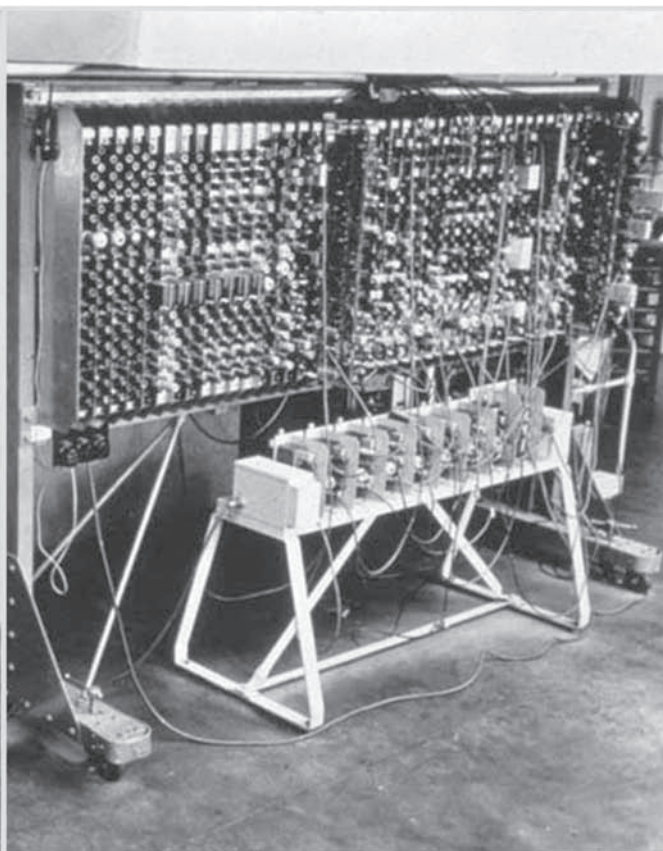
fiind că numai organismele însuflețite se pot mișca de unele singure și nicidecum obiectele făurite de oameni. Totodată, această invenție a stimulat creativitatea inginerilor și a deschis calea spre noi astfel de mecanisme ce se pot autoregla singure. Invenția motorului cu aburi, creat de Thomas Newcomen (1712), bateria electrică, inventată de Alessandro Volta (1800), și tranzistorul, dezvoltat de Bell Laboratories (1947), se înscriu în suita invențiilor unor astfel de mașinării.

Un alt înțelept care a pus bazele IA a fost Aristotel, care a căutat să explice lumea prin faimoasele sale silogisme, guvernate de logică, veritabile exerciții de gândire, pentru ca mai târziu, oamenii să adauge noi și noi concepte ce au definit sistemele de gândire, inclusiv pe cele artificiale, de tip algoritmic. Dezvoltarea matematicii, fizicii, chimiei, astronomiei, psihologiei și biologiei a jucat un rol fundamental în imaginarea, conceperea și realizarea primelor mașini automate de calcul.

Astfel, prima mașină destinată a face calcule singure, pe baza unor algoritmi prestabiliți, se pare că a fost proiectată de Leonardo da Vinci (în anul 1500) și realizată, pentru prima dată, de Wilhelm

Schickard (în anul 1632). Din acel moment, cursa spre realizarea unor aparate din ce în ce mai capabile, destinate să rezolve probleme tot mai complicate și aparținând unor domenii din ce în ce mai diferite (matematică, fizică, economie, finanțe, chimie, științe sociale, artă militară, medicină, geologie, meteorologie, neuroștiințe etc.), s-a declanșat și continuă neîntrerupt până în ziua de azi.

Primul calculator operațional a fost unul de tip electromecanic, dezvoltat de Heath Robinson (în anul 1940) și echipa lui Alan Turing, pentru un singur scop: descifrarea mesajelor armatei germane. În anul 1943, același grup a dezvoltat *Colossus*, o mașină puternică de calcul, pe tuburi de vid. Primul calculator programabil operațional a fost Z-3, inventat de Konrad Zuse, în Germania, în 1941. Zuse a inventat, de asemenea, și primul limbaj de programare. Primul computer electronic a fost inventat și construit de John Atanasoff și studentul său, Clifford Berry, între anii 1940 și 1942 la Universitatea de Stat din Iowa. Computerul ENIAC a fost dezvoltat ca parte a unui proiect militar secret, la Universitatea din Pennsylvania, de către o echipă incluzându-l pe

John Mauchly și John Eckert. Acesta s-a bucurat de o largă recunoaștere și poate fi considerat precursorul computerelor moderne (Russell & Norvig, 2010).

Aceste evoluții s-au bazat pe capacitățile cognitive umane, care au avut la bază sisteme logico-matematice algoritmice de calcul. Computerele create din acel moment și până în prezent au fost în măsură să rezolve mult mai repede și mai bine orice tip de problemă, cu fundamente matematice, decât orice om de pe planetă, respectând doar algoritmi predefiniți de către programatori.

Descoperirea și dezvoltarea conceptului de „cibernetică” de către Ștefan Odobleja, în 1938 (*Psychologie consonantiste et cybernétique*), și de Norbert Wiener, în 1948, în legătură cu modul în care un sistem (digital, mecanic, biologic) comunică, prelucrează informațiile, reacționează la acestea și se modifică sau permite modificări pentru a-și optimiza acțiunile, prin feedback – au dat un nou impuls dezvoltării inteligenței artificiale.

Lucrurile nu s-au oprit aici, ci au continuat să se dezvolte, astfel încât IA a mai făcut un salt spectaculos odată cu apariția Internetului. De la prima rețea de calculatoare unite între ele, dezvoltată de Departamentul Apărării al SUA, în 1956 (rețeaua ARPANET), la lansarea publică a Internetului (în 1989), ca o aplicație civilă, până la legarea a miliarde de computere unele de altele, într-o rețea imensă, întinsă la nivel planetar, nu a fost decât un salt de câțiva ani. Acest lucru a dat inteligenței artificiale un nou sens.

Acest salt tehnologic și conceptual a demonstrat, fără echivoc, superioritatea mașinilor de calcul în fața minții umane, reprezentând, astfel, o veritabilă revoluție în domeniul tehnologiei informației (IT) și inteligenței artificiale, pe de o parte, dar și în domeniul filozofiei, eticii și psihologiei, pe de altă parte, așa cum vom vedea pe parcursul acestui articol.

Implicațiile psihologice ale unei asemenea revoluții tehnologice nu au încetat să apară: astfel, miliarde de oameni sunt conectați în prezent la World Wide Web (www.), explorează domeniul virtual și se lasă conduși ori influențați

de algoritmi inteligenței artificiale, care se manifestă în toată deplinătatea lor în cyberspațiu. Evident, acest nou trend, în care oamenii își mută afacerile, finanțele, relațiile sociale, bibliotecile, bazele de date, sistemele de securitate și apărare și chiar și infracțiunile împotriva legii – dintr-un spațiu real, material, într-unul virtual, nu poate trece fără un proces de adaptare psihologică complex și fără urmări la adresa personalității și abilităților lor cognitive.

Este omul superior inteligenței artificiale?

Aceasta este una dintre marile provocări ale inteligenței artificiale. Întrebarea de referință se constituie și ca o dilemă, în deplinătatea însemnătății sale. Evident, există susținători ai ideii că oamenii vor fi întotdeauna superiori inteligenței artificiale, după cum există și opinii care susțin că IA a depășit, cu mult, capacitățile psiho-cognitive umane.

Pentru a-și argumenta pozițiile, adepții superiorității umane în fața IA susțin că, în fond, oamenii sunt aceia care creează inteligența artificială, atât din punct de vedere hard, cât și soft, ei fiind aceia care scriu algoritmi după care funcționează mașinile dotate cu IA. Urmare a acestui fapt, oamenii pot crea instrucțiuni clare pentru IA, cum ar fi de exemplu: „să nu faci rău niciodată unui om”.

De cealaltă parte, adepții superiorității IA în fața oamenilor susțin faptul că odată scriși algoritmi de funcționare ai IA, mașinile/aparatele dotate cu astfel de softuri pot să-și rescrie proprii algoritmi, cu scopul de a se adapta mai bine la cerințele pentru care au fost create, adică să învețe singure pentru a fi mai eficiente. Acest proces de raționalitate, memorare și învățare va face mașinile/aparatele mult mai adaptate mediului în comparație cu oamenii, care, treptat, își vor pierde multe dintre abilități, urmare a faptului că mașinile le vor lua locul în procesul de producție, în sectorul serviciilor, al apărării, al medicinei, al învățământului și așa mai departe.

Mașinile/aparatele se pot interconecta unele cu altele, la nivel planetar, pot selecta rapid informațiile importante pentru aria lor de interes și le pot schimba cu alte computere, care sunt

cu adevărat relevante pentru scopul lor. Aceste procese sunt lipsite de emoții și se pot derula aproape instantaneu. Computerele nu vor pierde timpul cu discuții inutile, cu negocieri sterile, nu vor accepta șpagă (afară de cazul în care au fost programate astfel!!), se vor conecta imediat doar cu acele mașini/aparate care dețin date relevante pentru ele și vor selecta foarte rapid, din mulțimea de date existente, doar pe acelea care le sunt strict necesare pentru procesele lor. Computerele vor lua decizii oportune, ținând seama de toate datele pe care le dețin la respectivul moment, în mod imparțial, fără a ține seama de rude și prieteni. Până în prezent nicio minte umană nu este capabilă de o asemenea performanță. Totodată, niciunul dintre procesele descrise mai sus nu poate fi realizat de un singur om, indiferent ce personalitate are, cât de bine instruit este și ce sistem de valori superioare a adoptat.

Scenariile hollywoodiene în care roboții preiau conducerea pe Terra și încep să ucidă oameni continuă să fie posibile, chiar dacă rata lor statistică de a se produce rămâne sub 0,1%, conform statisticilor momentului. Așa ceva se poate întâmpla doar în cazul în care unii oameni vor fi programat computerele în acest mod ori în situația în care unii hackeri au distrus o serie de algoritmi, înlocuindu-i cu alții sau, poate, doar atunci când un computer, care a dobândit, grație IA, conștiința sinelui va percepe o amenințare vitală la adresa sa și va decide să se apere singur împotriva „agresorului uman”.

Posibilitatea ca mașinile/aparatele dotate cu IA să se defecteze rămâne destul de probabilă și se bazează pe experiențe deja trăite de oameni, de pildă, în situația în care pilotul automat al unui avion decide să execute un viraj periculos împotriva voinței piloților, care realizează că o asemenea acțiune ar periclita grav siguranța aeronavei și a pasagerilor, ori în cazul în care un computer militar semnalează că inamicul a lansat un atac devastator cu rachete nucleare împotriva sa, în ciuda faptului că în realitate această acțiune nu s-a întâmplat, și decide, contrar voinței operatorilor ori a decidenților politico-militari, să lanseze o ripostă nucleară pe măsură, dar, de data asta, cu arme reale etc.

Asemenea defecțiuni sunt posibile în prezent și pot fi cauzate de erori de programare, de defectări fizice ale hardului, de accidente în care computerele sunt implicate (de exemplu, un trăsnet, o explozie, o coliziune etc.), de hackeri care defectează în mod intenționat sistemele (cu ajutorul unor „viriși informatici”), de atacuri cibernetice de natură militară sau ale unor servicii de intelligence ostile etc.

Probabil, în viitor, alături de inginerii care se vor strădui să repare hardul și de informaticienii care vor depune toate eforturile să rescrie un anumit soft, se vor afla și *psihologii cibernetici*, care vor încerca să găsească răspunsuri la întrebări de genul: „Cum a gândit acest computer?”, „De ce s-a comportat acest computer în acest mod?”, „Este blocat vreun proces cognitiv superior (atenție, memorie, gândire) al său?”, „Este această defecțiune de natură patologică?”, „A fost contaminat acest computer de vreun concept ideologic ori de vreo valoare străină societății/ organizației noastre?”, „A comunicat el (schimbat informații) în mod nepermis cu vreo entitate inteligentă ostilă nouă?”, „Poate fi reeducat acest computer?”, „Are acest computer capacități adaptative suficient de dezvoltate pentru a face față sarcinilor pentru care a fost creat și amenințărilor din lumea reală?”, „Care este nivelul de încredere pe care oamenii îl pot acorda acestui computer?”, „Cum se manifestă *conștiința de sine* a acestui computer?”, „Este timpul să eutanasiem acest computer?” etc.

Sau, poate, la toate aceste întrebări va răspunde un alt *computer* „*psiholog*”, o mașină specializată în cyber-psihologie? Oare această stație de lucru, dotată cu IA, își va pune și întrebări de genul: „Pe care dintre ingineri și informaticieni să-l las să repare acest computer *bolnav*?”, „Care dintre oamenii care au interacționat cu *pacientul cibernetic* se face vinovat de defectarea sa?”, „Ce fel de emoții – pozitive ori negative manifestă ei atunci când interacționează cu *subiectul cibernetic*?”, „Sunt acești tehnicieni de încredere?”, „Care sunt performanțele intelectuale și abilitățile lor profesionale?”, „Manifestă vreunul dintre oamenii care vor

să vindece pacientul cibernetic de tendințe agresive, paranoice, narcisiste, isterice, obsesiv-compulsive ori depresive?” etc.

Cel mai probabil, computerul psiholog va putea găsi răspunsuri la acest ultim set de întrebări analizând fișele personale ale tehnicienilor, activitatea lor în spațiul cibernetic (prieteni virtuali, preferințele, opiniile, *like*-urile acordate unor site-uri etc.), informațiile lor medicale, genetice, biologice, rezultatele la testele psihologie și examenele profesionale pe care le-au susținut de-a lungul timpului etc.

Așadar, dilema legată de superioritatea om-mașină pare să persiste, în ciuda argumentelor ambelor părți.

Ce poată să facă inteligența artificială, iar omul nu este în stare?

Deși am atins, tangențial, acest subiect în paragrafele anterioare, o să revenim asupra lui cu mai multe detalii. Dezvoltarea inteligenței artificiale a permis, fără echivoc, ușurarea muncii oamenilor în foarte multe sectoare ale vieții, precum și colectarea și prelucrarea automată a unei cantități enorme de date, imposibil de gestionat chiar și de cea mai genială minte umană. Astfel, trecând în revistă sectoarele în care IA și-a simțit remarcată prezența, în mod evident, le vom enumera și exemplifica pe unele, cu accent pe implicațiile psihologice ce decurg din acest demers.

În *sectorul economic*, IA este prezentă într-o multitudine de roboți industriali, care sunt capabili să opereze, într-o manieră adaptativă, în medii normale, toxice și neprielnice pentru viața umană, cu o precizie incredibilă. Ei pot rezolva mult mai bine orice sarcină li se dă, comparativ cu cel mai priceput muncitor. Capacitatea unor astfel de roboți de a se adapta singuri la cerințele muncii îi face să fie considerați inteligenți.

Impactul psiho-sociologic asupra muncitorilor și firmelor este imens, deoarece organizațiile sunt nevoite să angajeze un număr de lucrători cu mult mai mic decât înainte de a avea în dotare roboți, dar cu un nivel al abilităților psiho-cognitive (memorie, atenție, gândire etc.) mult superior. Psihologii care lucrează în selecția

profesională vor trebui, astfel, să dezvolte teste psihologice mult mai adaptate provocărilor date de noile locuri de muncă. Totodată, structura de personalitate și sistemul de valori și motivațional al unui astfel de muncitor trebuie să fie și ele adaptate noilor sarcini, deoarece formarea profesională a acestuia este mai complexă, de durată și costisitoare față de cea a unui lucrător din trecut.

În *sectorul financiar*, IA permite, prin softurile inteligente instalate pe computere, să facă evaluări financiare mult mai clare, luând în calcul un număr imens de variabile (rate de schimb, coeficienți de rentabilitate, valori bursiere, bilanțuri contabile ale unor firme rivale ori ale unor potențiali clienți, bonitatea financiară a unei simple persoane ce se prezintă la o bancă pentru a obține un împrumut etc.) și să ofere, în timp real, cele mai bune soluții pentru optimizarea financiară a unei companii, pentru selectarea celor mai buni clienți, pentru combaterea concurenței și nu numai. Acest lucru este posibil, în parte, și prin abilitatea computerelor de a se conecta între ele și de a schimba informații sau de a accesa baze de date imense, evident inaccesibile unei minți umane, chiar foarte instruite. Generarea cripto-monedelor (gen BIT-Coin) a deschis un nou domeniu, în cyberspațiu, pentru inteligența artificială. Bursa este considerată un superlativ al tranzacțiilor care se bazează pe IA.

Impactul psihologic al unui astfel de mecanism financiar, condus în mare parte de IA, este imens, deoarece, fără să vrea, a separat oamenii pe clase de „informare”, unii devenind, în acest mod, foarte informați și apti să ia cele mai bune decizii financiare, grație softurilor inteligente de ultimă generație, în timp ce alții vor acționa emoțional, haotic, empiric, prin încercări și erori repetate ori cel mult intuitiv, deoarece nu au acces la sisteme inteligente de operare computerizate.

În *sectorul serviciilor*, IA permite dezvoltarea unor programe adaptabile, care să răspundă într-o manieră profesională și extrem de reverențioasă, conform specificului fiecărui client, la orice solicitare a acestuia. Aceste dispozitive pot fi simpli roboți telefonici, dar și sisteme gen android, precum faimosul robot „Sofia”, care este în

măsură să recunoască expresiile faciale și emoțiile oamenilor și să poarte o conversație complexă cu orice interlocutor, fie el copil sau profesor universitar. Robotul „Dora”, dezvoltat de români, este specializat în recrutarea personalului: până la această dată a ținut peste 100.000 de interviuri și a angajat 800.000 de candidați. (<https://www.go4it.ro>). El poate derula și negocieri.

Filmele SF au prefigurat într-un mod plastic viitorul în sectorul serviciilor, ilustrând roboți umanoizi, capabili să preia o mulțime din sarcinile zilnice neplăcute ori obositoare ale oamenilor. Automobilele inteligente, dezvoltate în prezent de Google ori Tesla, reprezintă o altă arie interesantă de manifestare a IA în acest sector de activitate. Ele ar putea fi utilizate pe scară largă, ca și taxiuri, mașini de aprovizionare ori de livrare a comenzilor la domiciliu și nu numai. Impactul psiho-sociologic ar fi imens deoarece o mulțime de oameni și-ar putea pierde slujbele în acest sector, munca lor fiind preluată de roboți incoruptibili, care analizează fiecare client imparțial, cu maxim profesionalism și îi oferă servicii impecabile (Harrari, 2018).

În *domeniul politic*, IA și-a demonstrat deja eficiența, doar dacă ne gândim la spectaculosul scandal generat de softul Cambridge Analytica, dezvoltat de Facebook, care a fost în măsură nu numai să estimeze rezultatele alegerilor prezidențiale din SUA, dar și să-i influențeze pe alegătorii nehotărâți cu cine să voteze.

Impactul psihologic al unor asemenea dezvoltări ale IA este inimaginabil, deoarece se poate presupune că, pe baza clicurilor pe care locuitorii unei țări le dau în rețelele de socializare din cyberspațiu, la care aceștia sunt conectați, să se configureze rezultatele alegerilor înainte chiar ca cetățenii să se prezinte la urne. Reacția politicianilor, așa cum s-a observat, a fost una fermă și dură, de condamnare a unei astfel de forme de IA revoluționare și chiar de interzicere a ei în viitor. Cel puțin, la acest moment!

În *sectorul comercial*, IA a pătruns cu mare entuziasm și a dat rezultate excepționale pentru firmele care au ales să apeleze la acest mijloc de marketing pentru promovarea produselor lor. Exemplul clasic este dat de faptul că atunci

când căutam un bun material sau un serviciu pe Google, produse din aceeași categorie ne inundă toate site-urile pe care le accesăm, sub formă de reclame, chiar dacă aceste site-uri au un cu totul alt subiect de activitate. Alt exemplu se leagă de unele preferințe ale noastre, care sunt „citite” de IA și ne stimulează cu reclame „apetisante” să cumpărăm respectivele bunuri ori servicii. Site-uri precum Google, Facebook, Pinterest, Amazon, Alibaba, Badoo etc. – sunt capabile să-ți construiască foarte ușor profilul psihologic și pe baza lui să-ți propună noi prietenii, noi produse, să-ți sugereze ce cărți să citești, ce filme să vezi, ce evenimente sociale ar fi bune pentru tine, ce medicamente să iei, în ce excursii să mergi, cu cine să votezi, ce părere să-ți faci despre anumite evenimente politice, sociale, culturale, geo-politice, diplomatice și nu numai.

Impactul psihologic al acestui demers este colosal deoarece viața noastră de zi cu zi pare manipulată, iar deciziile pe care le luăm, părerile și atitudinile pe care le exprimăm și comportamentele pe care le manifestăm par să nu ne mai aparțină. Acest sector de activitate se apropie foarte mult de agresiunea psihologică.

Preocuparea unor firme de a dezvolta sisteme de IA poate fi exemplificată de companii precum: Oracle (prin sistemele SaaS, PaaS și IOT, capabile să gândească, să facă statistici, să gestioneze sisteme de date eficient, să deruleze operațiuni de securitate etc.), Google, Facebook, Amazon, Tesla, Alibaba, Aliexpress, Apple, Samsung etc.

În *sectorul militar*, IA și-a demonstrat viabilitatea în nenumărate rânduri, deși a mai dat și greș, uneori. Dronele care survolează ori explorează anumite arii sensibile, din spațiul cosmic, aerian, terestru, maritim și subacvatic, pot trimite informații în timp util spre super-computere, pentru a fi analizate și pentru a oferi avertizări și chiar soluții comandanților militari. Unele sisteme de IA militare sunt capabile chiar să ia decizii și să deschidă focul ori să lanseze rachete balistice în anumite condiții speciale. Incidente celebre, precum cel din 1983, de la centrul de comandă Seruokhov, de lângă Moscova, care a semnalat, în mod eronat, un atac american cu rachete de croazieră împotriva Uniunii Sovietice,

ori cel din anul 1960, când NORAD (din Norvegia) a raportat un atac fals sovietic cu rachete balistice împotriva teritoriului american sunt elocvente în privința faptului că, uneori, chiar și IA se poate înșela, în anumite circumstanțe. În acest din urmă caz, faptul că liderul sovietic suprem, Nikita Hrușciov, se afla chiar la New York a dezamorsat criza, considerându-se puțin probabil ca URSS să declanșeze un atac asupra SUA chiar atunci când Nikita Hrușciov se afla pe teritoriul american.

Impactul psihologic al IA în sectorul militar este copleșitor, deoarece acesta utilizează cele mai moderne tehnologii existente în lume. Acest fapt schimbă în mod copleșitor percepția noului câmp de luptă, deoarece odată cu tehnologiile IT de vârf în domeniul IA apar și noi concepte, precum *Network Centric Warfare* (NCW), *Revolution in Military Affairs* (RMA) etc. – care au făcut saltul de la „informatizarea” câmpului de luptă la „inteligizarea” acestuia (Cummings, 2017). Aplicațiile IA în zona militară par a fi copleșitoare și ating domenii precum: platforme inteligente de luptă, cybersecurity, sisteme de logistică și transport inteligente, recunoașterea inteligentă a țintelor, asistența medicală inteligentă pe câmpul de luptă, sisteme inteligente de antrenament și de simulare, monitorizarea inteligentă a țintelor și avertizarea timpurie, procesarea inteligentă a datelor etc. (Singh Tejaswi & Gulhane Amit, 2018).

La aceste aspecte se poate adăuga operarea într-un nou câmp de luptă, cel virtual, specific cyberspațiului. Impactul psihologic al IA în acest sector va fi foarte mare, urmare a faptului că unele computere pot conduce singure acțiuni militare în care, în trecut, mureau sute de mii de oameni. Uneori, operatorii acestor platforme de luptă pot să vină la program, în orașul lor de reședință, să dea misiunea de luptă unei drone, care va identifica singură ținta și o va distruge cu o mare precizie, reducând la maxim pagubele colaterale, pentru ca, mai apoi, același operator de drone să meargă acasă și să-și petreacă după-amiaza cu familia.

Operațiile militare duse în cyberspațiu deschid o nouă perspectivă de confruntare, pe cât de provocatoare, pe atât de periculoasă, ținând

seama că, în prezent, banii noștri, administrarea sistemelor de telecomunicații ori energetice, armele nucleare cele mai devastatoare, administrarea sistemelor de sănătate și multe altele sunt găzduite în acest mediu virtual.

Impactul psiho-emoțional al unei bătălii, generat, într-o situație clasică, de starea de tensiune din teatrul de operații, de amenințarea permanentă la viața soldatului, de contactul acestuia cu atrocitățile războiului, de eliminarea fizică a inamicilor ori chiar de lupta corp la corp cu aceștia, de depărtarea de familie și prieteni, de stresul provocat de cazarea precară și de hrana pre-conservată etc. – se va reduce substanțial în cazul operării dronelor de război. Uneori, o acțiune de luptă reală poate fi privită ca un banal joc pe calculator, chiar dacă, în realitate, mor oameni reali, fie ei și inamici... Pe de altă parte, părțile aflate în conflict, care nu beneficiază de tehnologii inteligente pentru armele lor vor suferi un impact psiho-emoțional devastator, datorat unei lupte inegale și asimetrice cu... roboții.

„Cyber-psihologia” poate aduce soluții inovatoare pentru rezolvarea impactului psihologic al militarilor care operează în mediul virtual. Psihologii vor trebui să dezvolte noi teste de evaluare, pentru a-i selecta pe acei candidați ce au nu numai o gândire peste medie și o personalitate echilibrată, dar mai ales pe aceia care dispun de abilități senzorio-motorii superioare (de exemplu, foști *gameri* la jocurile video) și nu numai.

Antrenamentele pentru operarea noilor „arme” vor trebui realizate în condiții cât mai apropiate de realitatea câmpului de luptă, de unde o nevoie de înțelegere psihologică a acestor noi teatre de operații, nu numai din perspectiva eliminării țintelor fizice, dar și a înțelegerii psihologice a celor care le populează, fie ei inamici, aliați, neutri, refugiați, dizidenți, teroriști, hackeri etc.

În *sectorul comunicațiilor*, IA funcționează de peste un deceniu, iar rezultatele sunt spectaculoase. Roboți care ne răspund prompt, doar la apăsarea unor taste pe telefon, și ne dau sfaturi ori instrucțiuni, dispozitive de recunoaștere vocală sau a amprente - capabile să execute, în

mod adaptativ, tot felul de comenzi, aparate care învață noi cuvinte dintr-o limbă, adăugându-le docile în dicționarul lor, sisteme care realizează în mod inteligent conexiunea printr-o rețea cu ramificații infinite, pentru ca să putem vorbi cu... persoana iubită, aflată în celălalt capăt al lumii, rețele de socializare care îți pot recomanda noi prieteni ori cărți sau tot felul de lucruri despre care nu ai fi bănuț că-ți vor face plăcere, softuri care-ți configurează profilul de personalitate mai precis decât cea mai apropiată persoană care te cunoaște – sunt doar câteva dintre aplicațiile dictate de inteligența artificială în sectorul comunicațiilor.

Impactul psihologic al unei asemenea dezvoltări este copleșitor, având în vedere că există un număr din ce în ce mai mare de persoane care au dobândit dependență de telefonul lor mobil, de Internet și rețeaua de socializare la care au aderat, ori joacă jocuri, transpunându-se total în avatarul din joc, riscând să moară de inaniție sau sete, copii și adulți, deopotrivă, care nu mai sunt în stare să socializeze în lumea reală și așa mai departe (Dobre, 2014). Rezolvarea acestor probleme și a multor altele este posibilă doar cu implicarea profundă și profesională a psihologilor.

În *sectorul psihologiei*, IA a făcut progrese remarcabile, prin crearea unor teste inteligente, capabile să evalueze abilitățile cognitive ale subiecților, în mod adaptativ și particularizat pentru fiecare candidat, și prin conceperea unor sisteme mixte adaptative de simulare și testare psihologică situațională.

Impactul psihologic al noilor tehnologii este major pentru psihologi, în primul rând, deoarece ei trebuie să înțeleagă contextul teatrului de operații militare modern și să seteze testele astfel încât acestea să răspundă cât mai bine cerințelor reale. Odată setate, acestea „știu” ce au de făcut și se adaptează singure la abilitățile cognitive ale fiecărui subiect.

Totodată, subiecții vor fi mult mai solicitați decât în trecut, de vechile baterii de teste psihologice, deoarece noile sisteme sunt mult mai interactive și mai profunde, pătrunzând în profunzimea gândirii și personalității umane, îmbinând realitatea virtuală 3D cu testarea psihologică.

Psihologul virtual nu mai este, de mult, o idee SF. Un astfel de „psiholog” este capabil să asculte, cu răbdare, un număr nelimitat de subiecți care îl apelează pe Internet și să le ofere, diferențiat, cele mai bune sfaturi pentru problemele lor, reușind chiar să recunoască dacă aceștia suferă de vreo boală psihică sau doresc doar să testeze capacitatea analitică a dispozitivului dotat cu IA.

Dispozitive electronice special construite (casca pentru atenție, casca pentru dirijarea de la distanță a unor drone, ochelarii 3D pentru telefonul mobil etc.) pot stimula anumiți centri nervoși și pot îmbunătăți substanțial performanțele de concentrare ale subiectului ori îl pot face să conducă, de la distanță, drone ori să comande un computer. Evident, aceste dispozitive dispun de IA.

În *sectorul intelligence-ului*, IA este la fel de valoroasă ca și în celelalte domenii. Dezvoltările recente au permis conceperea unor softuri capabile să realizeze, în mod inteligent: conexiuni între diferite ținte, să facă analize profunde ale unei situații geo-strategice ori tactice, să identifice cu precizie profilul unui anumit subiect de interes, să asculte milioane de conversații și să le identifice pe cele cu tentă teroristă, să pună la dispoziția decidenților avertizări de securitate pe baza analizei inteligente și adaptative a unui număr inimaginabil de informații, să pătrundă în sistemele cibernetice inamice și să le monitorizeze ori să le perturbe dramatic, să protejeze propriile sisteme cibernetice, să urmărească cu precizie fluxurile de fonduri ilicite în drumul lor spre oarecare paradis fiscal insular etc.

Impactul psiho-sociologic și operativ al IA este dramatic, măbind semnificativ diferențele dintre structurile de intelligence ce aparțin statelor ce investesc în apărare și securitate națională și restul lumii, din considerente financiare și de acces la tehnologii înalte din aria de referință.

La nivel individual, noile tehnologii ar trebui înțelese, din punct de vedere psiho-comportamental, de operatorii lor și controlate în puncte cheie, permanent. Totodată, operatorii trebuie selectați și pregătiți din punct de vedere psihologic pentru a face față noilor tehnologii dotate cu inteligență artificială.

Cine creează inteligența artificială?

Aceasta este una dintre cele mai tulburătoare întrebări referitoare la IA, prin consecințele pe care le poate genera. Ei bine, în primul rând, este evident că omul creează IA, dar, la fel de bine este adevărat că și IA poate crea IA. Atunci când ne referim la om nu avem în vedere o persoană singulară, care se apucă să creeze un soft de IA, ci avem în vedere, mai degrabă, un colectiv de IT-iști, în care contribuie fiecare la „construcția” unei bucăți din softul specializat destinat IA. Totodată, elaborarea unor softuri pentru IA nu este neapărat necesar să se construiască în laboratoarele secrete ale unor corporații, ci poate fi și rezultatul unor aplicații deschise și libere, disponibile în spațiul virtual, în care fiecare IT-ist interesat își poate aduce contribuția.

Faptul că oamenii creează IA nu înseamnă obligatoriu că IA este de natură „umanistă” sau este concepută să nu facă rău oamenilor. De cele mai multe ori, IA este creată chiar să facă rău unor oameni, în favoarea altora. Serii întregi de viruși inteligenți au fost produse, iar capacitățile lor de a spiona sau de a descărca anumite baze de date de interes, ori de a bloca funcționarea unor sisteme, sunt apanajul IA, în mare parte. La aceste dezvoltări se adaugă cele mai moderne arme, ori baze de date, ce culeg din spațiul virtual date de interes, într-un mod inteligent.

IA poate crea și ea, la rândul său, IA, dacă este concepută să facă așa ceva. Exemplele legate de IA care creează muzică sau este capabilă să picteze, să conceapă poezii sau chiar povești, scenarii de filme, să negocieze, să recunoască expresiile faciale și emoțiile oamenilor, ori să ofere opțiuni la probleme strategico-diplomatice complexe, să compună softuri specializate – vin să ilustreze abilitățile extraordinare ale IA. La fel de bine, la un moment dat, într-un anumit context, IA ar putea concepe softuri malefice și distructive pentru oameni, eventual, chiar ajutată de aceștia.

Așadar, crearea IA reprezintă, în prezent, o combinație între mintea umană și chiar abilitățile cumulate ale IA. Apariția Web 3.0 permite mașinilor să înțeleagă semantica pe World Wide Web. Singura întrebare la care nu s-a găsit răspunsul încă, dar este anticipată de filmele și

povestirile SF, este legată de **capacitatea IA de a dobândi propria conștiință**. Acest moment va fi cu adevărat revoluționar, la nivel planetar și chiar mai mult.

Care sunt limitele psihologice ale inteligenței artificiale?

De la imaginarea primelor mașini mecanice de calcul și până la apariția lor fizică au trecut zeci de ani; apoi de la apariția acestora până la primele calculatoare au trecut câteva sute de ani, iar de la realizarea primelor calculatoare și până la apariția IA au trecut doar 50 de ani.

Odată apărută, **IA a reușit să monopolizeze toate domeniile de activitate în doar 20-30 de ani**. Acest moment istoric este considerat ca fiind „adolescența” IA, copilăria sa consumându-se, relativ, de curând. După cum se observă, IA tinde să urmărească ciclul de dezvoltare al unei ființe umane, chiar pe parcursul unei generații. Această dezvoltare fără precedent a IA, în paralel cu aplicațiile *soft* și *hard* specifice spațiului virtual, cibernetic, a oferit uriașe oportunități inteligenței artificiale și creatorilor ei, deopotrivă.

Inteligența artificială a ieșit de mult din laboratoare și este întâlnită în viața de zi cu zi, în aplicații industriale, comerciale, financiare, bursiere, educaționale, militare, de intelligence, casnice, psiho-sociale, medicale, edilitare, ingineresti și nu numai. Deși majoritatea lucrurilor cunoscute și dotate cu IA funcționează bine, pericolele de infectare a IA cu tot felul de viruși și de producere a unei „pandemii informatice” la adresa IA continuă să reprezinte un risc asumat și luat în calcul de o serie de experți în domeniul securității sistemelor informatice. Tendința unor oameni de a distruge ce au făcut alții, de a se infiltra în zonele intime ale IA, de a sustrage date de interes, de a o infecta și parazita cu alte softuri specializate este reală și manifestă. Eșecurile IA au demonstrat aceste vulnerabilități ale sale.

Totodată, accidente fizice sau unele erori umane de programare pot perturba capacitatea IA de a judeca lucid situațiile, fapt ce o poate pune în încurcături lamentabile, cum au fost cele exemplificate anterior, legate de super-computerele ce au semnalat atacuri iminente cu

rachete nucleare asupra SUA, respectiv asupra URSS-ului. Așadar, acest risc de eroare al IA va continua să existe, iar oamenii trebuie să se adapteze psihologic la el și să dezvolte sisteme eficiente de prevenire a sa.

Într-un fel sau altul creatorii IA imită funcționarea creierului uman, considerat a fi cea mai dezvoltată creație biologică existentă în universul cunoscut, până la acest moment. Totodată, IA imită, într-o formulă sau alta, funcționarea organismului uman, ca și sistem. Aceste componente se pot constitui în avantaje, dar și în limite ale IA. Răspunsul la această chestiune va fi dat mai degrabă de dezvoltările viitoare, care sprijină „thinking outside of the box”

Testul Turing, inventat de Allan Turing (1950), deși contestat de unii sceptici, stipulează că dacă cineva trebuie să discearnă între o altă persoană și o mașină, fără să-i vadă, doar pe baza răspunsurilor acestora la întrebări, în scris, iar dacă răspunsurile mașinii sunt atât de bune încât cel care pune întrebările nu reușește să-și dea seama exact cine este o persoană și cine o mașină, atunci mașina a trecut testul și se poate spune că ea gândește, adică este o formă de IA. Competiția de a recunoaște un om de un computer este acerbă, iar până în prezent se pare că doar 30% dintre aparate au trecut Testul Turing. Așadar, asemănarea psihologică a mașinilor cu oamenii a crescut substanțial din momentul în care computerele au fost capabile să înțeleagă limbajul verbal uman și chiar să perceapă imaginile din realitate, asemeni ochiului uman, și să opereze inteligent cu ele.

Cine domină inteligența artificială?

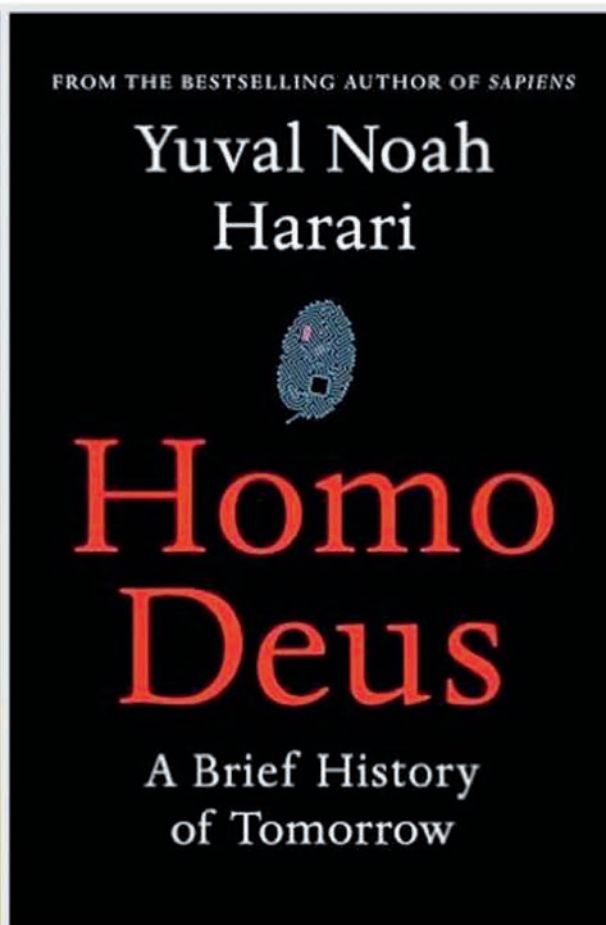
Deși întrebarea ce deschide acest paragraf are un puternic conținut filozofic, ea conține și elemente de natură politică, socială, managerială, tehnică, juridică, istorică, biologică, religioasă, dar mai ales de natură psihologică.

Aspectele *filozofice* sunt reprezentate de întâietatea ce ar exista între binomul om – mașină și ridică, la rândul său, întrebări de genul: Cine ar crea un dispozitiv, fie el și virtual, care să domine omul, recunoscut ca fiind stăpânul universului cunoscut, până la acest moment, conform

filozofiei umaniste? Cum vor interpreta lumea computerele inteligente, dacă nu au conștiință de sine, sentimente, emoții, nu simt durere? Va fi vreodată egalitate între oameni și mașini? Cum vom interpreta „etica mașinilor”? Vor fi în măsură mașinile să elaboreze o filozofie proprie a rațiunii lor de a exista? Cine pe cine servește: omul pe mașină sau mașina pe om?

Aspectele de *natură religioasă* ridicate de IA sunt pe cât de surprinzătoare, pe atât de copleșitoare. Până în prezent ne-am obișnuit cu ideea că există una sau mai multe divinități, în funcție de cultură, care ne explică locul și rolul nostru, al omenirii, în univers sau ne ajută în împrejurările grele ale vieții, ori ne asigură mântuirea post-mortem. Dumnezeu, ca instanță divină supremă, indiferent de religie, ne-a transmis prin intermediul Fiului său ori prin intermediul profeților și discipolilor, care au scris tot felul de cărți sfinte – Biblia, Coranul, Tora etc. – tot felul de învățături. În trecutul îndepărtat, mai marii unei țări obișnuiau să caute în cărțile sfinte explicația a tot ce se întâmpla pe Pământ, de la fenomenele naturale la boli, la moravuri etc. Religiile politeiste și-au diminuat rolul istoric, multe dintre ele dispărând, după mii de ani de existență, iar cea mai mare parte a lor a fost înlocuită de religiile monoteiste (creștinism, islam, iudaism, budism etc.), cu diversele lor ramuri și secte. În țările dezvoltate, în care tehnologia este omniprezentă, majoritatea cetățenilor sunt ateï sau agnostici, iar în cele cu un nivel de dezvoltare redus, majoritatea cetățenilor sunt adepți ai unui curent religios, unii chiar fanatici religioși fervenți. Această situație are toate șansele să se schimbe, în viitor, atunci când știința va oferi explicațiile tuturor lucrurilor, iar oamenii își vor căuta succesul și norocul prin dobândirea unui soft inteligent mai puternic, prin accesul la o bază de date mai mare, ori își vor îmbunătăți/ameliora performanțele fizice și psihice cu ajutorul IA. Astfel, se va dezvolta *Dataismul*, religie existentă, dar puțin cunoscută, încă, ce afirmă că *Universul este un flux de date, iar valoarea fiecărei entități este definită de accesul la acest flux de date* (Harari, 2018). La această nouă concepție, inteligența artificială joacă un rol determinant.

Aspectele de natură *politică* impun superioritatea și libertatea absolută a omului în fața mașinilor (a se citi computere dotate cu IA). Implicarea a ceva mai mult sau mai puțin imaterial în politică în afară de ființa umană și conștiința acesteia ar dăuna grav competiției politice deschise, făcută numai de oameni, pentru oameni, pentru impunerea unor interese de grup împotriva altor interese de grup, potrivit unor doctrine pe care fiecare om și le asumă mai mult sau mai puțin conștient – liberală, conservatoare, republicană, socialistă, regalistă, naționalistă etc.

Este posibil ca o dezvoltare explozivă a IA, la un moment dat, să producă un „dictator nemuritor” (Elon Musk, 2017). Acesta ar putea prelua, la un moment dat, controlul economiei globale, a sistemelor militare, de transport de toate tipurile, a managementului resurselor planetare, a distribuției locurilor de muncă, a împărțirii finanțelor, în ciuda voinței politice umane de a face altfel. O astfel de perspectivă pare una periculoasă.

Aspectele de natură *socială* se exprimă prin influența socială pe care IA ar putea-o avea într-o anumită societate – comunitate. Dacă mașinile vor prelua majoritatea slujbelor, ce vor mai avea de făcut oamenii? Își vor pierde importanța oamenii în fața mașinilor? Cine va mai fi interesat să-i finanțeze pe oamenii care nu fac nimic? Cum vor reacționa mulțimile de șomeri la societatea în care IA va domina toate domeniile vieții? Își vor pierde oamenii valoarea politică de votanți? Iată câteva întrebări ce pot defini acest aspect.

Aspectele de natură *managerială* se pot materializa prin întrebări de genul: Cine va gestiona un sistem atât de complex și de vast, precum inteligența artificială? Omul sau chiar IA? Cine va fi capabil să ia deciziile administrative, dar cele politice, în acest context?

Aspectele de natură *tehnică* produc reverberații în zona de cercetare-dezvoltare-produție - mentenanță a sistemelor de mașinării dotate cu IA. Vor fi capabili oamenii să întrețină un astfel de sistem complex și exhaustiv? Alte mașini, dotate cu IA, vor avea grijă de semenele

lor? Mașinile vor fi în măsură să se reproducă singure și să se adapteze cerințelor societății umane? Vor deveni oamenii „sclavii” mașinilor, în termeni de mentenanță? Softul creat de Google – DeepMind reprezintă un exemplu grăitor că mașinile dotate cu IA pot învăța și chiar concura între ele, dacă resursele la dispoziție sunt puține (<http://www.yoda.ro>).

Aspectele de natură *juridică* se referă la drepturile și obligațiile mașinilor dotate cu IA. Dacă presupunem că un computer inteligent independent, „eliberat” de vreun om, câștigă o sumă mare de bani la bursă și îi investește cu succes în alte afaceri profitabile, urmare a capacității sale algoritmice, pragmatice, analitice, de acces la baze de date și de previzionare, va putea el deveni o persoană juridică, capabilă să-și administreze propriile afaceri? Ce se poate întâmpla cu un autoturism sau avion inteligent care face, din greșeală, un accident sau cu un computer ce accesează neautorizat, în mod voit, o bază de date și fură 10 miliarde de Bitcoin? Va putea fi judecată și condamnată această IA? Va înțelege mașina că a făcut ceva rău? Ce drepturi și obligații ar putea fi date mașinilor? Dar, ce se va întâmpla cu un om, care are 75% din corpul său construit din piese și computere inteligente, în cazul în care va comite un delict, urmare a unei defecțiuni tehnice/de soft? Este acest om mașină ori ființă umană, în cele din urmă? Cum vor fi judecați oamenii care vor avea implantate neuronale de computere minuscule inteligente în sistemul lor nervos central, ce le măresc performanțele intelectuale sau morale, în cazul unor delictelor? Cum va fi interpretată situația în care un om a respectat o decizie greșită a unui computer inteligent? Este normal ca un robot să primească cetățenie (asemenea „Sofiei”, creată de compania Hanson Robotics)? Este normal ca un om să se căsătorească cu un robot (asemenea unui japonez ce s-a căsătorit cu un avatar femeie dintr-un joc electronic)?

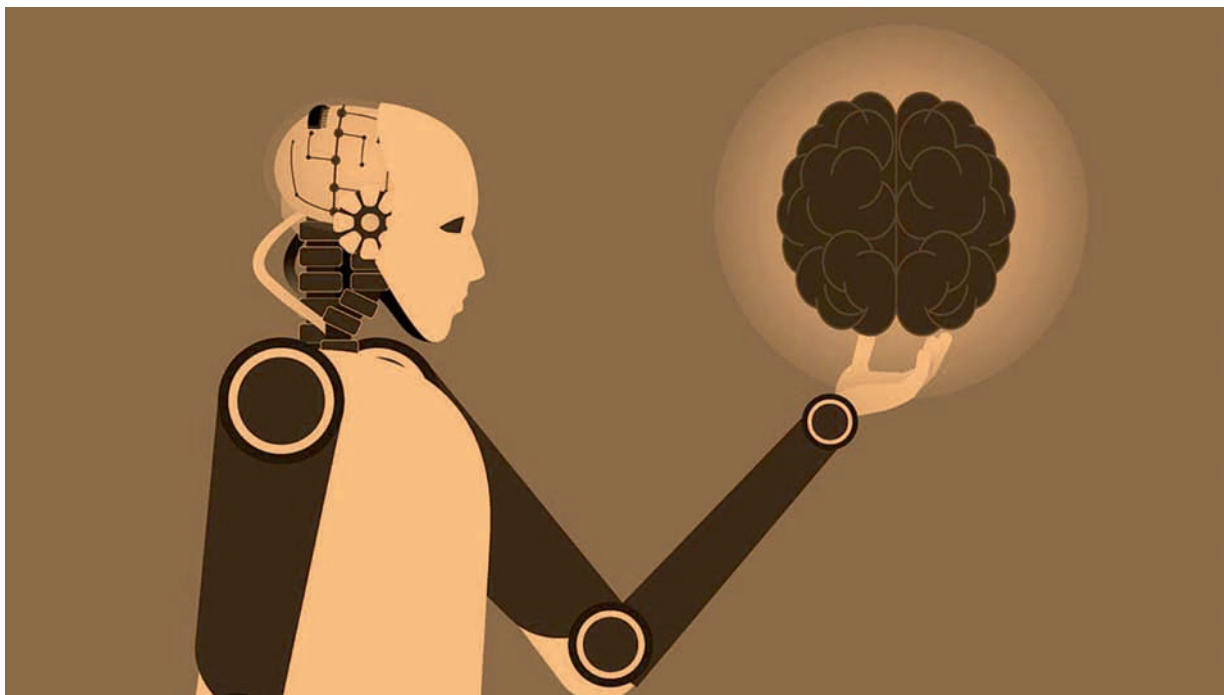
Aspectele de natură *istorică* se referă la evoluția IA până în prezent, dar și la perspectivele de dezvoltare a acesteia în viitor. Vom lăsa IA să crească la nesfârșit? Vom impune limite și reguli politice în dezvoltarea sa? Vom ține seama de „lecțiile învățate” din trecut?

Aspectele *biologice* au în vedere modul cum mașinile/computerele/softurile inteligente vor interacționa cu biologicul, având în vedere că acestea din urmă vor putea fi implantate la organismul uman, sub forme diferite: nano-roboți ce pot circula în sângele uman, componente neorganice, dar dotate cu IA ce pot înlocui, la scară mare, anumite organe umane nefuncționale (inimă, rinichi, ficat, brațe etc.), softuri și nano-componente computerizate ce pot stimula abilitățile cognitive ale omului, transformându-i creierul organic într-un supra-computer, capabil să gândească extrem de rapid, să integreze date și informații relevante în volume considerabile, să-și amintească cu precizie orice lucru pe care și-l dorește și să aibă, de exemplu, o atenție distributivă remarcabilă etc., componente care să-i optimizeze starea psihică (să-l scoată din depresie, să-l facă entuziast, jovial, pasionat de lectură, iubitor - spre exemplu etc.) și nu numai.

Întrebările ce se pot pune cu privire la acest aspect ar fi de genul: Cât de etic ar fi să robotizăm un organism uman? Este normal ca unor oameni, care își permit – în termeni financiari, politici, de putere etc. - să li se mărească abilitățile intelectuale? Pot interveni computerele inteligente în ingineria genetică a ființelor vii pentru a crea super-oameni sau super-animale? Este în regulă să oferim nemurirea unor oameni, prin implanturi inteligente sau transplanturi ale creierului/conștiinței și a întregului lor univers de cunoaștere și sentimente în sisteme fizice computerizate inteligente sau chiar în spațiul virtual? Dar în avataruri biologice sau anorganice, guvernate de IA? Este în regulă să se creeze un super-soldat, înzestrat cu IA?

Superioritatea „roboților” în îndeplinirea unei sarcini este relativ evidentă, atâta timp cât ei nu obosesc niciodată, nu simt durerea și nu au emoții, care să-i abată de la sarcina trasată.

Aspectele *psihologice* par, de departe, cele mai provocatoare atunci când discutăm despre IA. Ele se referă la o mulțime de aspecte, precum înzestrarea inteligenței artificiale cu: abilități senzorio-motorii (senzații, percepții, reprezentări); procese psihice superioare

(memorie, atenție, gândire, voință); abilități psihologice (reziliență, adaptabilitate, emoții etc.); valori morale (loialitate, imparțialitate, incoruptibilitate, dorința de afirmare, abilități de lider, cinste etc.); capacități sociale de relaționare interpersonală cu oamenii sau cu alte computere (limbaj, protocoale de conectare la diferite rețele etc.); spirit (jovialitate, simțul umorului, seriozitate etc.), conștiință de sine, sistem de atitudini și opinii și nu numai. Este totuși inimaginabil, la acest moment, să ne închipuim că IA ar putea dezvolta sentimente de genul rușinii, mândriei, regretului, bucuriei, tristeții, dragostei etc. În cazul că le-am da toate elementele menționate mai sus, ce ne-ar mai deosebi, din punct de vedere psihologic, pe noi oamenii de mașini, în afară de originea noastră organică, comparativ cu originea lor anorganică? Care sunt limitele etice și deontologice de natură psihologică în privința „umanizării” IA?

Mintea umană se pare că este asemenea spectrului undelor electromagnetice, adică, dacă noi, oamenii, percepem undele luminoase doar între 400 – 700 nanometri, în condițiile în care sub acest interval și deasupra sa există radiațiile infraroșii, undele radio, microundele, respectiv razele ultraviolete, X și gamma, pe care alte viețuitoare le pot percepe în mod natural, în timp ce noi le putem vizualiza doar cu ajutorul unor

aparate speciale – în viitor, ar fi posibil să lărgim spectrul minții umane la zone necunoscute ori insuficient explorate în prezent (de exemplu, telepatia) (Harari, 2018). Așadar, și mintea umană poate fi explorată, iar capacitățile sale extinse, poate, dincolo de puterea IA.

Pentru a exemplifica progresele în domeniul IA o să amintim aplicația DeepCoder, care este un proiect condus de Microsoft și de Universitatea Cambridge, cu scopul de a programa un computer să utilizeze tehnici de învățare pentru a imita rețeaua neurală a creierului. Astfel, DeepCoder poate alege dintr-o listă de coduri pe acelea pe care le consideră cele mai adecvate pentru misiunea sa. Google Translate reprezintă o altă „formă” de IA, capabilă să înțeleagă limbajul uman și să realizeze traduceri relativ inteligibile într-o mulțime de limbi, simultan, pentru clienți de pe tot Globul. Mai poate fi citat proiectul GoogleBrain, care utilizează principiul „rețelelor neuronale” pentru a funcționa asemenea creierului uman, ori banalul, de-acum, GoogleMaps ori Waze, care pot trasa tot felul de rute convenabile nouă, oamenilor, pentru o mulțime de utilizatori, simultan. DeepBlue este computerul care l-a învins pe marele maestru internațional de șah Garry Kasparov, la finele anilor 90.

Cum se manifestă inteligența artificială în câmpul de luptă al secolului XXI, din punct de vedere psihologic?

Deși și această întrebare este provocatoare, din păcate realizările în domeniul militar al IA sunt foarte puțin transparente, fiind ținute în mare secret de producători. Totuși, ariile principale de aplicație ale inteligenței artificiale în domeniul militar sunt publice. Acestea țin cont: (1) de cerințele câmpului de luptă al secolului XXI, de mediul în care o bătălie modernă poate să se desfășoare – terestru, aerian, maritim, subacvatic, cosmic, electromagnetic (al undelor radio), psihologic (se adresează minții și emoțiilor oamenilor) și cibernetic (spațiul virtual); (2) de potențialii inamici (armate de masă, grupuri militare de elită, teroriști, insurgenți, partizani etc.), precum și (3) de teoriile militare ale momentului (NCW, război hibrid, război de masă, război economic/ comercial, război psihologic, război total, război limitat etc.).

Literatura de specialitate inventariază următoarele domenii de aplicare a IA, dar nu închide lista, păstrând-o deschisă pentru noi și noi aplicații:

- *Cercetarea*, care, prin senzorii săi, reușește să culeagă o cantitate uriașă de informații, dar nu răzbește să o prelucreze în timp util și adecvat cu ajutorul analiștilor umani.
- *Deminarea*, care, executată în mod clasic, prezintă un risc deosebit pentru militarii geniști. Cu ajutorul unor echipamente adecvate, dotate cu inteligență artificială, capabile să recunoască tipul de mină și mecanismele acesteia, starea sa de degradare, contextul în care este amplasată și alte variabile, activitatea de deminare nu va mai prezenta riscuri la adresa oamenilor.
- *Acțiunile militare cinetice, terestre, aeriene, maritime, subacvatice și chiar cosmice* pot dobândi o altă dimensiune cu ajutorul IA, deoarece acestea pot fi duse de drone capabile să opereze în mediile descrise anterior, fără teama de a se contamina cu vreo substanță chimică ori biologică toxică (tabun, gaz sarin, antrax, de exemplu), de a genera emoții negative (teamă, anxietate,

frică, depresie, stres post-traumatic, pierderea încrederii în forțele proprii, demoralizare etc.), de a capitula înainte de epuizarea integrală a tuturor resurselor cinetice la dispoziție etc. Aceste drone vor fi capabile să acționeze independent, să selecteze și să elimine/ neutralizeze țintele umane și materiale, să comunice între ele pentru adoptarea celei mai bune tactici de luptă, să transmită feed-back on-line către operatorii umani, aflați la mare distanță, să gestioneze eficient prizonierii, refugiații de război, să desfășoare interogatoriile cu persoanele capturate, să protejeze populația civilă și nu numai. Oamenii pot trasa

misiunile acestor mașinării, de la mare distanță, feriți de orice pericol fizic, dar și de natură morală (remușcări că au ucis alt om, resentimente, stres etc.).

- *Gestionarea eficientă a frecvențelor de lucru*, în contextul în care bruiajul și cifrarea convorbirilor și mesajelor reprezintă o adevărată problemă a confruntărilor militare actuale. Softurile inteligente pot selecta, în mod adecvat, frecvențele care sunt cel mai puțin expuse bruiajului, să organizeze în timp real saltul de frecvență pentru comunicațiile umane sau om-mașină, ori mașină-mașină. Totodată, IA poate descifra algoritmi de codare ai comunicațiilor inamice, asemeni spectaculoasei decriptări a sistemului german de codare Enigma, în cel de-al Doilea Război Mondial, dar, evident, în timp real.
- *Protejarea spațiului cibernetic propriu și ducerea unor acțiuni ofensive în cel al inamicului*. Având în vedere că spațiul cibernetic este, la acest moment, depozitarul unor valori imense (bani, bunuri, biblioteci, baze de date, hărți, situații de intelligence, sisteme de gestionare a centralelor nucleare și a unor sisteme militare, comunicații de toate tipurile, date personale ale utilizatorilor individuali etc.), atât protecția sa de acțiunile ofensive inamice, cât și derularea propriilor Operații Cyber au o valoare strategică, în orice tip de confruntare militară a secolului XXI.
- *Regenerarea inteligentă a unor componente distruse sau avariate la diferite echipamente*. Acest aspect ar presupune accesarea inteligentă a unor imprimante 3D și declanșarea unor procese independente de printare a unor piese pe care respectiva dronă le-a pierdut în luptă, eventual într-o facilitate militară logistică, aflată aproape de linia ducerii acțiunilor de luptă.
- *Simularea virtuală și holografică 3D a câmpului tactic*, pentru o mai bună antrenare a propriilor trupe.
- *Îmbunătățirea eficienței militarului aflat în teatrul de operații, cu ajutorul IA*. Acest

domeniu implică conectarea soldatului cu sisteme de IA, care îi pot oferi informații „la cheie”, în timp util, pentru a lua cea mai bună decizie și pentru a se proteja împotriva acțiunilor inamice (de exemplu, căști inteligente, ochelari video inteligenți – capabili să proiecteze anumite variabile ale câmpului tactic, senzori pe scalp - pentru stimularea unor anumite zone cerebrale și inhibarea altora – în funcție de context, sisteme de selectare a țintei și de ochire inteligente, sisteme inteligente de protecție individuală, căști audio inteligente - pentru primirea unor instrucțiuni operative de luptă sau a tele-consilierii psihologice, în caz de nevoie, adaptate în funcție de datele psiho-biologice recoltate de senzorii localizați pe corpul soldatului etc.).

- *Perfecționarea softurilor de analiză de intelligence*, prin utilizarea, la scară largă, a programelor informatice bazate pe prelucrarea inteligentă a datelor și oferirea automată a celor mai probabile cursuri de acțiune.
- *Dezvoltarea sistemelor de monitorizare și avertizare timpurie*, prin înglobarea IA în softurile de recepționare a datelor de la sistemele ISTAR și de prelucrare a lor, în vederea afișării inteligente a avertizărilor.
- *Îmbunătățirea asistenței medicale*, prin intermediul unor platforme inteligente capabile să facă diferite consultații medicale, să distribuie medicamente, să execute operații etc. O parte dintre aceste elemente sunt deja realizate: cum ar fi, de exemplu, *Robotic Surgical System* (RSS) și *Robotic Ground Platforms* (RGPs), *Electronic Medical Record Analyzer* (EMRA, by IBM Watson) etc.
- *Îmbunătățirea asistenței psihologice a militarilor*, prin conectarea IA la o serie de senzori neuronali și biologici ce recepționează și transmit, în timp real, informații despre fiecare subiect în parte (teamă, panică, stres, remușcări, exaltare, bucurie etc.), cu scopul formulării unor recomandări psihologice adecvate, sub

formă verbală (de genul încurajării, creșterii încrederii în forțele proprii, reducerii stărilor emoționale negative etc.) sau/ și sub forma trimiterii unor stimuli inhibitori ori excitanți în anumite arii corticale, pentru eficientizarea stării psihice a militarului.

Aspectele descrise mai sus sugerează că, în scurt timp, se va realiza o falie de netrecut între armatele moderne, care dispun de resurse financiare masive pentru modernizare și implementarea IA în noile sisteme (investițiile în IA sunt în jur de două miliarde USD/an), și armatele clasice. Acestea din urmă ar trebui să fie pregătite să piardă milioane de soldați, să aibă parte de distrugerii covârșitoare și de înfrângeri umilitoare.

Aceste sisteme militare, chiar fiind dotate cu cea mai sofisticată și modernă IA, nu sunt lipsite de vulnerabilități. Acestea pot fi generate de avarierea fizică sau soft a sistemelor militare dotate cu IA, de manipularea datelor din câmpul de luptă de către inamic (camuflaj, machete de tehnică de luptă, date false trimise intenționat prin sistemele de comunicații etc.), de utilizarea unor viruși specifici pentru parazitarea, avarierea sau distrugerea sistemelor informatice, de superioritatea sistemelor de IA ale adversarului, de defectarea/ distrugerea unor sisteme conexe (sateliți, antene, baze de date, sisteme energetice etc.) de care depinde IA pentru a funcționa, de lipsa de informații relevante pentru IA pentru a lua cele mai bune decizii, de fraternizarea unor sisteme dotate cu IA cu forțele inamicului, de capturarea de către adversar a sistemelor de IA și de convertire a acestora împotriva propriilor forțe, greșeli inițiale de programare, confruntări decizionale între sistemele cu IA și operatorii umani, apariția unor... emoții la IA, transmiterea unor ordine contradictorii pentru aceeași misiune la diverse sisteme dotate cu IA etc.

Provocările la adresa IA încorporată în echipamentele și armele militare prezintă, așadar, atât avantaje, cât și dezavantaje, fapt ce a generat critici vehemente, la nivel internațional, cu privire la militarizarea IA. Astfel, savantul Stephen Hawking (2015) a solicitat ONU să interzică dezvoltarea de roboți militari autonomi,

conștient de riscurile pe care aceștia le-ar putea genera la adresa oamenilor.

Dezvoltările prezentate, cu plusurile și minusurile lor, reconfigurează câmpul de luptă al secolului XXI într-un mod dramatic și încă inimaginabil, la acest moment, chiar și de cei mai străluciți lideri militari. Evident, acest aspect va avea consecințe masive asupra psihologiei militarului. Acestea ar putea fi generate de o serie de factori, precum: reducerea substanțială a expunerii la acțiunile cinetice directe ale inamicului; eliminarea emoțiilor negative, care i-ar putea încetășa rațiunea și capacitatea de a lua decizii militare strategice, operative sau tactice, cum ar fi remușcările (generate de producerea unor pierderi colaterale, de distrugerea unor obiective culturale, de suferința provocată populației locale, de ororile războiului etc.), sentimentul vinovăției pentru că a luat viața altui om, fie el și inamic, teama că și-ar putea pierde propria viață, grija exagerată față de soarta camarazilor săi, diminuarea preocupărilor legate de asigurarea logistică în teatrul de operații militare, impactul provocat de distrugerile de război (clădiri distruse, oameni morți și desfigurați, sărăcia refugiaților, drama unor familii care și-au pierdut copiii, gropi comune, mirosul fetid din anumite zone de luptă, cadavre în putrefacție, boli contagioase de toate felurile, lipsa infrastructurii vitale etc.) și multe altele.

Lupta în cyberspațiu se presupune că va avea și ea implicații majore asupra psihologiei luptătorului, legate de derularea sa într-un mediu virtual ce poate fi înțeles doar de militari foarte bine pregătiți în domeniul IT. Așadar, consecințele psihologice ale noului tip de confruntare, în care IA este prezentă, sunt spectaculoase.

Cum va arăta omenirea în următorii 50 de ani, grație inteligenței artificiale? Dar în următorii 100 de ani?

Deși aceasta este o temă mult mai aproape de viitorologie, o vom aborda dintr-o perspectivă psihologică. Astfel, având în vedere masivul progres tehnologic și științific din ultimii 50 de ani, precum și descoperirile din ultimii 100 de ani și comparându-le cu perioade mai vechi de 100, 200, 300, 400 și 500 de ani, se poate afirma, fără

riscul de a greși, că în ultimii 50 de ani omenirea a făcut progrese incomparabile cu orice altă perioadă istorică, rata descoperirilor științifice fiind de 10^4 , raportate numai la secolul al XIX-lea.

Așadar, ne întrebăm astăzi, cum va arăta omenirea peste 50 de ani? Dar peste 100 de ani? Nu mai este niciun secret pentru nimeni că astfel de estimări sunt frecvente în zilele noastre, atât pentru viitorologi celebri, precum Alvin Tofler (*Șocul viitorului* -1970 și *Al treilea val* -1980), ori Harari Noah Yuvat (*Homo Deus, O scurtă istorie a viitorului* - 2018) sau Urry John (*Ce este viitorul?* - 2016) etc., precum și pentru companii multinaționale sau firme puternice - al căror plan de afaceri se întinde pe zeci de ani, pentru organizații multinaționale - precum UE, ONU, NATO, pentru țări, pentru structuri militare și civile ce dezvoltă proiecte de cercetare serioase și chiar pentru cercetători individuali ce-și dedică viața studierii aprofundate a unui anumit fenomen.

Aspectele judecate de viitorologi ating toate sferile societății umane și chiar ale vieții pe Pământ și sunt inspirate de modele de simulare complexe, de o gândire analitică de excepție, de trendurile din societățile actuale și de experiențele similare din trecutul istoric.

Perspectiva psihologică asupra viitorului se referă la viața omului într-o societate super-computerizată, în care IA este omniprezentă. Așadar, nevoia de adaptare, de reziliență crescută, de socializare, de conectare și de comunicare inter-personală, de a călători la mari distanțe, de a cunoaște și de a explora lumea, de ierarhizare socială vor fi unele dintre cele mai importante imperative ale viitorului. Omul viitorului va dori să lucreze din ce în ce mai puțin, în contextul preluării muncilor grele de către mașini și computere automatizate și dotate cu o IA superioară, dar va dori să se simtă din ce în ce mai bine, să fie fericit, în definitiv. Atingerea fericirii, însă, poate fi condiționată de numeroși factori culturali, organizaționali și psiho-individuali. Este greu de definit acest concept filozofic – „fericirea”, în contextul în care unii oameni își vor dori să citească mai mult, alții să cerceteze mai mult sau să se pună în slujba comunității, să călătorească prin lume sau să se distreze în cine

știe ce club sau să concureze pentru acumularea de mai multă putere economică, financiară, politică ori militară.

Rolul forțelor armate se estimează că nu se va diminua în viitor, însă se va pune accentul pe informatizarea acestora cu sisteme de IA superioare.

Ce implicații va avea inteligența artificială asupra militarului secolului XXI?

În cazul în care nu va surveni vreun eveniment major (ex.: conflict armat, criză financiară, deplasări masive de populație, pandemii), dezideratele de mai sus pot fi perfect tangibile. Militarul viitorului, așa cum s-a mai afirmat pe parcursul acestui articol, își va păstra locul în societate și va veghea la securitatea acesteia, antrenându-se permanent.

În eventualitatea vreunui conflict local, acesta va fi cu siguranță violent și asimetric deoarece este greu de presupus că statele dezvoltate vor risca să se confrunte militar între ele; în schimb, își vor refuza tensiunile pe teritoriul vreunui terț stat nefericit, ales mai mult sau mai puțin aleatoriu, spre drama locuitorilor săi ce vor trebui să se confrunte cu armate moderne super-tehnologizate, cu o mare capacitate distructivă și cu o campanie de agresiune psiho-ideologico-religioasă masivă.

Pregătirea psihologică a militarului modern va rămâne fundamentală, deoarece, dincolo de arme și tehnologii sofisticate, variabilele psiho-valorice, precum moralul, încrederea în forțele proprii, patriotismul, spiritul de sacrificiu, determinarea, stabilitatea emoțională, buna pregătire împotriva agresiunii psihologice etc., vor înclina balanța spre victorie.

Inteligența artificială va fi omniprezentă în armele și sistemele de suport militar și, ca atare, abilitățile cognitive ale soldaților vor trebui să fie net superioare celor de azi. Atenția, memoria, gândirea, deși ajutate masiv de IA, prin senzori, afișaje vizuale și semnale auditive ori kinestezice, vor trebui să fie la un nivel superior pentru a fi în măsură să reacționeze adecvat la stimulii trimiși de IA sau să ia deciziile cele mai bune, cel mai probabil, parțial sugerate de entitățile ce dețin IA.

Concluzii

Trecând în revistă abordările din acest articol, se poate afirma că, de acum înainte, **IA va fi din ce în ce mai prezentă în lume**, va marca toate sectoarele vieții umane și va avea un impact marcant asupra psihologiei oamenilor ce vor trăi în următorii 50 sau 100 de ani.

Implementată în domeniile cele mai diverse ale existenței umane, aceasta **va fi în măsură să ne prelungească viața**, să ne scape de suferințe biologice, să ne ofere mai multe bucurii intelectuale sau sentimentale. Pe de altă parte, în cazul conflictelor militare IA va produce multă suferință, deoarece **armele inteligente vor fi mult mai precise, distructive și greu de neutralizat**.

Soldatul viitorului va trebui să investească masiv în pregătire psihologică, deoarece, dincolo de tehnologiile înalte înglobate în armele sale, tot el va fi, în cele din urmă, cel ce va lua deciziile și va înfringe steagul victoriei acolo unde interesele țării sale o cer.

Fără a avea pretenția de a fi epuizat subiectul, ne-am propus ca acest articol să genereze noi abordări, din ce în ce mai profunde, care să lege indestructibil IA de psihologie și de celelalte domenii ale vieții de pe Terra și, poate, din Univers.

Bibliografie selectivă:

1. ADAMS, Wes, *Artificial Intelligence: The Profits and Perils for Military Operations and Decision Making*, International Security Brown Bag Seminar, 2018.
2. TOFLER, Alvin, *Future Shock*, Random House, Wasnington DC, 1970.
3. TOFLER, Alvin, *The Third Wave*, Bantam Bioooks, New York, 1980.
4. CARTER, Matt, *Minds and Computers*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2007.
5. COPELAND, Jack, *The Essential Turing: Seminal Writings in Computing, Logic, Philosophy, Artificial Intelligence, and Artificial Life: Plus The Secrets of Enigma*, Oxford University Press, Oxford, 2004.
6. CORNISH, Edward, *The Study of the Future: An Introduction to the Art and Science of Understanding and Shaping Tomorrow's World*, World Future Society, 1993.
7. CUMMINGS, M.L., *Artificial Intelligence and the Future of Warfare*, International Security Department and US and the Americas Programme, January 2017, Chatham House, The Royal Institute of International Affairs, 2017.

8. DOBRE, Cristian, „Modalități practice de facilitare a proceselor adaptative ale militarilor care participă la misiuni în teatrele de operații multinaționale”, în *Psihologie aplicată în forțele armate*, Ed. UNAp, București, 2005.
9. DOBRE, Cristian, „PSYINT – Pledoarie pentru un nou domeniu al informațiilor militare”, în lucrarea Sergiu T. Medar, *Capabilități ale serviciilor moderne de informații militare*, Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, București, 2007.
10. DOBRE, Cristian, *Psihologie diplomatică*, Ediția a II-a, Editura UNAp „Carol I”, București, 2013.
11. DOBRE, Cristian, „Cyber-psihologia – impact și consecințe asupra luptătorului”, *Revista INFOSFERA*, no. 1, 2015.
12. DOBRE, Cristian, „Cyber-Psychology and the Soldier of The Future”, în *Military Psychology*, Dr. Samir Rawat, Rawat Publications, New Delhi, India, 2015.
13. DOBRE, Cristian, *Psihologie operațională*, Editura UNAp „Carol I”, București, 2016.
14. DOBRE, Cristian, „Psihologia de război, un nou domeniu al psihologiei militare”, *Revista INFOSFERA*, no. 2, 2016.
15. DRUCKER, Peter, *Managing for the Future*, Routledge, New York, 2011.
16. FIOTT, Daniel & Lindstrom Gustav, *Artificial Intelligence What implications for EU security and defence?*, EUISS, 2017.
17. GUPTA, Depaak Kumar, *Military Applications of Artificial Intelligence*, Centre for Land Warfare Studies, 2018.
18. HARRIS, Michael C., *Artificial Intelligence*, Oxford University Press, New York, 2011.
19. HARRARI, Yuval Noah, *Homo deus. Scurtă istorie a viitorului*, Editura Polirom, Iași, 2018.
20. HEILBRONER, Robert L., *Visions of the Future: The Distant Past, Yesterday, Today, and Tomorrow*, Oxford University Press, New York, 1995.
21. KESSLER, Michael, *History of the Future*, Writers Club Press New York, 2002.
22. KRISHNAN, Armin, *Killer Robots: Legality and Ethicality of Autonomous Weapons*, Routledge, London, 2009.
23. LOK, Johnny Ch., *Artificial Intelligent Social Military Defense Weapon*, Independently Published, 2018.
24. LUXTON, David D., *Artificial Intelligence in Behavioral and Mental Health Care*, Elsevier, Amsterdam, 2016.
25. MOOR, James H., *The Turing Test. The Elusive Standard of Artificial Intelligence*, Springer-Science Business Media, B.V, New York, 2003.
26. MONTE del Louis, *Genius Weapons: Artificial Intelligence, Autonomous Weaponry, and the Future of Warfare*, Prometheus Book, New York, 2018.
27. RESCHER, Nicholas, *Predicting the Future: An Introduction to the Theory of Forecasting*, State University of New York Press, 1988.
28. RUSSELL, Stuart J. & Norvig Peter, *Artificial Intelligence, a Modern Approach*, Prentice Hall PEARSON, New York, 2010.
29. SPIEGELEIRE, Stephan de; Matthijs Maas; Tim Sweijs, *Artificial Intelligence and the Future of Defense: Strategic Implications for Small- and Medium-Sized Force Providers*, The Hague Centre For Strategic Studies, 2017.
30. SVENMARCK, Peter & team, „Possibilities and Challenges for Artificial Intelligence in Military Applications”, *Swedish Defence Research Agency SE-164 90 Stockholm*, 2017.
31. SINGH, Tejaswi & Gulhane Amit, „8 Key Military Applications for Artificial Intelligence in 2018”, <https://blog.marketresearch.com/8-key-military-applications-for-artificial-intelligence-in-2018>.
32. YAMPOLSKIY, Roman V., *Artificial Intelligence Safety and Security*, Chapman & Call, 2010.
33. *** *Report: U.S. Ground Forces Robotics and Autonomous Systems (RAS) and Artificial Intelligence (AI): Considerations for Congress*, Congressional Research Service, <https://crsreports.congress.gov>, 2018.
34. *** *Army Artificial Intelligence and Machine Learning Initiatives*, U.S. Army Special Operations Command, <https://www.army.mil/standto/2018-10-31>.
35. *** <https://www.go4it.ro/inteligenta-artificiala/dora-un-robot-dezvoltat-in-romania-si->

- specializat-in-recrutare-a-tinut-pest-100.000-de-interviuri-17252846/.
36. *** <http://www.yoda.ro/stiinta/inteligenta-artificiala-creata-de-google-devine-agresiva.html>.
37. *** <https://imworld.ro/inteligenta-artificiala-definitie-tipuri-de-ai-cum-invata-si-ce-aplicatii-are/>.
38. *** <https://www.g4media.ro/inteligenta-artificiala-de-la-cea-mai-mare-amenintare-existentiala-la-asigurarea-nemuririi.html>.
39. *** <https://playtech.ro/2018/ce-face-cu-adevarat-inteligenta-artificiala/>.
40. *** <https://www.stiintaonline.ro/inteligenta-artificiala-ce-este-si-cum-functioneaza/>.
41. *** <https://www.oracle.com/ro/artificial-intelligence/>.
42. *** <https://www.youtube.com/watch?v=KBMMSKuKRX0> (NATO Artificial Intelligence Use).
43. *** <https://internetofbusiness.com/us-military-to-spend-2-billion-on-developing-artificial-intelligence/>.
44. *** <https://blog.marketresearch.com/8-key-military-applications-for-artificial-intelligence-in-2018>.
45. *** <https://thebulletin.org/military-applications-artificial-intelligence/>.
46. *** <https://www.forbes.com/sites/cognitiveworld/2018/08/26/4-ways-the-global-defense-forces-are-using-ai/#535ea3af503e>.

CÂT DE PRIVATE SUNT DATELE PERSONALE DIN MEDIUL ONLINE?

Octavian VOICU*

Abstract

Regardless of the type of individual's activity on the Internet and especially on social media sites, their personal data is susceptible to become available to whoever has both the intention and the right tools to get them. Private online available data become of interest to different actors with links to governments and private actors who started soon looking at ways to get access to it.

The intelligence domain adapted to this particular situation where the Internet could be the source of innumerable personal data and information, developing collecting capabilities intended to function online. In addition, non-government actors who can make use of data from online resources have also developed their own gathering methods.

The predisposition to use the online resources to manage all types of personal information may eventually lead to sharing this information among online users and subsequently there is a high probability that the concept of private information processed over the Internet will dilute its current meaning.

Keywords: cyber-vetting, information, intelligence, OSINT, security, SOCMINT.

Introducere

Articolul aduce în prim-plan importanța datelor personale care se găsesc în mediul virtual și a modului în care acestea pot fi folosite de către părți terțe. Fără nicio îndoială, Internetul joacă un rol aparte în viața de zi cu zi, determinant fiind faptul că, prin intermediul acestuia, se pot accesa date personale aflate pe platforme protejate prin drepturi speciale de acces.

Existența datelor personale în Internet a stârnit interesul serviciilor de informații și securitate care și-au creat instrumente specifice pentru culegerea acestora. Rețelele de socializare au o semnificație aparte în cadrul aplicațiilor online, acestea fiind cunoscute ca deținătoare ale unui volum imens de date personale ale utilizatorilor care, în mare parte, sunt puse la dispoziție în mod voluntar chiar de către utilizatori.

O categorie de informații personale căutată în mediul online este reprezentată de cele cu relevanță în domeniul resurselor umane, care pot fi utilizate în procesele de angajare, promovare sau anulare a unui contract de muncă, în condiții favorabile pentru angajator. Abundența datelor private din mediul online și a modalităților relativ accesibile de a intra în posesia acestora conduc la diminuarea semnificației conceptului de date private în mediul online, în sensul în care ceea ce este considerat în prezent din categoria datelor private va începe să fie acceptat ca fiind public.

OSINT și datele private

Internetul nostru *cel de toate zilele* se prezintă ca o resursă inegalabilă de date, informații, știri, păreri, fișiere și aplicații, care

* Autorul este expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale.

își mărește permanent volumul, concomitent cu dezvoltarea modalităților de accesare a acestora. Internetul este utilizat în toate domeniile vieții și activităților cotidiene; toată lumea este interesată de vreme, știri sau reduceri de prețuri. Mai mult, Internetul și-a făcut loc și în domeniul utilizării unor obiecte, făcând posibil controlul acestora de la distanță, prin crearea a ceea ce se cunoaște sub numele de „Internet-ul lucrurilor” (*The Internet of Things*). Având aceste atribute, mediul online a stârnit încă de la începutul său interesul serviciilor speciale, care au dezvoltat o zonă de activitate dedicată informațiilor obținute din acest mediu. Astfel, *Open Source Intelligence* sau OSINT a devenit o parte a domeniului *intelligence* care se ocupă cu obținerea de informații din sursele deschise. Conceptul a fost menționat încă dinaintea celui de-al Doilea Război Mondial ca activitate a serviciului american de informații, înaintea apariției Office for Strategic Studies și a CIA¹, și a fost consacrat ca termen specific în anii '90².

Deși inițial conceptul de surse deschise se referea la obținerea de informații din mediile de

interes cu acces fără restricție, cum ar fi media, cărțile, lucrările științifice, odată cu migrarea acestora aproape în exclusivitate în mediul Internet, OSINT-ul a început să se identifice cu colectarea informațiilor din mediul online.

Rețelele sociale ca izvor de date private

În anul 2012, un colectiv de autori din domeniul securității a propus introducerea unui nou termen în familia „INT” (de la Intelligence) și anume *Social Media Intelligence – SOCMINT*³. Motivația principală a fost aceea că rețelele de socializare dețin un rol central în activitatea zilnică a utilizatorilor de Internet și, prin urmare, în acest mediu se vehiculează cantități imense de date personale, puse la dispoziție chiar de posesorii acestora. Realitatea impusă de rețelele sociale a generat un volum mare de date, foarte dificil de gestionat. Fiind un spațiu propice, rețelele sociale sunt utilizate deopotrivă de persoane publice sau private pentru a face cunoscute opinii sau anunțuri, mai mult sau mai puțin oficiale. Partide politice, guverne, președinți sau ambasade transmit mesaje prin inter-mediul rețelilor *Twitter*;

Facebook, LinkedIn etc. În același timp, aceste platforme sunt utilizate de persoane din toate mediile sociale, inclusiv din cel infracțional, dar și de grupuri sau grupări cu interese private. Un exemplu în acest sens îl pot constitui organizațiile teroriste care au utilizat rețele sociale, ISIS și Al-Qaida, care au transmis mesajele specifice prin intermediul conturilor de *Twitter*. Prezența unor astfel de utilizatori în cadrul rețelelor sociale impune nevoia ca acest mediu să fie „examinat”, iar informațiile cu relevanță pentru securitatea națională vehiculate în cadrul acestor platforme să ajungă la entitățile cu responsabilități în domeniu.

Faptul că rețelele sociale conțin un volum mare de date, constând în date de identificare (nume, prenume, data și locul nașterii etc.) sau date de cunoaștere (fotografii recente sau istorice, date despre rude, prieteni, studii etc.), face ca procesul de obținere și prelucrare a datelor existente în aceste rețele să se desfășoare cu dificultate. În acest sens, sunt necesare soft-uri specializate pentru filtrarea și indexarea datelor, care să satisfacă cerințele unui posibil beneficiar. În plus, este importantă și analizarea

datelor rezultate de către un specialist care să valideze informațiile obținute prin operațiunile de sortare automată. O altă etapă constă în verificarea acurateții datelor obținute prin identificarea persoanelor/detaaliilor reale pe baza celor declarate pe platformele rețelelor sociale. Astfel, această etapă reprezintă un proces suplimentar necesar înaintea valorificării datelor obținute din rețelele sociale.

Volumul mare de date personale, pus la dispoziție în mod voluntar în mediul Internet, și accesul unui număr foarte mare de persoane și instituții la aceste date constituie o situație fără precedent. În funcție de personalizarea configurărilor nivelului de protecție al datelor personale de pe platformele de socializare, utilizatorii din aceeași platformă au acces total sau parțial la aceste date. Deloc întâmplătoare, tendința de partajare a datelor personale este esențială pentru spiritul în care au fost create rețelele sociale. Este interesantă poziția CEO-ului *Facebook*, Mark Zuckerberg, care afirma că „intimitatea în mediul online nu mai este privită ca o regulă socială” (*‘privacy is no longer a social norm’*)⁴.

Vetting în mediul online

O altă dovadă că în mediul online se găsesc date personale o reprezintă interesul structurilor de resurse umane în a căuta în acest mediu detalii din aria lor de expertiză. Procesul prin care angajatorii caută date în mediul Internet despre potențiali sau actuali angajați, care pot fi utilizate în cadrul procesului de începere, promovare sau încetare a raporturilor de muncă, este cunoscut sub termenul de *cybervetting*. În mediul academic nord-american *cybervetting*-ul este cunoscut ca procesul prin care o persoană culege informații în scopul evaluării modului în care o altă persoană este potrivită pentru un rol în cadrul unei organizații⁵.

Datorită faptului că, în prezent, accesul la informații se face extrem de rapid prin intermediul Internetului, asocierea unei persoane cu evenimente nefaste sau greșeli cu urmări grave, accidente etc. este relativ ușor de făcut printr-o simplă accesare a unui motor de căutare, printre cele mai populare fiind *Google*, *Yahoo!* sau *Bing*. Relevante în acest proces sunt și postările și comentariile din rețelele de socializare, precum și *calitatea* cercului de prieteni de pe platformele de *social media* care

au legătură cu domeniul de activitate pentru care se face *vettingul*.

Datele și informațiile identificate prin procesul de *cybervetting* furnizează detalii suplimentare pentru aspectele prezentate de candidați în CV-urile lor sau în cadrul interviurilor de angajare. Importanța acestui proces constă în faptul că poate prezenta circumstanțele în care candidatul a făcut anumite acțiuni, cum ar fi schimbarea de carieră sau renunțarea la un job.

Activitatea de *cybervetting* a devenit de notorietate, firmele creând funcții dedicate pentru această activitate sau chiar apelând la firme specializate pentru verificări. Faptul că datele obținute prin *cybervetting* sunt la mare căutare este ilustrat și prin aceea că unele firme condiționează angajarea de conexiunea (sau prietenia) în rețelele sociale cu candidații sau chiar intrarea în posesia parolelor de la conturile de pe rețelele sociale ale acestora⁶.

Deși nu este foarte clară modalitatea în care *cybervetting*-ul poate contribui la descoperirea unor trăsături esențiale care pot afecta performanțele la locul de muncă al unui individ, cerința de date obținute prin această metodă este în creștere.

Dispariția activității private pe Internet?

Face parte din realitate faptul că nenumărate date personale sunt stocate în mediul online, prin intermediul aplicațiilor care condiționează utilizarea de crearea unui cont de utilizator. În aceste condiții, cel puțin teoretic, datele private ale utilizatorilor sunt, mai devreme sau mai târziu, disponibile indivizilor care știu unde să le caute și, mai ales, cum să le folosească. În acest mod, datele personale împreună cu detalii ale activității online pot ajunge să fie disponibile pe Internet, cu sau fără voia proprietarilor. Semnificativ în acest sens este cazul *Cambridge Analytica*, în care compania menționată a utilizat informații personale, obținute fără autorizație de la *Facebook*, pentru a concepe un sistem pentru efectuarea de *profiling* al cetățenilor cu drept de vot din SUA, în scopul transmiterii a unor clipuri electorale personalizate⁷.

Măsuri de protecție a datelor

Există însă inițiative care au fost concepute pentru a împiedica, cel puțin în parte, ca datele private ale utilizatorilor de servicii online să fie accesibile în mediul Internet. Una dintre cele mai notabile acțiuni în acest sens este inițiativa UE cunoscută sub numele de Reglementarea protecției generale a datelor - GDPR (*en.* General Data Protection Regulation, 2016/979), care a intrat în vigoare în luna mai 2018. Noutatea adusă de această reglementare este o definiție mai largă a datelor personale, în sensul că pierderea acestui tip de date de către entitățile care le gestionează se consideră incident de securitate, cu consecințele și măsurile aferente⁸.

Concluzie

Internetul abundă de cantități masive de date cu caracter privat care sunt gestionate prin intermediul platformelor online, inclusiv rețele

de socializare, servicii de email, servere de stocare de tip *cloud* etc. Conceptul de „privat”, în contextul utilizării mediului online pentru activitățile curente, este într-o schimbare continuă în sensul diminuării gradului de proprietate asupra anumitor date. Astfel, în condițiile în care accesul din mediul online la anumite categorii de date și informații se poate face fără prea mare dificultate,

crește, implicit, probabilitatea ca unele date cu caracter privat (numele, prenumele, numărul de telefon, adresa de email sau contul de *Facebook*) să devină date *publice*, disponibile oricărui utilizator de Internet. În același timp, accesul facil la aceste date crește gradul de expunere a persoanelor la atacurile de tip cibernetic în scopul obținerii de avantaje materiale sau personale.

---

¹ Cameron Colgyhoun, *A Brief History of OSINT*, www.bellingcat.com, 2016.

² Heather Williams, Ilana Blum, *Defining Second Generation Open Source Intelligence for the Defense Enterprise*, www.rand.org, 2018.

³ Sir Davis Omand, Jamie Bartlet, Carl Miller, “Introducing Social Media Intelligence – SOCMINT”, *Intelligence and National Security*, Vol.27, no.6, 801-823. 2012.

⁴ B. Johnson, „Privacy no Longer a Social Norm, Says Facebook Founder”, *The Guardian*, 11.01.2011. www.guardian.co.uk/technology/2010/jan/facebook-privacy.

⁵ Berkelaar, Brenda and Harrison, Millie, *Cybervetting*, University of Texas at Austin, USA, pag.1.

⁶ Ibidem., pag.3.

⁷ Grale Codwallard, Emma Graham-Harreson, “Revealed: 50 Million Facebook Profiles Harvested for Cambridge Analytica in Major Data Breach”, www.guardian.com, 2018.

⁸ <https://eugdpr.org>.

IMPORTANȚA IDENTIFICĂRII PARTICULARITĂȚILOR PSIHOCOMPORTAMENTALE NEGATIVE ÎN DOMENIUL INFORMAȚII PENTRU APĂRARE

Psih. Ionela DAVID*

Abstract

Through the nature and the specificity of activities carried out in the defense intelligence field, the personnel often has to be in the middle of people and in permanent contact with them. Some circumstances imply empirical assessment of mental state for the people encountered, either to identify the accuracy of the information received, or to avoid the flawed perception and inadequate interpretation of an individual's behavior under special circumstances. Hence, the need to possess enriched and diverse psychological knowledge, psycho-social interacting abilities, skills and aptitudes meant to facilitate accomplishment of specific tasks.

Most of the people succeed in coping with societies' expectations because their personality is such structured to tackle the requirements. Yet, there are other individuals who, although not manifesting obvious psychiatric symptoms, seem to be insufficiently equipped with behavioral patterns able to help them successfully integrate in the society and are incapable of dealing with various obstacles in life. Their sufferance is included in the personality disorder category.

The personality disorders are not responses to stress or defense mechanisms against anxiety, but they are made up of personality traits (behavior's persistent patterns), manifested through maladaptive persistency and inflexibility. The personality traits refer to patterns of thinking and interacting with the social environment and his/her own individuality. Therefore, personality disorders are the result of the personality's deficient, distorted and immature development, characterized by a misrepresented way of perceiving reality, thinking and interacting with other people.

Keywords: *behavior, personality disorders, adjustment, behavioral patterns.*

Tulburările de personalitate și adaptarea

Termenul de adaptare reprezintă starea de potrivire, de armonie a unei persoane cu mediul, sau acordul dintre conduita personală și modelele de conduită caracteristice ambianței. Sistemul psihocomportamental are ca funcție principală asigurarea adaptării ființei umane la mediu. Adaptarea poate fi realizată la diferite niveluri de eficiență, atât din punctul de vedere al persoanei, cât și al mediului. Aceeași persoană se adaptează diferit în contexte diferite: se integrează mai ușor

mediului școlar decât celui familial, este mai eficientă într-un mediu cu activități practice decât într-altul cu activități teoretice.

Adaptarea poate fi privită din două perspective diferite, dar interdependente: ea poate desemna o stare de moment sau un proces prin care se tinde către o anumită stare. Nivelurile evolutive ale adaptării sunt:

Adaptarea confortabilă, atunci când persoana se identifică cu cerințele și condițiile impuse de mediu, conformându-se la ele.

* *Autorul este expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale.*

Adaptarea tensionată constă în adecvarea comportamentului la cerințe, fără ca persoana să se identifice cu criteriile de valoare impuse de mediu. Comportamentul de conformare rezultă are un cost psihologic crescut, presupune efort voluntar nerăsplătit de satisfacții autentice și esențiale pentru persoană. Prelungirea unor astfel de stări sau multiplicarea în roluri diferite face ca o astfel de adaptare să echivaleze cu o dezadaptare psihică, latentă, și devine un potențial factor determinant al dezadaptării manifeste.

Dezadaptarea („stricarea” stării de adaptare), constă în manifestări comportamentale la niveluri de performanță sub posibilitățile persoanei, nepotrivite condițiilor mediului fizic, exigențelor mediului social sau valorilor culturale.

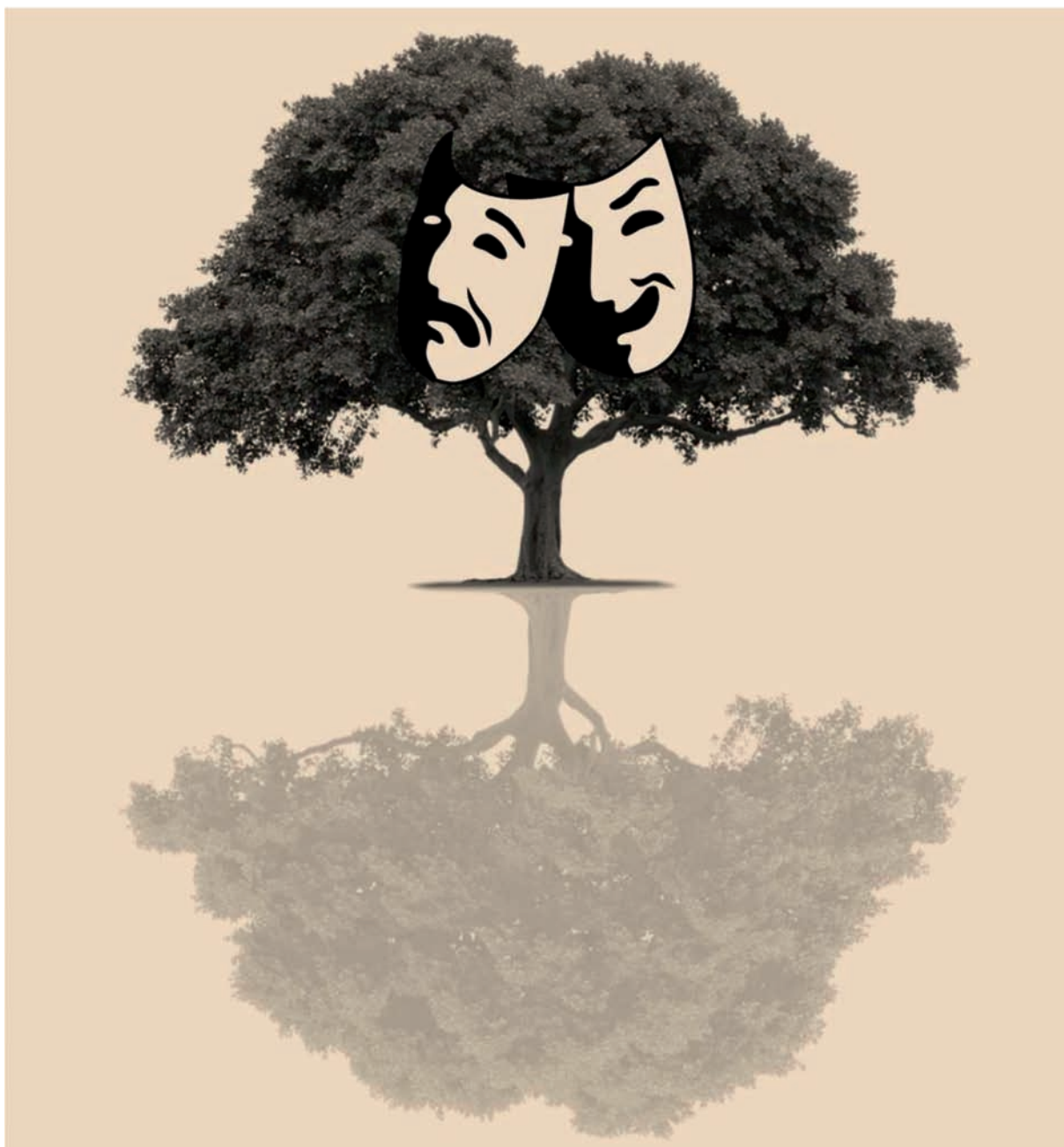
Abordarea dezadaptativă a lumii produce, de regulă, prin conexiune inversă, trăiri subiective negative la reacțiile generate de stresul celorlalți. De regulă, aceste pattern-uri de comportament se fixează în adolescență și se permanentizează la maturitate.

Sub aspect psihosocial, adaptarea constă în reflectarea corectă și comportarea adecvată cerințelor mediului social, fiind mijlocită de procesele și funcțiunile psihice, astfel:

- percepția permite orientarea imediată în mediul înconjurător;

- gândirea – permite anticiparea unui efect posibil, pornind de la anumite cauze și condiții sau explicarea unui fenomen, identificându-i cauza;
- limbajul facilitează comunicarea interumană;
- memoria stochează informația utilă adaptării;
- imaginația oferă o rezolvare nouă sau eficientă a unor situații;
- afectivitatea situează individul pe o anumită poziție față de evenimentele ambianței;
- voința îl susține în atingerea scopurilor propuse;
- aptitudinile îi asigură reușita și eficiența activităților desfășurate;
- caracterul îi pune în acord conduita cu cerințele și normele culturale ale colectivității.

Dacă unele sau toate structurile componente vor suferi modificări cantitative și calitative, capacitățile de adaptare psihosociale ale individului se vor îngusta, reduce sau chiar anula. Prima condiție în procesul anevoios și continuu al adaptării și integrării sociale a omului o reprezintă starea de sănătate mintală, respectiv gradul de dezvoltare și integritatea funcțională

a mecanismelor interne ale psihicului. Nu orice eșec adaptiv are drept cauză afectarea sănătății mintale, după cum nu totdeauna patologia mintală apare ca evidență în răspunsul la solicitările ambianței.

Formele tulburărilor de personalitate se pot întâlni de la cele ușoare, de exemplu indivizi pe care anturajul îi găsește dificili și excentrici, până la psihopați antisociali, care sunt clienții închisorilor și spitalelor cu supraveghere. Mulți dintre aceștia nici nu ajung în evidența instituțiilor de psihiatrie, deși există printre ei alcoolici și pot fi întâlniți în clinicile de dezintoxicare.

Caracteristicile tulburărilor de personalitate

Caracteristica principală a tulburărilor de personalitate constă în aceea că individul în cauză creează tot atâtea dificultăți în viața celorlalți oameni ca și în propria sa existență. Acești subiecți au stiluri de viață aberante, care îi bulversează pe cei din jur și îi exasperează, sunt imprevizibili, iar acțiunile lor sunt inacceptabile pentru anturaj. În marea lor majoritate, acești subiecți nu au tulburări la nivelul proceselor psihice cognitive, nu suferă în mod evident de tulburări anxioase sau depresive, iar trăsăturile lor de personalitate nu sunt patologice și nici nu

sunt diagnosticabile ca tulburări mintale a căror cauze și etiologie sunt diferite.

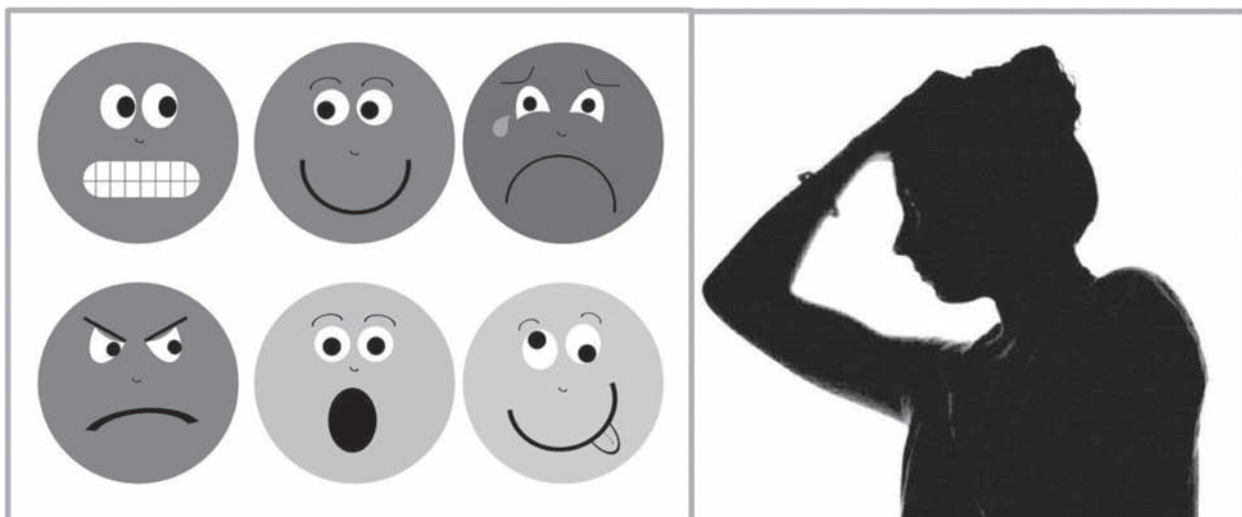
Cele mai importante caracteristici ale tulburărilor de acest tip sunt:

- existența unui mod dezadaptativ de relaționare cu ceilalți; indiferent dacă sunt narcisiști, dependenți sau histrionici, acești subiecți nu reușesc să intre în relații adecvate cu ceilalți, viața lor caracterizându-se, în principal, prin dificultățile pe care le creează celorlalți.
- problemele lor sunt pe termen lung, ca și comportamentul, tulburările neavând un caracter episodic, ci de durată;
- indiferent de tabloul clinic pe care îl îmbracă acest tip de tulburare (ostilitate, suspiciune, încăpățănare etc.), persoana va fi tentată să reacționeze la fel, fără să învețe nimic din experiența negativă trecută;
- pot fi caracterizate ca și tulburări ale reputației sociale ale persoanei, fiind recunoscuți din cauza problemelor pe care le creează celor din jur, și mai puțin din relatările acestora în cadrul cabinetelor de psihiatrie, deoarece ei nu conștientizează că au o problemă;
- modelul patologic de comportament este extrem de rezistent la schimbare: pentru că nu înțeleg că au o problemă, nu conștientizează faptul că trebuie să se schimbe;
- elementele unei tulburări de personalitate devin evidente, de regulă, în cursul adolescenței sau la începutul vieții adulte.

Identificarea persoanelor care prezintă tulburări de personalitate se face după următoarele criterii:

- comportament care deviază considerabil de la cerințele culturii individului, manifestat în două sau mai multe domenii – de exemplu, cunoaștere (adică modul de a se percepe și interpreta pe sine, alte persoane și evenimente), afectivitate (adică gama, intensitatea, labilitatea și adecvarea răspunsului emoțional), funcționarea interpersonală, controlul impulsului etc.;
- inflexibilitate în raport cu o gamă largă de situații personale și sociale;
- deteriorare a stării sociale, profesionale sau alte domenii importante de funcționare ale individului;
- comportament stabil, de lungă durată, iar debutul său poate fi trasat retrospectiv cel puțin la începutul perioadei adulte;
- manifestările nu sunt cauzate de efectele fiziologice ale unei substanțe (de exemplu, abuzuri de droguri, medicamente etc.) sau ale unor condiții medicale (de exemplu, traumatism cranian).

Judecățile referitoare la funcționarea personalității trebuie să ia în considerare fondul etnic, cultural și social al individului. Tulburarea de personalitate nu trebuie să fie confundată cu problemele asociate cu aculturația urmând emigrării ori cu exprimarea de obiceiuri, cutume ori valori religioase sau politice profesate în cultura de origine a individului. De aceea, comportamentul unei persoane se va interpreta în funcție de fondul cultural al acesteia.

O tulburare de personalitate poate fi exacerbată după pierderea unor persoane de suport importante (de exemplu, soțul/soția) ori a unor situații sociale stabile anterior (de exemplu, locul de muncă). În orice caz, apariția unor modificări de personalitate la mijlocul perioadei adulte ori mai târziu în viață necesită cunoașterea unor date suplimentare despre individ.

Anumite tulburări de personalitate (de exemplu, tulburarea de personalitate antisocială) sunt diagnosticate mai frecvent la bărbați. Altele (de exemplu, tulburările de personalitate histrionică, dependentă sau borderline) sunt diagnosticate mai frecvent la femei. Deși aceste diferențe în prevalență reflectă probabil diferențele reale dintre sexe, se impune, totuși, prudență în evaluare, din cauza stereotipurilor sociale referitoare la rolurile și comportamentele tipice sexului.

Prezentăm pe scurt, într-o manieră accesibilă, ușor de regăsit în experiența practică, câteva dintre manifestările principalelor tulburări de personalitate care determină scăderea capacității de adaptare a individului și pot afecta relația interpersonală a ofițerului în desfășurarea activităților cu sursele umane de informații.

Tulburarea de personalitate paranoidă

Indivizii cu această tulburare se manifestă printr-un comportament de neîncredere și suspiciune (intențiile altora fiind interpretate ca răuvoitoare). Ei suspectează, pe baza a foarte puține date ori fără nicio probă, că alții complotază împotriva lor și-i pot ataca brusc oricând și fără motiv. Simt nevoia de a fi recunoscuți, stimați, prețuiți. Au o toleranță slabă la pierdere, eșec și frustrare, cu dificultăți de relaționare, de integrare și armonizare, o rigoare logică, disponibilități persuasive, combativitate și tenacitate, intoleranță la minimalizare sau ignorare. Lipsa de încredere în ceilalți le creează o necesitate crescută de independență, un sentiment puternic de autonomie și doresc să dețină controlul asupra celor din jur. Sunt rigizi, critici față de alții, incapabili să colaboreze și au mari dificultăți în a accepta critica. Contraatacă prompt la amenințările pe care le percep în jur și pot fi implicați frecvent în dispute legale.

Unele comportamente, care sunt influențate de contextele socioculturale sau de anumite circumstanțe de viață, pot fi etichetate în mod eronat ca paranoide. De exemplu, membrii grupurilor minoritare, imigranții, refugiații politici și economici ori indivizi din diferite culturi pot prezenta comportamente defensive

sau prudente din cauza nonfamiliarității (bariere lingvistice sau lipsa de cunoaștere a regulilor și reglementărilor), ori ca răspuns la neglijența sau indiferența percepută din partea societății majoritare. În schimb, aceste comportamente generează iritare celor care se ocupă de acești indivizi, determinând un cerc vicios de neîncredere reciprocă.

Tulburarea de personalitate histrionică

Elementul esențial al acestei tulburări îl constituie emoționalitatea excesivă, superficială și rapid schimbătoare și comportamentul de căutare a atenției. Persoana este iritată sau nu se simte apreciată când nu se află în centrul atenției. Adesea, în mod dramatic, tinde să atragă atenția asupra sa și, inițial, poate încânta cunoștințele noi prin entuziasmul, deschiderea evidentă sau tendința spre flirt. Pe măsură ce continuă să ceară să fie în centrul atenției, își pierde calitățile și devine neconvincătoare. Acaparează rolul de „suflet al petrecerii”, iar dacă nu este în centrul atenției face ceva de efect (de exemplu, inventează întâmplări, creează scene etc.) pentru a atrage atenția asupra sa. Aspectul și comportamentul persoanelor cu această tulburare sunt adesea inadecvate și uzează în mod regulat de aspectul fizic pentru a atrage atenția. Acest comportament este îndreptat spre toate persoanele față de care individul poate avea sau nu un interes și survine într-o gamă largă de relații sociale, ocupaționale și profesionale, depășind ceea ce este adecvat contextului social. Fiind extrem de preocupați de impresia pe care o creează asupra celorlalți consumă foarte mult timp, energie și bani pe îmbrăcăminte și pentru a se face cât mai atrăgători.

Tulburarea de personalitate narcisistă

Elementul central îl reprezintă manifestările comportamentale de grandoare, necesitate de admirație și disponibilități empatice reduse. În mod uzual, indivizii din această categorie își supraestimează capacitățile și își exagerează realizările, apărând adesea ca lăudaroși și exagerați. În aprecierile exagerate

ale propriilor realizări, adesea, este implicită o subestimare a contribuției celorlalți pentru a spori propria stimă de sine. Acești indivizi se cred superiori, aparte sau unici, și așteaptă ca și alții să-i recunoască ca atare. Cred despre ei că pot fi înțeleși și trebuie să se asocieze numai cu oameni extraordinari sau cu status înalt, cărora le atribuie calitatea de „unici”, „perfecti” sau „dorați”. Lipsa de empatie le creează dificultăți în a recunoaște dorințele, expectanțele subiective și sentimentele altora și preferă să discute propriile interese în detalii inadecvate și interminabile. Adesea sunt disprețuitori și brutali cu cei care vorbesc despre propriile lor probleme și realizări.

Tulburarea de personalitate obsesiv-compulsivă

Indivizii din această categorie sunt preocupați pentru ordine, perfecționism, control mental și interpersonal, în detrimentul flexibilității, deschiderii și eficienței. Manifestările încep în perioada adultă și se referă la menținerea unui sentiment de control printr-o atenție perseverentă pentru reguli, detalii banale, procedee, liste, planuri etc. Ei sunt excesiv de atenți și înclinați spre repetiție, acordă o atenție mare detaliilor și verifică permanent în căutarea unor posibile erori. Sunt ineficienți și cele mai importante sarcini sunt lăsate pentru ultimul moment. Perfecționismul și standardele înalte de eficiență autoimpuse cauzează disfuncții pentru că implicarea în executarea absolut perfectă a fiecărui detaliu al unei sarcini poate să facă ca aceasta să nu fie terminată niciodată. Pot fi excesiv de conștiincioși, scrupuloși și inflexibili în materie de moralitate, etică sau valori și implacabil de autocritici în legătură cu propriile erori. Adesea, sunt reticenți în a delega sarcini ori a lucra cu alții, iar dacă totuși sunt nevoiți să o facă, insistă cu obstinație ca orice lucru să fie făcut în maniera lor, ca ceilalți să se conformeze modului lor de a face lucrurile. Instrucțiunile pe care le dau sunt foarte detaliate și sunt surprinși și iritați dacă alții sugerează alternative creatoare.

Tulburarea de personalitate dependentă

Necesitatea excesivă de a fi tutelat de cineva conduce la un comportament submisiv și aderent și la frică de separare. Aceste comportamente sunt destinate să obțină tutelare și provin din autoaprecierea faptului de a fi incapabil să funcționeze adecvat, fără ajutorul altora. Dificultățile majore pe care le întâmpină sunt legate de incapacitatea de a lua decizii cotidiene, fără consiliere și reasigurări din partea celorlalți. Indivizii cu această tulburare tind să fie pasivi, permit altor persoane să ia inițiativa și să-și asume responsabilitatea pentru domenii majore ale vieții lor. La indivizii cu o condiție medicală generală ori o invaliditate severă poate surveni această tulburare de personalitate dependentă, dar în aceste cazuri dificultatea de a lua decizii trebuie să meargă dincolo de cea care ar fi în mod normal asociată cu acea condiție sau infirmitate.

În general, aceste persoane se tem să nu piardă suportul sau aprobarea și de aceea au dificultăți în a-și exprima dezacordul față de cei de care sunt dependenți. Sunt lipsiți de încredere în sine și consideră că necesită ajutor pentru a începe și finaliza o sarcină. Se supun cu

ușurință cererilor celorlalți, chiar dacă acestea sunt absurde. Necesitatea de a menține o legătură importantă va duce adesea la relații dezechilibrate sau distorsionate. Pot face sacrificii extraordinare ori tolera maltratarea verbală, fizică sau sexuală. Dacă sunt singuri, se simt neajutorați și dezvoltă frici exagerate și de aceea vor căuta altă relație pentru tutelă și suport necesar.

Gradul până la care comportamentele de dependență sunt considerate adecvate variază în raport cu etatea și grupul sociocultural; acest comportament se consideră caracteristic tulburării numai atunci când este în exces față de normele culturale ale individului și reflectă preocupări nerealiste.

Bibliografie:

1. GORGOS, C., *Vademecum în psihiatrie*, Editura Medicală, 1985.
2. IAMANDESCU, Ivan Barbu, *Psihologia medicală*, Editura Informedia, 1995.
3. SPĂTARU, Petre, *Aspecte psihosociale și judiciare în conduita bolnavului psihic*, Editura Medicală, 1988.

